

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Katedra trestního práva

Mgr. Michaela Burešová

Konzultant: Doc. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

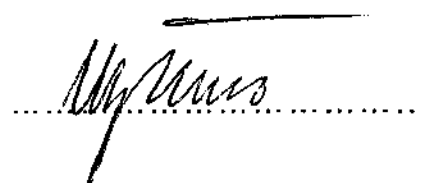
***SVĚDEK V TRESTNÍM ŘÍZENÍ A JEHO
OCHRANA***

RIGORÓZNÍ PRÁCE

ČERVEN 2007

Tímto čestně prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracovala zcela samostatně a uvedla jsem v ní veškeré zdroje a literaturu způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Olomouci dne 25.6.2007

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'M. Burešová', is written over a horizontal dotted line. Above the signature, there is a solid horizontal line.

Michaela Burešová

Obsah

I.	Úvod	4
II.	<u>Svědka a jeho postavení v trestním řízení</u>	6
III.	<u>Práva a povinnosti svědka</u>	10
A.	<u>Výjimky z povinnosti svědčit</u>	13
IV.	<u>Výslech svědka v trestním řízení</u>	20
A.	<u>Obecná ustanovení</u>	20
B.	<u>Výslech svědka mladšího 15-ti let</u>	25
C.	<u>Užití obdobné úpravy</u>	29
D.	<u>Svědečné</u>	34
V.	<u>Průběh výslechu svědka u hlavního líčení</u>	35
VI.	<u>Výslech svědka mimo hlavní líčení</u>	40
A.	<u>Právní úprava dle § 211 tr. ř.</u>	40
B.	<u>Předestření výpovědi</u>	48
C.	<u>Podání vysvětlení</u>	49
D.	<u>Účast jiných osob u výslechu svědka</u>	50
VII.	<u>Zvláštní formy provádění důkazů</u>	55
A.	<u>Konfrontace</u>	56
B.	<u>Rekognice</u>	57
C.	<u>Výšetrovací pokus</u>	59
D.	<u>Rekonstrukce</u>	61
E.	<u>Prověrka na místě</u>	61
VIII.	<u>Institut svědka v trestním zákoně</u>	63
IX.	<u>Koncepce ochrany svědka dle trestního řádu</u>	70
A.	<u>Ochrana svědků z pohledu Ústavního soudu</u>	73
B.	<u>Judikatura Evropského soudu pro lidská práva</u>	77
C.	<u>Judikatura Ústavního soudu</u>	79
D.	<u>Postup orgánů činných v trestním řízení při zabezpečování ochrany svědka</u>	81
X.	<u>Ochrana svědka v průběhu trestního řízení</u>	87
A.	<u>Účast při výslechu utajovaného svědka</u>	89
B.	<u>Ochrana svědka u soudu</u>	90
C.	<u>Odkaz na ochranu svědka dle zvláštního zákona</u>	92
XI.	<u>Ochrana svědka dle zákona 137/2001 Sb.</u>	94
XII.	<u>Srovnání</u>	102
A.	<u>USA</u>	102
B.	<u>Polsko</u>	105
C.	<u>Slovensko</u>	107
D.	<u>Itálie</u>	110
XIII.	<u>Závěr</u>	112
	<u>Literatura</u>	115

I. Úvod

V této práci máme za cíl zabývat se postavením osoby svědka v trestním řízení a rovněž dále chceme pojet ohledně institutu ochrany takového svědka.

Nejprve se budeme věnovat charakteristice osoby svědka jako takového, včetně podrobného rozpracování jeho jednotlivých práv a povinností, dále významu svědecké výpovědi, se zohledněním zvláštní úpravy výslechu svědka mladšího 15-ti let, specifičnosti právní úpravy výslechu svědka mimo hlavní líčení, rozebereme také další důkazní prostředky, na nichž svědek může participovat a v neposlední řadě se budeme zabývat také instituty, kterými je svědek chráněn nebo naopak penalizován z hlediska trestního zákona.

Druhá část této práce bude následně věnována tématu ochrany svědka v trestním řízení, a to jednak z hlediska úpravy v trestním řádu a jednak z pohledu zvláštního zákona č. 137/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v rámci které zohledníme i judikaturu Ústavního soud a Evropského soudu pro lidská práva a detailněji se zaměříme na konkrétní postup všech orgánů činných v trestním řízení při zabezpečování ochrany takového svědka.

Jak vyplývá z celého našeho díla, trestní řád a související předpisy se neustále vyvíjejí, což je ovlivňováno i soudní praxí a judikaturou a naopak. Je tedy zřejmé, že některé pasáže či závěry, které jsme uvedli v našem pojednání, nebudou za krátkou dobu již aktuální, z toho důvodu jsme v některých oddílech, týkajících se zejména ochrany svědka, považovali za nutné alespoň částečně naznačit možný budoucí vývoj anebo nedostatky, které jsme oproti současné právní úpravě shledali a které by podle našeho názoru bylo zapotřebí napravit.

Vzhledem k začleňování práva Evropské unie do našeho právního řádu bychom chtěli ohledně institutu ochrany svědka

podniknout krátký exkurs do právních systémů některých evropských zemí a pro srovnání též do amerického práva, kde má soubor právních norem ohledně ochrany svědka již poměrně dlouhou tradici.

Závěrem si na tomto místě dovoluji poděkovat doc. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., který mi předával cenné rady a zkušenosti a vycházel vstříc při přípravě této práce.

II. Svědek a jeho postavení v trestním řízení

Nejprve se budeme zabývat samotným pojmem „svědek“. Je to „osoba rozdílná od obviněného, která byla vyzvána orgánem činným v trestním řízení, aby jako svědek vypovídala o skutečnostech, které vnímala svými smysly.“¹

Sám trestní řád pak specifikuje jeho práva a povinnosti a následně také způsob, jak provádět důkaz výpovědi svědka. V hlavě páté, oddílu druhém trestního řádu je v ustanovení § 97 definována povinnost svědčit: „Každý je povinen na předvolání se dostavit a vypovídat jako svědek o tom, co je mu známo o trestném činu a o pachateli nebo o okolnostech důležitých pro trestní řízení.“

Svědék obecně tedy svou výpovědí nedisponuje, „dispozice svědeckou výpovědí obecně náleží státu. Postavení svědka a jeho výpověď v trestním řízení musí být garancí objektivit, neboť stát je garantem správného a spravedlivého rozhodnutí“.² Dále je ze shora uvedeného zřejmé, že svědkem nemůže být právnická osoba, ale pouze osoba fyzická, která zároveň není obviněným, a která byla orgánem činným v trestním řízení předvolána, případně se z vlastní iniciativy či z podnětu některé ze stran trestního řízení dostavila za tím účelem, aby vypovídala o těch skutečnostech, které jsou důležité pro trestní řízení a jež sama vnímala svými smysly.

V teorii a praxi trestního práva se rozlišuje postavení svědka v materiálním a formálním smyslu.³ Za svědka v materiálním smyslu je považována fyzická osoba, která vnímala skutečnosti, jež mohou být podkladem pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, a která o nich může vypovídat, bez ohledu na to, zda již byla orgány činnými v trestním řízení nebo některou ze stran vyzvána k výpovědi

¹ in Jelínek, J.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, s. 277

² viz Pipek, J.: Rozsah práva svědka odmítnout výpověď podle § 100 odstavec 1 trestního řádu, in Bulletin advokacie 4/2001, s. 63

³ viz č. 15/2002 Sb. rozh. tr.

či se sama za tímto účelem přihlásila. Svědkem ve formálním smyslu je pak fyzická osoba, která již má práva a povinnosti podle trestního řádu, tj. byla orgánem činným v trestním řízení předvolána k výslechu anebo se sama či z podnětu některé ze stran dostavila k podání svědecké výpovědi k orgánu činnému v trestním řízení. Svědek v materiálním slova smyslu se může stát i svědkem ve smyslu formálním a naopak.⁴

Z ustanovení trestního řádu vyplývá, že funkci svědka nemůže zastávat jiná osoba, která vystupuje v témže trestním řízení v odlišném procesním postavení. Je zřejmé, že role svědka v trestním řízení je neslučitelná s procesním postavením orgánů činných v trestním řízení, tedy svědek nemůže být zároveň policejním orgánem, státním zástupcem, přísedícím nebo soudcem, a to zejména z toho důvodu, že by nemohl nestranně rozhodovat, neboť jeho pohled na věc by byl ovlivněn tím, že dané skutečnosti bezprostředně vnímal a nemohl by ve věci nezaujatě rozhodnout.

Vzhledem k nezastupitelnosti poslání svědka má pak toto procesní postavení konkrétní fyzické osoby přednost před jinou funkcí. Oproti tomu však svědkem může být ta osoba, který jako orgán činný v trestním řízení vystupoval v některém předchozím stádiu řízení. Podobně ani advokát nemůže v trestním řízení, v němž vypovídá jako svědek, vystupovat jako obhájce (§ 35 odst. 2 tr. ř.) a rovněž ani zmocněncem zúčastněné osoby nemůže být ten, kdo byl v trestním řízení vyslýchán jako svědek (§ 50 odst. 2 tr. ř.).

Stejné závěry vyplývají i pro osobu znalce, konzultanta a tlumočníka, kteří jsou rovněž osobami zastupitelnými, a proto pokud byly přímými svědky některé události důležité pro trestní řízení, dává se v řízení přednost jejich výslechu jako svědků. Rovněž se jako svědek a nikoli jako znalec vyslechnou i zpracovatel odborného vyjádření.⁵

⁴ dále viz Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář, díl I., C. H. Beck, 2002, s. 633

⁵ § 105 odst. 1 věta první tr. ř. a také č. 35/1980 – 1 Sb. rozh. tr. –

Obzvláště důležité pro průběh trestního řízení je to, že obviněný nemůže vypovídat jako svědek, a to ani vůči jinému spoluobviněnému, a to až do úplného skončení trestního řízení, přičemž takovou výpověď se rozumí i výpověď o trestném činu, pro nějž sám obviněný není stíhán.⁶ V tomto případě má tedy procesní postavení obviněného přednost před funkcí svědka v trestním řízení. Specifická situace nastává u poškozeného a zúčastněné osoby, kteří, byť jsou zainteresováni na výsledku trestního řízení, svědky být mohou a zpravidla také bývají. Orgán činný v trestním řízení musí vždy vzít v úvahu to, že vztah poškozeného a svědka může být nepřátelský, což může následně zkreslovat jeho věrohodnost. Sám poškozená je také procesní stranou, ať už je či není subjektem adhezního řízení, má tudíž poměrně rozsáhlá procesní práva (Na druhou stranu v případech, vymezených v § 163 tr. řádu, může poškozený vzít zpět souhlas s trestním stíháním obviněného a zapříčinit zastavení tr. stíhání).

Z dikce zákona je patrné, že způsobilost být svědkem není nijak omezena, tedy svědkem mohou být mladiství nebo i nezletilci, osoba postižená fyzickou či duševní vadou, cizinci apod., přičemž pochopitelně osoby, které samy nemohou smyslově vnímat nebo nejsou schopny žádným kvalifikovaným způsobem (např. tlumočnick u hluchoněmých osob) vypovídat, jsou z tohoto okruhu vyjmuty.

Co se týče role svědka v trestním řízení, má tzv. svědeckou

„Ošetřujícího lékaře, který vydal lékařskou zprávu o zraněních poškozeného (která má povahu odborného vyjádření příslušného orgánu ve smyslu § 105 odst. 1 věta první tr. ř.), lze v případě potřeby vyslechnout jen jako svědka a nikoli jako znalce ve smyslu § 105 odst. 1 věta druhá tr. ř.“

⁶ č. 45/1978 Sb. rozh. tr. – „Osoba, která byla původně spoluobviněnou a u které toto procesní postavení zaniklo vyloučením věci ze společného řízení (§ 23 odst. 1 trestního řádu), případně skončením trestního stíhání v důsledku jeho zastavení anebo v důsledku pravomocného rozsudku, se ve věci proti bývalému spoluobviněnému vyslýchá jako svědek. Jestliže se ještě vede společné trestní řízení, nemůže být spoluobviněný vyslechnut o trestné činnosti jiného spoluobviněného jako svědek, a to ani tehdy, když vypovídá o trestném činu, pro který sám není trestně stíhán. V takové situaci může být vyslýchán jen ve formě výpovědi obviněného“

povinnost, tedy povinnost dostavit se na předvolání k orgánu činnému v trestním řízení a tam vypovídat o tom, co je mu známo o trestném činu, o jeho pachatelích a o okolnostech důležitých pro trestní řízení (§ 97 tr. ř.) při výslechu zachovávat státem uloženou nebo uznanou mlčenlivost (§ 99 odst. 2 tr. ř.), při výslechu vypovědět úplnou pravdu a nic nezamlčet (§ 101 odst. 1 tr. ř.), v rámci výslechu se podrobit příkazu napsat potřebný počet slov, je-li toho třeba ke zjištění pravosti rukopisu (§ 101 odst. 4 tr. ř.), pokud používá při výslechu písemných poznámek, na požádání je předložit vyslyšajícímu k nahlédnutí (§ 93 odst. 1 a § 103 tr. ř.), a konečně při rekognici na výzvu vyslyšajícího nejprve popsat osobu nebo věc, o jejíž znovupoznání jde (§ 93 odst. 1 a § 103 tr. ř.). Všechny shora uvedené povinnosti ovšem svědek plní až od okamžiku, kdy se ocitne v procesním postavení svědka. *„Podle § 97 tr. ř. je každý povinen se dostavit a vypovídat jako svědek na předvolání. Až tímto předvoláním tedy nastávají pro svědka shora popsané povinnosti, předtím svědek podle trestního řádu žádné povinnosti nemá.“*⁷

Povinnost dostavit se k výslechu je základní povinností každého svědka a to i takového, u něž platí zákaz výslechu nebo má právo odepřít výpověď (vyjma osob požívajících výsad a imunit dle § 10 tr. ř.), jelikož často tyto skutečnosti lze zjistit pouze z jejich vyjádření. I u takovýchto svědků lze účast vynucovat uložením pořádkové pokuty až do 50.000,- Kč nebo předvedením, to vše pochopitelně jen za předpokladu, že předvolání mělo všechny zákonné náležitosti tak, jak jsou upraveny v ustanovení § 98 trestního řádu. Odepření splnění těchto povinností před soudem může mít za následek i postih za trestný čin pohrdání soudem dle ustanovení § 169b trestního zákona.

⁷ viz č. 15/2002 Sb. rozh. tr.

III. Práva a povinnosti svědka

Jak jsme již uvedli, svědek má jednak povinnost vypovídat a jednak má zároveň i povinnost při výpovědi uvádět pouze pravdivé informace. „Obě tyto povinnosti jsou sankcionovány (první procesněprávně, druhá dokonce hmotněprávně). Jeho postavení důkazního prostředku odnímá svědkovi jeho subjektivitu a činí z něj nástroj veřejného zájmu. Důsledkem tedy je, že svědek (zásadně) svou výpovědí nedisponuje. Tého dispozice je zbaven nejen ve vztahu k rozhodování o jejím vykonání, ale i ve vztahu k jejím obsahu. V případě svědecké výpovědi je respektován veřejný zájem, který kopíruje veřejnoprávní povahu vlastního procesu. Jako princip je tedy stanovena všeobecná povinnost svědčit, zahrnující povinnost se k výpovědi dostavit, povinnost vypovídat a povinnost vypovídat pravdu“.⁸

V případě uvedeném v ustanovení § 100 odst. 1 tr. ř. dává však zákon přednost soukromému zájmu, byť zde zůstává silný veřejný zájem na jeho výpovědi. Podle našeho názoru je v tomto případě zohledněno, že důvěryhodnost výpovědi při konkrétních příbuzenských či blízkých mezilidských vztazích by prakticky nebyla příliš výrazná. Tato výjimka z povinnosti svědčit rovněž není upravena jako povinnost, ale pouze jako právo svědka a je ponecháno na jeho úvaze, zda jí využije či nikoli.

Dle § 98 tr. zák. je tedy vždy na úvaze orgánu činného v trestním řízení, aby zvážil, zda má pomocí některého ze shora uvedených procesních institutů zajistit přítomnost svědka v trestním řízení. Jelikož zákon výslovně neurčuje formu předvolání, lze dovodit, že se tak může stát jak ústně (při jednání, telefonicky), tak i písemně (v tomto případě nemusí být doručováno do vlastních rukou), přičemž doručení může zprostředkovávat jak soudní

⁸ Pipek, J.: Rozsah práva svědka odmítnout výpověď podle § 100 odstavec 1 trestního řádu, in Bulletin advokacie 4/2001, s. 57-58

doručovatel, tak také justiční stráž nebo policie. Ve všech případech však musí být jednoznačně zřejmé, že k výslechu se má dostavit právě onen konkrétní svědek.⁹

Poněkud odlišně je upraven postup doručování svědkovi do ciziny (na tzv. červenou doručenkou), přičemž specifika jsou upravena zejména v Evropské úmluvě o vzájemné pomoci ve věcech trestních (č. 550/1992 Sb). V případě, že výpověď svědka je pro průběh řízení obzvláště důležitá, může orgán činný v trestním řízení (za předpokladu, že i stát, odkud je svědek předvoláván, je rovněž signatářem této úmluvy) v souladu s ustanovením jejího článku 10 požádat o doručení předvolání svědkům, jejichž výpověď je obzvláště důležitá. Pozornost si nepochybně zaslouží i způsob předvolávání tzv. „*utajovaného svědka*“. Trestní řád tuto situaci neřeší, avšak je upravena v ustanovení § 24 Vnitřního a kancelářského řádu pro okresní, krajské a vrchní soudy. Samosoudce či předseda senátu podle tohoto ustanovení předvolává svědka prostřednictvím policejního orgánu, u nějž jsou skutečné údaje svědka uloženy.¹⁰

Před orgánem činným v trestním řízení má pak svědek vypovídat pravdu o těch skutečnostech, o nichž se svědek dozvěděl buď vlastním pozorováním nebo od jiných osob, a které jsou pro trestní řízení důležité.¹¹ Svědek musí vypovídat pravdivě, což má být zajištěno pohrůžkou ve formě trestního postihu za trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku (§ 175 trestního zákona). Od této vědomě nepravdivé výpovědi je však nutno odlišit určitou subjektivní formulaci faktů, danou nejen individuálním vnímáním každého člověka, ale také jejich specifickou interpretaci, která je poznamenána jak svědkovým úsudkem, tak také jeho určitým

⁹ viz také č. 29/1997 Sb. rozh. tr.

¹⁰ podrobněji viz v kapitole X.

¹¹ č. 4/1986 – 53 Sb. rozh. tr. - „K prokázání skutečností významných pro rozhodnutí a ostatními důkazy nedostatečně objasněných je nutný osobní výslech svědka v hlavním líčení před soudem. Výslech svědka nemůže nahradit jeho písemné sdělení adresované orgánům činným v trestním řízení. Takové sdělení je listinným důkazem, z něhož lze zjišťovat jen některé okolnosti

hodnocením všech okolností případu, které je od jeho výpovědi do jisté míry neoddělitelné.

Je ovšem zřejmé, že pouze skutečnosti svědkem vnímané a nikoliv jeho dohady a hodnocení mohou být podkladem pro rozhodnutí v trestním řízení, je tedy úkolem orgánů činných v trestním řízení taková tvrzení „odfiltrovat“ od faktů. K tomuto účelu slouží zejména zásada tzv. volného hodnocení důkazů, pomocí níž orgán činný v trestním řízení získává informace ze svědecké výpovědi pokud možno co nejméně zkreslené subjektivními a objektivními okolnostmi (např. vztahem svědka k obviněnému, ovlivněním jinými výpověďmi, utrpěnou újmou, ale také onemocněním svědka, zabraňujícím mu vnímat události nezkresleně či jeho vzdáleností od místa činu).¹²

Pravdivost a hodnověrnost svědecké výpovědi je pak určována jednak správním vnímáním skutečností (což je limitováno jednak objektivně, např. krátkým časovým úsekem, během něž se určitá činnost odehraje, a také subjektivně, např. silnou emocí, kterou svědek v době činu prožívá), jednak zapamatováním si určitých faktů (zde je obzvláště patrný vliv času na zkreslování informací v paměti, ale také mohou hrát roli jiné výrazné vjemy, které nastaly po zkoumané události) a také správné reprodukování vjemů při výslechu před orgány činnými v trestním řízení (zde hraje významnou roli používání přesných výrazů a označení pro daná fakta a zejména se zde výrazně projevuje prvek vyslychajícího a jeho způsob kladení otázek).

Pozornost si zaslouží i specifika výpovědi osob mladších 15-ti let či výpověď poškozeného nebo osob blízkých obviněnému, jelikož v těchto případech se může jistá, ať už kladná nebo záporná, zainteresovanost na výsledku řízení, negativně odrazit na hodnotě

potřebné pro řízení, nikoli však pro skutkové zjištění.“

¹² č. 18/1996 Sb. rozh. tr. – „Důkazem podle trestního řádu je výpověď svědka o okolnostech, jež mají být v řízení zjištěny a jež svědek vnímal svými smysly. Ze svědecké výpovědi mají význam jen zprávy o skutečnostech, nikoli

důkazu svědeckou výpovědí. V takových případech je obzvlášť důležité posuzovat takové důkazy ve srovnání s důkazy ostatními, posoudit rozpory mezi nimi a zkoumat, proč došlo k případným odlišnostem.

Zákon svědkovi kromě povinnosti dostavení se a výpovědi před orgánem činným v trestním řízení ukládá (a jejich splnění případně shora uvedenými způsoby vynucuje) ještě jiné úkoly, a to:

- 2) napsat potřebný počet slov ke zjištění pravosti rukopisu (§101 odst. 4 tr. ř.)
- 3) podrobit se konfrontaci (§ 104a tr. ř.)
- 4) popsat osobu či věc v rámci rekognice a zúčastnit se jí (§104b tr. ř.)
- 5) podrobit se prohlídce těla (§ 114 odst.1 tr. ř.)
- 6) strpět odběr krve či jiný podobný úkon (§ 114 odst. 2 tr. ř.)
- 7) strpět identifikaci (§ 114 odst. 3 tr. ř.)
- 8) podrobit se znaleckému vyšetření duševního stavu (§ 118 tr. ř.).

Závěrem ještě předtím, než se začneme zabývat samotnou výpovědí svědka, podotkněme, že zájem na tom, aby svědek nebyl nikým a ničím ovlivňován při plnění své svědecké povinnosti, je natolik silný, že zákon v ustanoveních týkajících se vazby obviněného - § 67 písm. b), § 68 odst. 3 písm. d) a § 71 odst. 2 tr. ř. – dává možnost vzít do vazby a držet v ní toho obviněného, který bude působit na dosud nevyslechnuté svědky anebo jiným způsobem mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání.

A. Výjimky z povinnosti svědčit

Z obecné svědecké povinnosti existují výjimky, které trestní řád uvádí v § 99 (zákaz výslechu) a §100 (právo odepřít výpověď). Ustanovení § 99 obsahuje dva samostatné důvody pro to, aby byl svědek vyloučen z obecné svědecké povinnosti. Jak je uvedeno v odst. 1): „*Svěddek nesmí být vyslechnut o okolnostech, týkajících se utajovaných skutečností chráněných zvláštním zákonem, jež je*

jejich hodnocení svědkem“

povinen zachovat v tajnosti, ledaže by byl této povinnosti příslušným orgánem zproštěn, zproštění lze odepřít jen tehdy, jestliže by výpověď způsobila státu vážnou škodu.“

Z dikce zákona vyplývá, že svědek o takovýchto skutečnostech nemůže vypovídat, i kdyby sám chtěl a orgán činný v trestním řízení k zákazu výslechu ze shora uvedeného důvodu přihlíží *ex offio*. Utajovanou skutečností se podle § 3 odst. 1 zákona č. 148/1998 Sb. o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů, který obsahuje komplexní úpravu týkající se této problematiky, rozumí taková skutečnost, jíž by pro případ nakládání s ní mohla být způsobena újma zájmům České republiky nebo zájmů, k jejichž ochraně se Česká republika zavázala nebo která je pro tyto zájmy nevýhodná, a která je zároveň uvedena v seznamu utajovaných skutečností (jde o nařízení vlády č. 246/1998 Sb., kterým se stanoví seznamy utajovaných skutečností). V § 2 odst. 3 shora uvedeného zákona je také vymezeno, že zachováním mlčenlivosti se rozumí povinnost nesdělovat utajovanou skutečnost osobě, která není oprávněna se s takovou skutečností seznamovat. Zakázáno je též neoprávněné nakládání s takovou skutečností, čímž se ve smyslu § 2 odst. 5 tohoto zákona rozumí vyobrazení této skutečnosti, její zneužití, poškození, znehodnocení, zničení, porušení její ochrany nebo její ztráta a rovněž i neoznačení utajované skutečnosti stupněm utajení nebo nesprávné stanovení takového stupně. Výše uvedený zákon pak stupně utajení specifikuje jako přísně tajné, tajné, důvěrné a vyhrazené, a to podle závažnosti újmy, která by České republice mohla vzniknout při neoprávněném nakládání s takovými skutečnostmi.

Z dikce § 99 odst. 1 tr. ř. je patrné, že příslušné orgány jsou v zásadě povinny konkrétního svědka mlčenlivosti zprostit a mohou to odepřít spíše jen výjimečně v případě, že by svědecká výpověď způsobila České republice vážnou škodu. Zprostit svědka povinnosti mlčenlivosti pak může dle § 2 odst. 6 zákona č. 148/1998 Sb. ministr nebo vedoucí ústředního orgánu a další zákonem předpokládané

osoby.

Existují však i výjimky ze zásady mlčenlivosti, a zákon výslovně povoluje poskytování údajů, které jinak pod mlčenlivost spadají, a to jednak v případě, pokud státní zástupce či předseda senátu vyžadují údaje za účelem posouzení poměrů obviněného a výkonu rozhodnutí, které jsou předmětem bankovního tajemství nebo jsou v evidenci cenných papírů a dále údaje získané při správě daní (podmínky stanoví zákon o správě daní a poplatků č. 337/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů).

Konečně v řízení o trestném činu neoprávněného nakládání s osobními údaji dle § 178 tr. zák. mohou takové zprávy žádat pro statistické účely (§ 8 odst. 2 tr. ř.), jednak z důvodu možného postihu pro neoznámení nebo nepřekažení trestného činu (§ 8 odst. 3 písm.a) tr. ř.) a pokud dožádaná osoba je při vyřizování dožádání oznamovatelem trestného činu (§ 8 odst. 3 písm. b) tr. ř.), dále se nelze povinnosti mlčenlivosti dovolávat při umožnění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu (§ 88 tr. ř.), při poskytování údajů o uskutečněném telekomunikačním provozu (§ 88a tr. ř.) a konečně při sledování osob a věcí (§ 158d odst. 9 tr. ř.).

Svědka také nesmí být vyslýchán, jestliže by svou výpověď porušil státem uznanou nebo uloženou povinností mlčenlivosti, ledaže byl této povinnosti zproštěn.

Státem uznaná povinnost mlčenlivosti je upravena zejména v § 7 odst. 1 písm. f) zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (v tomto případě jde o tzv. zpovědní tajemství nebo obdobné instituty, které jsou státem respektovány za přesně vymezených podmínek). Trestní řád však nestanoví, kdo má zprostit svědka mlčenlivosti státem uznané, lze tedy pouze dovozovat, že takovéto mlčenlivosti může zprostit (pokud je to vůbec v konkrétní církvi či náboženské společnosti dovoleno) pouze ta osoba, v jejímž zájmu je daná povinnost státem uznána. Naproti tomu státem uložená povinnost mlčenlivosti, specifické druhy tajemství a okruh osob,

kterým je stanovena, jsou upraveny ve zvláštních právních předpisech (namátkou např. zákon 21/1992 Sb. o bankách, zákon č. 29/2000 o poštovních službách a o změně některých zákonů apod.), přičemž tuto povinnost určují i některé mezinárodní smlouvy. O zproštění povinnosti mlčenlivosti státem uložené rozhoduje příslušný orgán, jímž je v konkrétním případě vedoucí státního orgánu, úřadu, instituce nebo právnické osoby, u níž je svědek ve služebním, zaměstnaneckém nebo obdobném poměru.¹³

Zákaz výslechu se však nevztahuje na svědeckou výpověď týkající se trestného činu, ohledně kterého má svědek oznamovací povinnost podle trestního zákona. Oznamovací povinnost svědka se v tomto případě vztahuje na trestné činy uvedené v § 168 tr. zák., ovšem za předpokladu, že svou výpovědí neuvede v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo v nebezpečí trestního stíhání sebe nebo osobu blízkou, což však neplatí u trestných činů vlastizrady, rozvracení republiky, teroru, záškodnictví, sabotáže vyzvědačství v odst. 2, 3 a 4, ohrožení utajované skutečností nebo genocidia. Rovněž svědek, který má vypovídat o skutečnostech, které jsou klasifikovány stupněm utajení „Důvěrné“ nebo „Vyhrazené“, nemusí být pro účely svědecké výpovědi výslovně zproštěván mlčenlivosti. Ve všech případech pak orgán činný v trestním řízení z vlastní iniciativy posoudí existenci skutečností, které odůvodňují zákaz výslechu, jako předběžnou otázku a poučí o tomto svědka již v protokole před zahájením výslechu. Pokud by přece jen takové skutečnosti v rámci svědecké výpovědi získal anebo svědka nepoučil, stává se takový důkaz relativně neúčinným.

Toto platí však jen ohledně těch faktů, které jsou předmětem mlčenlivosti anebo jsou utajovány podle zvláštního zákona, a proto lze oddělit pouze ty skutečnosti, na něž se shora uvedená pravidla

¹³ blíže Šámal, P. a kol.: Trestní řád, komentář, díl I., C. H. Beck, 2002, s. 651

nevztahují a tyto k důkazu použít. Je třeba za všech okolností mít na zřeteli to, že ani odůvodněné odepření výpovědi svědkem nezbavuje orgán činný v trestním řízení povinnosti zjistit všechny okolnosti případu, a to za použití ostatních důkazních prostředků.

Obzvláště důležitým a v praxi svědky také hojně požívaným ustanovením je právo odepřít výpověď, které je zakotveno v § 100 tr. ř. Z celého textu zákona je zřejmé, že se jedná narozdíl od ustanovení § 99 tr. ř. o právo a nikoli povinnost odepřít výpověď, a účelem má být zejména ochrana nejbližších příbuzenských svazků. Stejně jako v předchozím ustanovení však o tomto svém právu musí být svědek poučen, a to před každým výslechem, poněvadž jinak by takový důkaz byl absolutně neúčinný, nelze také ani přečíst pouze některé pasáže takovéto výpovědi.

Na druhou stranu je nutno uvést, že pokud svědek po výslovném řádném poučení dle § 100 tr. ř. v přípravném řízení o skutkových okolnostech vypovídá a poté u hlavního líčení vypovídat odmítne, lze takový důkaz v souladu s ustanovením § 211 odst. 4 tr. ř. přečíst.¹⁴ Pokud by však přece jen svědek nebyl řádně v duchu tohoto ustanovení poučen, nemůže předseda senátu při provádění hlavního líčení z tohoto důvodu věc vrátit státnímu zástupce k došetření, jelikož nejde o podstatnou změnu okolností případu a není zapotřebí ani dalšího šetření, ale musí jej odstranit opětovným výslechem a shora uvedenou výpověď nelze v hlavním líčení dle § 211 odst. 4 přečíst.¹⁵

Ožehavou otázkou je to, zda a do jaké míry má být prokazováno, zda je odepření svědecké výpovědi důvodné či nikoli. V praxi jsou vymezeny hranice tak, že orgán, který svědka vyslýchá, rozhodne o oprávněnosti odepření výpovědi jako o předběžné otázce a dostatečně jasně a prokazatelně zjišťuje důvod, proč svědek odepírá vypovídat¹⁶, přičemž lze dovodit, že pokud svědek bez

¹⁴ viz též č. 9/1985 Sb. rozh. tr.

¹⁵ viz č. 21/1966 - I Sb. rozh. tr.

¹⁶ viz č. 47/1999 Sb. rozh. tr.

jakéhokoli důvodu odepře výpověď, lze to chápat jako urážlivé chování svědka vůči soudu a je to případně postižitelné dle § 169h tr. zák.

Na druhou stranu však orgán činný v trestním řízení svědka nesmí nutit, aby byl nucen vyzradit ty skutečnosti a důvody, které měly být předmětem výslechu porušit smysl tohoto ustanovení a vyzradit i ty skutečnosti, pro něž výpověď odepírá (to se týká zejména odepření výpovědi z důvodů uvedených v odstavci druhém¹⁷). Rozdíl mezi ustanovením odstavce 1 a 2 je zřejmý - podle odstavce prvního svědkovi stačí odkázat na svůj příbuzenský poměr s obviněným (podotkněme, že výčet osob blízkých je zde užší než v odstavci druhém, a to právě o osoby v poměru rodinném či jiném, jejichž újmu by svědek právem pociťoval jako vlastní).

Považujeme za určitý nedostatek trestního řádu, že v tomto případě není *expresis verbis* řešeno, zda svědek musí anebo pouze může odmítnout podat výpověď jako celek, anebo může selektovat toto právo pouze v rozsahu, který se týká osoby obviněného, s nímž je v příbuzenském poměru, tedy konkrétně to, zda odmítne vypovídat o všech okolnostech, které by na obviněného mohly mít negativní dopad, anebo pouze o skutečnostech, pro něž se svědek nezávisle rozhodne, tedy zda odmítnout výpověď jako celek může anebo musí.

V druhém odstavci musí svědkovi nebo osobě jemu blízké hrozit nebezpečí trestního stíhání (zde se za takové nebezpečí považuje jak jeho zahájení, tak také případné přitížení nebo usvědčení stíhané osoby), důvod odepření výpovědi musí být tedy nějakým způsobem charakterizován.¹⁸ Navíc, pokud zákon výslovně uvádí pojem „*trestní stíhání*“, lze dovodit, že nestačí nebezpečí přestupkového řízení, případně tělesné újmy apod. Problém nastává u svědků, kteří mají vypovídat vůči více obviněným, z nichž všichni nejsou osobami jemu blízkými ve smyslu zákona.

Svědkoví musí být před zahájením výslechu jednak známo,

¹⁷ viz též č. 20/1984 - II Sb. rozh. tr., náleží ÚS 150/1997 - n.

kterých osob a kterých skutků se výslech bude týkat a dále by mělo být zřejmé, zda a která část výslechu lze odloučit od části vztahující se k osobám svědkovi blízkým. Pokud takové rozdělení výpovědi možné není, pak nebude možno provést ani výslech svědka. Toto právo svědka na odepření výpovědi pro nebezpečí trestního stíhání jeho samého nebo osob blízkých není však narozdíl od ustanovení odstavce prvního absolutní v tom smyslu, že by se vztahovalo k výpovědi jako celku, ale pouze k těm skutečnostem, které by skutečně pro svědka a jemu blízké osoby mohly být z hlediska možného trestního postihu nebezpečné.¹⁹

Je potřeba také poukázat na odstavec třetí, v němž je rozlišeno, že nebezpečí smrti, ublížení na zdraví a jiné závažné újmy pro svědka a osoby blízké anebo nebezpečí trestního stíhání pouze pro svědka samotného, je bezvýjimečné a platí u všech trestných činů, kdežto výjimka práva odepření výpovědi pro nebezpečí trestního stíhání osoby svědkovi blízké neplatí u trestných činů v ustanovení § 168 odst. 2 tr. zák.

¹⁸ viz též č. 47/1999 Sb. rozh. tr.

¹⁹ viz též ÚS 150/1997 - n.

IV. Výslech svědka v trestním řízení

Zákon v pouhých čtyřech paragrafech specifikuje procesní postup při výslechu svědka - nejprve v § 101 tr. ř. obecně rozvíjí téma poučení svědka a průběh výslechu, dále v § 101a tr. ř. speciální úpravu pro výslech svědka s utajenou totožností a konečně v ustanovení § 102 tr. ř. výslech dítěte, tedy osoby mladší patnácti let, přičemž v ostatním odkazuje § 103 tr. ř. na úpravu při výslechu obviněného. V trestním řádu jsou tedy zakotvena pouze základní juristická pravidla, kterými se výslech svědka řídí, podrobněji se věnuje taktice při výslechu svědků a konkrétnímu způsobu kriminalistika.

A. Obecná ustanovení

Základní pokyny pro provádění výslechu svědka jsou obsaženy v § 101 tr. ř. Z celé koncepce provádění důkazu svědeckou výpovědí (§ 89 odst. 2 tr. ř.) je patrné, že před samotným započítím výslechu by měl orgán činný v trestním řízení pečlivě zvážit celkovou strategii a připravit si výslech i co do obsahové stránky, tedy zejména zvážit, co má být konkrétně předmětem výslechu a čím může výpověď svědka přispět k objasnění některých dosud sporných otázek v řízení. Dále by se měl rovněž zaměřit na osobu svědka jako takovou a získat k ní potřebné informace, které by mohly napomoci rozlišit, zda a která sdělení jsou ovlivněna svědkovou individualitou či přímo jeho zaujatostí vzhledem k blízkému vztahu s obviněným nebo k předmětu řízení. Jak vyplývá ze shora uvedeného, je obtížné dát podrobný návod, jak svědecký výslech provádět, a to vzhledem ke specifičnosti každé z výpovědí, ovšem lze alespoň rámcově určit, které metody mohou pomoci zajistit co nejpravdivější a nejúplnější poznatky k projednávanému případu a jaká taktika by se při provádění důkazu měla za tímto účelem použít. V neposlední řadě by

vzhledem k různorodostem svědeckých výsledků a k odborným otázkám, které mohou být probírány, měl orgán činný v trestním řízení posoudit, zda bude k řádnému provedení výsledku postačovat, že sám získá určité odborné poznatky o věci anebo zda spíše připadá v úvahu nutnost zajištění přítomnosti konzultanta při výsledku (podrobněji o jeho postavení viz § 157 odst. 3 a 183 odst. 2 tr. ř.) nebo dokonce bude zapotřebí předvolat znalce.²⁰

Věnujme nyní pozornost některým pojmům, vyskytujícím se v ustanovení § 101 tr. ř. V odstavci prvním jsou prezentovány tyto úkony, které má orgán činný v trestním řízení provést před započítím samotného výsledku. Zjištění totožnosti svědka a jeho poměru k obviněnému je velmi důležité nejen vzhledem k posouzení hodnověrnosti celé výpovědi, ale též k tomu, aby orgán činný v trestním řízení nezaměňoval při výsledku různé osoby. Totožnost by měla být zjištěna pokud možno kvalifikovaně, tedy z občanského průkazu, cestovního pasu apod. a orgán činný v trestním řízení by měl v protokolu uvádět nejen údaje o jménu a příjmení svědka, ale také místo a den jeho narození, adresu bydliště, zaměstnání a dále jeho poměr k obviněnému, na což navazuje také jeho poučení o právu odepřít výpověď v souladu s § 100 tr. ř.

Dále při výsledku následuje pětice poučení: o právu odepřít výpověď, o zákazu výsledku, o tom, že má vypovídat úplnou pravdu a nic nezamlčovat a o významu svědecké výpovědi a trestních následcích za křivou svědeckou výpověď. Jak už bylo uváděno výše, pokud tato poučení chybí, jde o neúčinný důkaz. Jelikož podstata institutu zákazu výsledku dle § 99 odst. 1 a 2 tr. ř. i práva odepřít výpověď dle § 100 odst. 1 a 2 tr. ř. již byla podrobně rozebrána v předchozích kapitolách, uveďme jen, že součástí tohoto poučení musí být označení skutku, jež se výslechem týká, a rovněž i označení osoby obviněného (pokud ovšem nejde o neodkladný a neopakovatelný úkon a je známo, kdo je takovou osobou).

²⁰ viz § 107 odst. 1 tr. ř.

Následující trojice poučení má zajistit určitou kvalitu a hodnověrnost svědecké výpovědi. Tato tři poučení spolu úzce souvisí. Významem svědecké výpovědi je dosažení účelu celého řízení, což je dostatečně specifikováno již v ustanovení § 1 tr. ř., tedy náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů, dále upevňování zákonnosti, předcházení a zamezování trestné činnosti, výchova občanů k zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití, jakož i čestnému plnění povinností ke státu a společnosti. Od tohoto se pak odvíjí požadavek, aby svědecká výpověď byla pravdivá a žádné okolnosti nebyly zamlčovány, což zákon dále umocňuje pohrůžkou trestní sankcí za křivou svědeckou výpověď dle § 175 tr. zák. Všechna tato poučení pak musí orgán činný v trestním řízení výslovně opakovat před každým výslechem svědka, případně před provedením jiného úkonu za jeho účasti a jak zároveň plyne z § 55 odst. 1 písm. e) tr. ř., má povinnost je zároveň uvádět i v protokolu spolu s případnými vyjádřeními svědka.

Ustanovení odstavce druhého pak charakterizují první část samotného výslechu svědka, při níž je jednak zjišťován svědkův poměr k věci, ke stranám a okolnosti svědčící o hodnověrnosti tohoto svědectví a dále je svědek veden k tomu, aby o případu samostatně vypovídal. Jak již bylo uváděno shora, pouze svědecká výpověď maximálně nezaujatá a poskytující informace nezkreslené, může být dobrým východiskem pro konečné rozhodnutí o trestném činu a jeho pachateli. Základní východisko o tom, jak má svědecká výpověď ve své pomyslné první části vypadat, je dáno ve větě druhé odstavce 2). Nejprve svědkovi musí být umožněno, aby sám sdělil to, co o věci ví a jakým způsobem se tyto informace dozvěděl. Do této pokud možno souvislé monologové části svědka by nemělo být zasahováno, což má v neposlední řadě i jisté psychologické opodstatnění.

Ze znění zákona je patrné, že svědkovi musí být samostatná nepřerušovaná výpověď umožněna, avšak nelze jej k ní nutit. Z praxe je nám známo, že svědkové v jednacích síních pociťují v některých

případech ostych, nervozitu, popř. s přihlédnutím ke svému rozumovému a osobnostnímu charakteru nejsou schopni sami uceleně hovořit, v takových případech je účelné přistoupit ihned ke kladení otázek. V rámci svědecké výpovědi nepostačuje jen odkaz na jinou výpověď svědka v předchozím řízení či získanou při jiné příležitosti anebo pouze nějaký dopis, obsahující jeho vyjádření či dokonce odkázání se na podobnou či stejnou výpověď jiného svědka. Podstatou svědecké výpovědi má být jeho subjektivní popis děje a toho, co on sám smyslově vnímal, nikoli to, jak on skutek hodnotí.

Poté může teprve následovat kladení doplňujících otázek, ovšem pouze takových, které výpověď svědka neovlivní. Dotazy mají být jasně a srozumitelně formulovány, tedy měly by odpovídat duševní vyspělosti a intelektuální úrovni svědka a měly by přispět k odstranění neúplností, rozporů a nejasností, případně též i příčin takovýchto vad ve výpovědi svědka. Nelze klást otázky ani sugestivní, které svědkovi naznačují, jak na položenou otázku odpovědět tím, že mu předestírají okolnosti, jež mají být zjištěny teprve z jeho výslechu, ani kapciózní, tedy takové, které klamavě obsahují nepravdivé skutečnosti anebo okolnosti dosud svědkem nepotvrzené, které mají svědka navést k takové odpovědi, kterou vyslychající chce slyšet. Jelikož jsou takové otázky protizákonné, mohou vést až k absolutní neúčinnosti důkazu získaného takovým výslechem svědka a jeho výpověď by tedy nebylo možno v řízení použít. Ačkoliv je výslech svědka kladením otázek oproti předchozí části jakýmsi dialogem, vyslychající nemá právo přesvědčovat svědka o nepravdivosti jeho tvrzení a předestírat mu svůj názor na věc, nýbrž se má vhodně formulovanými dotazy snažit o odstranění rozporů ve svědecké výpovědi. Zároveň by orgán činný v trestním řízení měl dbát na to, aby svědek nebyl při své výpovědi ovlivňován třetími osobami, měl by tedy vyslychat svědky jednotlivě a bez přítomnosti ostatních svědků (nejde-li o konfrontaci).

Na druhou stranu obhájce obviněného má vždy právo (nikoli povinnost) zúčastnit se výslechu svědka a klást mu otázky (viz § 41

odst. 2 a 165 odst. 2 a 3 tr. ř.), což má později vliv na použitelnost takového protokolu v hlavním líčení (viz § 211 odst. 3 a 4 tr. ř.). Toto právo obhájce pak musí být zachováno i v případě, že svědka vyslýchá dožádaný orgán, a to i v cizině.²¹

U hlavního líčení se pak výslechu svědka mohou zúčastnit obžalovaný, zúčastněná osoba, poškozený, státní zástupce, společenský zástupce a rovněž i obhájce, zákonný zástupce obžalovaného a zmocněnec poškozeného a zúčastněné osoby, a případně též znalec nebo konzultant, přičemž tito všichni (vyjma konzultanta, který se může dotazovat pouze prostřednictvím před sedy senátu) mohou klást svědkovi otázky.

Co se týče státního zástupce, obžalovaného a jeho zástupce, tito mohou dokonce sami výslech svědka provádět, pokud jim to předseda senátu (samosoudce) povolí (za podmínek uvedených v § 215 odst. 2 tr. ř., tedy zejména pokud jde o důkaz předložený k jejich návrhu nebo jimi opatřený či předložený, přičemž výslech musí být prováděn v souladu se zákonem, vhodným způsobem a bez nátlaku).

Podotkněme pouze, že obžalovaný a jeho obhájce mají právo vyhledat si svědky a v průběhu hlavního líčení je vyslýchat, ovšem k tomu, aby svědka mohli vyslechnout, musí soud (případně v přípravném řízení ten orgán činný v trestním řízení, který je provádí), požádat, aby dali takového svědka předvolat, neboť sám obviněný a obhájce nemají jiný zákonný způsob, jak by mohli takového svědka k výslechu svědka přinutit.²² Dle ust. § 215 odst. 2 tr. řádu jim není povinen předseda senátu vyhovět, zejména pokud jde o svědka nemocného či zraněného, mladšího patnácti let, popř. pokud by byl takový výslech nevhodný z jiného závažného důvodu.

Smyslem odstavce čtvrtého je zajištění písemného materiálu pro srovnání, zda rukopis svědka např. na určité smlouvě nebo

²¹ srovnej č. 4/1999 - I Sb. rozh. tr.

²² srovnej Jurčík, R.: K některým oprávněním obhájce v trestním řízení, in Bulletin advokacie 5/1999, s. 48

dopisu je skutečně svědkův, přičemž je na orgán činný v trestním řízení, aby rovněž zvážil vhodnost textu, který dá svědkovi napsat (aby například tento nevyzníval jako nějaké svědkovo vyjádření nebo přípis apod.).

Na okraj podotkněme, že náš trestní řád neupravuje žádným způsobem provádění výslechu svědka některými neobvyklými metodami, např. v hypnóze apod. V praxi se dá říci, že se předpokládá obvyklý způsob výslechu, vedeného za standardních podmínek. Rovněž výsledky výslechu na detektoru lži nelze použít jako důkaz²³, a to dle našeho názoru zejména s ohledem na obvyklá zkreslení výsledků a potažmo malou důkazní hodnotu takového sledování vlivem různých fyziologických projevů v lidském těle při této zátěži.

B. Výslech svědka mladšího 15-ti let

V některých trestních věcech se orgány činné v trestním řízení setkávají s nutností vyslechnout jako svědka i dítě, přičemž se zřetelem k jeho subjektivním vlastnostem a zejména k jeho duševní a mravní úrovni vzhledem k jeho nízkému věku je třeba výslech poněkud přizpůsobit. Před samotným výslechem je třeba vyrozumět zákonného zástupce nezletilého, s výjimkou případů, kdy provedení úkonu nelze odložit (viz § 165 odst. 2 a 3 tr. ř.).

Při výslechu svědka, který dosud nedovršil 15 let, platí jisté odlišnosti, upravené v § 102 tr. ř. Ještě před započítím samotného výslechu si musí orgán činný v trestním řízení vyřešit otázku, jak ověřit totožnost svědka, který dosud nedovršil 15-ti let a nevlastní pravděpodobně žádný doklad totožnosti (vyjma případného cestovního, eventuálně diplomatického pasu). V takových případech je na místě totožnost takového svědka zjišťovat např. dotazem na jeho zákonného zástupce, učitele atp. Zejména s ohledem na rozsah chápání dítěte musí být přizpůsobeno poučení před samotným

²³ viz č. 8/1993 Sb. rozh. tr.

započetím výslechu. Podotkněme, že je nesprávné poučovat nezletilce o jeho trestní odpovědnosti za křivé svědectví, jelikož zde podmínky k trestnímu stíhání z důvodu nízkého věku dotčené osoby nejsou dány, a jednak by ostatní poučení mělo být přizpůsobeno tomu, co je s ohledem na svůj věk svědek schopen pochopit, tedy orgán činný v trestním řízení by při poučování takového svědka měl používat takové pojmy, jimž je nezletilý schopen porozumět. V praxi se nám osvědčilo nejprve zjistit, zda dítě chápe rozdíl mezi pravdou a lží, a následně mu vhodně volenými slovy vysvětlit, jak důležité je to, co bude vypovídat, popř. jak by lhaním mohlo obžalovanému uškodit. Je zároveň nutné mu zdůraznit, že má popisovat jen to, co skutečně vnímalo, nikoliv své dohady a domněnky, což u dětí (ale i u některých dospělých) často splývá.

Co se dalšího výslechu týče, postup dle tohoto ustanovení se použije pouze pro případ, že by ožívování okolností v paměti osoby mladší 15-ti let mohlo na její psychiku působit nepříznivě, přičemž dopad takového výslechu posoudí vždy ten orgán činný v trestním řízení, který výslech provádí. Pokud sám vyslýchající s takovým druhem výslechu nemá zkušenosti anebo jde o složitou či příliš citlivou otázku, je na místě konzultovat takovou záležitost s pedagogem nebo dětských psychologem. Zároveň musí vzít v potaz všechny okolnosti, které při takovém výslechu mohou hrát roli - zejména je nutno rozlišovat, zda se jedná o výslech dítěte kolem 15-ti let anebo mnohem mladšího (a to i s ohledem na slovní zásobu vyslýchaného, pochopitelně jsou také nezbytné kontrolní otázky, aby bylo zřejmé, že dítě dotazu dostatečně porozumělo), od čehož nelze oddělit stupeň mravního a duševního vývoje, neboť jsou někdy velmi patrné rozdíly mezi dětmi téhož věku, které se odvíjejí nejen od výše jejich intelektu, ale též od prostředí, v němž vyrůstaly, úrovně školní docházky apod.

Zvlášť citlivou otázkou je povaha trestného činu, jehož byl nezletilý svědkem (pochopitelně jde zejména o mravnostní delikty a o násilnou trestnou činnost), přičemž orgán činný v trestním řízení,

který výslech svědka provádí, by měl vždy zvážit především charakter skutečností, o nichž má svědek vypovídat s ohledem na podmínky, za nichž byl svědkem a dále tu skutečnost, zda je nezletilý svědek zároveň i poškozeným, jaká případná újma mu byla způsobena a s jakým dopadem na jeho psychiku a duševní a mravní vývoj. Dále je nezbytné si uvědomit, že svoji roli hraje i prostředí, v němž bude výslech uskutečněn a zda je vhodné rovněž při výslechu s ohledem na věk svědka používat při výslechu speciální názorné pomůcky apod. Orgán činný v trestním řízení by s přihlédnutím k osobě vyslýchaného a jeho individuálním potřebám měl po konzultaci s dětským psychologem nebo s pedagogem přizpůsobit i délku a rozsah výslechu a způsob a formu kladení otázek, případně se přímo poradit o jejich formulaci a obsahu.

Celá tato přípravná činnost by pak měla směřovat k tomu, aby postačoval pokud možno jediný, zato však vyčerpávající, výslech osoby mladší 15-ti let. Zákon také u výslechu takového svědka výslovně vyžaduje přítomnost pedagoga, nebo jiné osoby, která má zkušenosti s výchovou mládeže (čímž se rozumí odborník jako např. shora uváděný dětský psycholog či psychiatr), a to s ohledem na specifika dětské psychiky, jako je například určité zkreslování, osobité označování některých pojmů, určitá snaha zavděčit se či naopak mlčenlivost a ostýchavost apod. Tato podmínka je obligatorní a důkaz získaný bez přítomnosti těchto odborníků při výslechu by byl absolutně neúčinný a v řízení by jej nebylo možno použít, a to ani za předpokladu, že by takový svědek mezitím dovršil 15 let.²⁴

Naproti tomu rodiče při výslechu obligatorně přítomni nemusí být a jejich přítomnost nemůže nahradit pedagoga či psychologa, avšak v některých případech s ohledem na charakter dítěte může jejich přítomnost při výslechu významně přispět k jeho správnému provedení a k dosažení účelu (což je podmínka jejich přibrání). Orgán činný v trestním řízení není ani na vlastní žádost rodičů

²⁴ srovnej též č. 11/1994 Sb. rozh. tr.

povinen jim prezenci při výslechu umožnit, zejména tam, kde rodič je určitým způsobem na výsledku řízení zainteresován anebo je sám dokonce stíhán, či pouze hrozí obava, že právě před ním dítě nebude vypovídat pravdu anebo bude nějakým způsobem ovlivňováno či naváděno. Rovněž tak ani jiné osoby se nemohou výslechu dítěte zúčastnit a nelze připustit přítomnost těch osob, které samy mají být jako svědci či znalci vyslechnuti. Osoby shora uvedené, které mají právo zúčastnit se výslechu svědka mladšího 15-ti let, nejsou pouhými pozorovateli výslechu a jejich úloha nespočívá jen v tom, že mají zajistit jeho pokud možno hladký průběh, ale mají právo zákonem vymezenými způsoby zakročit, pokud výslech nepřiměřeně zatěžuje psychický stav nezletilého.

Mohou navrhnout trojí způsob zásahu - jednak odložení výslechu na pozdější dobu (pokud zdravotní, tedy zejména psychický stav svědka či jiné okolnosti nedovolují ještě před započítím výslechu, aby byl vyslýchán), dále přerušení výslechu za těch okolností, že průběh výslechu má natolik negativní vliv na svědka, že ve výslechu nelze bezprostředně pokračovat, a jednak ukončení výslechu v tom případě, kdy ani po přerušení není nezletilec plně schopný dále výslech podstupovat. O tom, zda takovému návrhu bude vyhověno či nikoli, rozhoduje ten orgán činný v trestním řízení, který je vyslychajícím, ovšem zamítnout jej může jen za tak výjimečných podmínek, jako je hrozící nebezpečí z prodlení, přičemž důvod odmítnutí musí orgán činný v trestním řízení patřičně konkretizovat a dostačujícím způsobem zdůvodnit a zaprotokolovat.

Odstavec druhý § 102 tr. ř. představuje jednu z mála výjimek ústnosti, která ovšem rovněž není bezvýjimečná. V nutných případech v dalším řízení nemusí postačovat čtení protokolu s výpovědí nezletilého svědka, ale jeho výpověď může být opakována, přičemž zvážení konkrétních okolností je vždy na orgánu činném v trestním řízení, který má další výslech provádět.

Nepochybně bude hrát velkou roli to, jak kvalitně byl předchozí

výslech proveden, ovšem také ten fakt, že obviněný bude důsledně uplatňovat své právo na spravedlivý proces a s tím spojenou např. konfrontaci svědků, což se ovšem nesmí dít na úkor práva na ochranu dětí dle čl. 13 odst. 1 věta druhá Listiny základních práv a svobod.²⁵ V řízení je pak možné protokol s výpovědí svědka mladšího 15-ti let číst i bez souhlasu stran a bez toho, že by takový svědek byl vyslýchán v rámci neodkladného a neopakovatelného úkonu anebo byl nezvěstný či jiným způsobem nedostupný (§ 211 odst. 1 a 2 tr. ř.). Pochopitelně ostatní náležitosti, jako je řádné poučení svědka před zahájením výslechu ve smyslu § 100 a § 101 odst. 1 tr. ř., musí být splněny.²⁶

Pokud však takovýto svědek v hlavním líčení odepřel vypovídat bezdůvodně či z důvodu dle § 100 tr. ř., anebo se podstatně od své předchozí výpovědi odchyluje, přečtení předchozího protokolu je možné jen za splnění ostatních podmínek uvedených v § 211 odst. 3 a 4 tr. ř. Orgán činný v trestním řízení může vyslechnout i ty osoby, jež byly přibrané k výslechu nezletilého svědka, avšak pouze k metodě, jíž byl výslech prováděn, ke způsobu, jímž vyslýchaný vypovídal a konečně i k tomu, zda je zápis z výslechu, tedy protokol, úplný a pravdivý, nemůže však takovou osobu vést k tomu, aby nějakým způsobem výslech svědka mladšího 15-ti let doplňovala nebo opravovala.

C. Přítomnost ostatních osob u výslechu svědka

K výslechu svědka se váže i ust. § 158a tr. ř. V tomto případě jde pouze o jednu fázi trestního řízení, a to o dobu před zahájením trestního stíhání. Smyslem ustanovení je to, aby práva budoucího obviněného nebyla v této fázi zkrácena, jelikož on sám ještě, a to ani prostřednictvím svého obhájce, nemůže být úkonu přítomen a klást

²⁵ viz Šámal, P., a kol.: Trestní řád, komentář – díl I., C.H. Beck, 2002, s. 684

²⁶ viz též č. 51/1977 Sb. rozh. tr.

otázky svědkovi. Shora popsany procesní postup má být zárukou toho, že provádění neodkladných a neopakovatelných úkonů bude mít zákonný průběh, přičemž garantem je v této fázi řízení nezávislý a nestranný soudce. Nutnost přítomnosti soudce je vymezena jednak tím, že se musí jednat o neodkladný či neopakovatelný úkon, a to ne o každý, ale pouze o výslech svědka nebo rekognici. O neodkladný úkon jde tehdy, pokud by vzhledem k nebezpečí jejich zmaření, zničení nebo ztráty nesnesly z hlediska účelu trestního řízení odkladu do doby, než bude zahájeno trestní stíhání (§ 160 odst. 4 věta první tr. ř.), přičemž toto nebezpečí se vztahuje ve shora uvedených případech k důkazní hodnotě tohoto důkazu.

Neopakovatelnými úkony jsou pak ty úkony, které nebude možné před soudem provést (§ 160 odst. 4 věta druhá tr. ř.) - např. jde o umírající, vážně nemocnou nebo velmi starou osobu, případně takového svědka, který odjíždí na dlouhodobý pobyt do ciziny anebo je cizincem či osobou bez státní příslušnosti a nemá v České republice trvalý pobyt. Procesní postup při provádění takového neodkladného či neopakovatelného úkonu je takový, že státní zástupce na podnět policejního orgánu podává soudci návrh, aby byl takový úkon proveden za soudcovy účasti, přičemž v takovém návrhu musí být patřičně odůvodněno, proč státní zástupce úkon za neodkladný či neopakovatelný považuje (pokud státní zástupce nemá za to, že by úkon byl neodkladný či neopakovatelný, učiní o tom do vyšetřovacího spisu pouze záznam a úkon se neprovede).

Návrh podává ten státní zástupce, který má vykonávat dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení a návrh může být nejen písemný, avšak s ohledem na povahu neodkladného či neopakovatelného úkonu postačí i ústní. Soudce, který se má neodkladného či neopakovatelného úkonu zúčastnit, musí návrhu vždy vyhovět, ovšem závěrem povahu takového úkonu stejně posoudí ten soudce, který bude o věci rozhodovat, a musí určit, zda protokol o takovém úkonu v souladu s ust. § 211 odst. 2 písm. b) tr. ř. bude možno přečíst.

Role soudce u takového výslechu nespočívá pouze v pasivním přihlížení, avšak v aktivní účasti v tom smyslu, že může v případě potřeby zasáhnout do procesního postupu policejního orgánu (případně státního zástupce) a je oprávněn například zabránit kladení kapiózních nebo sugestivních otázek či náležitosti poučení svědka před započítím výslechu, ovšem opačně zase není oprávněn ke kladení doplňujících otázek a podobným věcem, které by substituovaly činnost vyslychajícího orgánu. Výjimečně může i soudce, který se provádění neodkladného či neopakovatelného zúčastnil, být tím, kdo o věci bude rozhodovat po podání obžaloby, pokud se v průběhu výslechu svědka, či rekognice za jeho účasti nevyskytnou takové mimořádné okolnosti, které by odůvodňovaly jeho podjatost a tím i nezpůsobilost ve věci meritorně rozhodovat, zejména pokud např. výslech dotyčného svědka nemá pro další řízení žádný význam²⁷. Důvodem vyloučení je to, aby soudce nerozhodoval na základě názoru, který si o věci učinil v předchozích stádiích řízení. Pokud jde o náš názor, *de lege ferenda* bychom navrhovali, aby úprava v tomto bodě pokročila směrem k bezpodmínečnému vyloučení soudce z dalšího projednávání věci, a to zejména z důvodu, že často až v řízení před soudem na základě nově pořízených důkazů bývá zjištěna závažnost důkazů, pořízených v přípravném řízení, a potažmo i jejich důležitost či nedůležitost pro rozhodnutí ve věci

Pokud je tedy neodkladný či neopakovatelný úkon proveden za účasti soudce za splnění ostatních podmínek, bude protokol o takovémto výslechu svědka či rekognici možno bez dalšího přečíst v hlavním líčení k důkazu dle § 211 odst. 2 písm. b) tr. ř.²⁸

²⁷ Srovnej Šámal, P., a kol.: Trestní řád, komentář – díl I., C.H. Beck, 2002, s. 966

²⁸ Hrachovec, P.: Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod jako pramen českého trestního práva procesního, ASPI PrRo. 98, publikovaný názor 23544. „Je vhodné znovu připomenout, že ustanovení § 164 odst. 4 tr. ř. je vyšetřovateli podkladem, na němž může umožnit obviněnému zúčastnit se vyšetřovacích úkonů a klást otázky vyslychaným svědkům. V konkrétních

Kromě soudce má ještě obhájce obviněného oprávnění zúčastnit se na všech vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit (§ 165 odst. 2 věta první tr. ř.). Je třeba zdůraznit, že obhájce se může zúčastnit pouze těch úkonů, které lze použít jako důkaz, tedy nikoli úkonů spojeným s využitím operativně pátracích prostředků (§ 158b a § 158c tr. ř.). Účast obhájce nespočívá v pouhém pasivním přihlížení, ale může klást vyslychanému svědkovi otázky, a to poté, co mu je orgánem činným v trestním řízení po skončení jím prováděného výslechu uděleno slovo, přičemž námitky proti tomu, jakým způsobem orgán činný v trestním řízení výslech vede, může dávat již v průběhu provádění tohoto úkonu, jelikož později vznesené námitky by v některých případech mohly postrádat původní smysl, jako např. námitky proti sugestivním a kapciózním otázkám.²⁹

Ve výjimečných případech pak orgán činný v trestním řízení není povinen účast obhájce u provádění důkazu zabezpečit, a to tehdy, když provedení úkonu nelze odložit a obhájce o něm vyrozumět. Jak je specifikováno v č. 18/1999 - II. Sb. rozh. tr., „obhájce měl možnost se zúčastnit v přípravném řízení výslechu svědka ve smyslu uvedeného ustanovení jen tehdy když mu vyšetřovatel nebo státní zástupce sdělil včas dobu a místo konání výslechu takového svědka, a to i v případě, že obhájce neučinil oznámení podle § 165 odst. 3 trestního řádu.“ Pokud bude výslech orgánem činným v trestním řízení prováděn, musí tedy obhájci sdělit nejen dobu, místo a druh úkonu, ale též konkretizovat, např. která

případech může být v závislosti na okolnostech důvodem postupu vyšetřovatele podle tohoto ustanovení to, aby byly vytvořeny podmínky pro postup, kdy budoucí čtení protokolu o výslechu svědka v hlavním líčení místo jeho osobního výslechu neodporuje ustanovení čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy. Vyšetřovatel by měl postupu podle § 164 odst. 4 tr. ř. využívat zejména v těch případech, kdy lze předvídat, že osobní výslech svědka v hlavním líčení nebude proveditelný a kdy na výpovědi svědka je v podstatné míře závislé samotné obvinění“.

²⁹ srovnej § 165 odst. 2 věta 3 a 4 trestního řádu

osoba bude jako svědek vyslechnuta, a to s takovým časovým předstihem (až na shora uvedenou výjimku), aby měl obhájce zajištěny podmínky pro řádný výkon obhajoby. Ani to, že výslech svědka má být proveden v cizině, nesmí být důvodem pro to, aby byl obhájce (a potažmo i obviněný) na svých právech zkrácen.³⁰ O neodložitelný úkon se bude jednat v případě, že hrozí takové nebezpečí jeho zmaření nebo ztráty, že nesnese ani odklad na dobu, než bude obhájce schopen se po co nejrychlejší uvědomění dostavit se na místo výslechu. Závěrem podotkněme že obhájce se vyšetřovacích úkonů po řádném upozornění zúčastnit může, nikoli však musí, a proto takový výslech může být orgánem činným v trestním řízení, který o něm obhájce řádně a včas vyrozuměl, proveden, ačkoliv se obhájce k němu nedostavil.

Obviněný je ve smyslu ust. § 165 odst. 1 tr. ř. osobou, která se výslechu svědka či jiného vyšetřovacího úkonu účastnit může, ale nemusí a navíc je na rozhodnutí policejního orgánu, zda jeho přítomnost povolí či nikoli. Pokud je orgánem činným v trestním řízení, který výslech provádí, přítomnost obviněného připuštěna, může klást otázky vyslýchaným svědkům (pochopitelně jen takové, které jsou *lege artis*). Za předpokladu, že by zákon takovou možnost obviněnému nedával, by byl znevýhodněn ten obviněný, který se v řízení hájí sám bez zastoupení obhájcem (orgánem činným v trestním řízení však může být přivoleno k účasti i toho obviněného, který obhájcem zastoupen je, ovšem orgán činný v trestním řízení nemá povinnost obviněného o místě a termínu výslechu vyrozumívat a postačí, pokud tak učiní pouze vůči obhájci.³¹ Dále také zákon příkladmo uvádí, že přivolení k účasti obviněného u výslechu svědka v přípravném řízení bude vhodné tam, kde se jedná o svědka, který má právo ve smyslu § 100 tr. ř. odepřít výpověď. Tímto zákon zajišťuje rovnost stran v trestním řízení. Zajištěním účasti obhájce, případně obviněného u výslechu je splněna podmínka uložená v §

³⁰ č. 4/1999 - I Sb. rozh. tr.

211 odst. 4 tr. ř. a takovou výpověď pak bude možno v hlavním líčení přečíst jako řádný důkaz.

D. Svědečné

Svoji svědeckou povinnost musí v našem právním řádu svědek splnit bezplatně. Jelikož však svědek při plnění své povinnosti vynakládá určité výdaje, má nárok po splnění podmínek v ust. § 104 tr. ř. na jejich kompenzaci. Svědek má nárok na jízdné (pokud nemá bydliště či zaměstnání v místě výslechu anebo se dočasně zdržuje jinde, přičemž náhrada je mu poskytována buď ve výši výdajů za hromadnou dopravu anebo v odůvodněných případech dle zák. č. 119/1992 Sb.), dále na stravné coby paušální náhradu v za dobu trvání výslechu a konečně nocležné (v prokázané výši, přičemž nezbytnost tohoto nákladu je nutno brát v úvahu s ohledem na zejména vzdálenost svědka od místa výslechu a dopravní spojení).

Svědečné není přiznáváno z úřední povinnosti, ale svůj nárok musí svědek v třídní prekluzivní lhůtě uplatnit u orgánu činného v trestním řízení, přičemž lhůta počíná běžet od konce výslechu, případně ode dne, kdy se svědek dozvěděl, že k výslechu nedojde. O tom všem musí být svědek orgánem činným v trestním řízení poučen. Konečnou výši svědečného pak určí a svědkovi přizná náhradu v její výši ten orgán činný v trestním řízení, který svědka k výslechu předvolal., přičemž rozhodnutí (proti němuž je stížnost přípustná, jen rozhodoval-li o něm policejní orgán), vydá pokud možno bezprostředně poté, co svědek svůj nárok uplatní.

Toto ustanovení rovněž pamatuje na ty úkony, které přímo nejsou svědeckým výslechem (např. konfrontace, prověrka na místě, vyšetření duševního stavu, prohlídka těla apod.) anebo pokud takový nárok uplatňuje osoba, která není svědkem (např. osoba přibraná jako figurant k rekonstrukci trestného činu, konzultant, pedagog či jiná osoba dle ust. § 102 odst. 1 tr. ř. apod.)

³¹ srovnej též č. 18/1999 - II Sb. rozh. tr.

V. Průběh výslechu svědka u hlavního líčení

Výslech svědka v hlavním líčení má své odlišnosti oproti výslech provedenému v přípravném řízení. Je zřejmé, že svědecká výpověď je jedním z nejdůležitějších důkazních prostředků, a to zejména proto, že naplňuje zásadu ústnosti a v řízení před soudem i zásadu bezprostřednosti.³² Na druhou stranu, od výslechu svědka v přípravném řízení (či dokonce od spáchání samotného trestného činu, jemuž byl svědkem) do jeho výpovědi před soudem může uplynout několik týdnů, ba i měsíců či dokonce let, přičemž se přirozeně snižuje její důkazní hodnota (a to nepočítáme možné ovlivňování svědka ať už přímo obviněným nebo jinými osobami či událostmi). V této fázi řízení je proto velmi důležitý nejenom způsob vedení hlavního líčení předsedou senátu, ale také jeho objektivní hodnocení přednesené svědecké výpovědi v souladu s ostatními zjištěnými okolnostmi. Způsob výslechu svědků v hlavním líčení upravuje zejména ustanovení § 209 odst. 1 tr. ř.³³:

V praxi je zájem na zamezení ovlivnění dosud nevyslechnutého svědka (rozumí se v hlavním líčení) realizován tak, že předseda senátu poté, co zjistí prezenci předvolaných osob požádá takové svědky, aby se vzdálili z jednací síně a předvolává je jednotlivě teprve v okamžiku, kdy již byla skončena výpověď obžalovaného nebo jiných svědků. Tento postup je obligatorní (pochopitelně se to netýká např. provádění konfrontace apod.), ovšem v ostatních dále popsanych případech nebrání ani přítomnost svědka při hlavním líčení tomu, aby byl vyslechnut, avšak je pak na předsedovi senátu, jak takovou výpověď s přihlédnutím k možnému ovlivnění předchozími výpověďmi posoudí, přičemž vždy by měl tu skutečnost,

³² viz § 2 odst. 11 tr. ř.: „Jednání před soudem je ústní, důkaz výpověďmi svědků, znalců a obviněného se provádí zpravidla tak, že se tyto osoby vyslychají.“

³³ ustanovení odst. 2 se zabývá otázkou ověření totožnosti utajeného svědka, o níž se zmiňujeme níže

že svědek byl přítomen v jednací síni, uvést do protokolu.

Rovněž je účelné dotázat se ještě před zahájením výpovědi obžalovaného dotázat se jej, zda některou z osob přítomných v jednací síni jako veřejnost (jsou-li tam takové osoby) bude navrhopat slyšet jako svědka a v tom případě i tuto osobu požádá, aby dočasně opustila jednací síň a teprve na výzvu soudu se do ní vrátila. Podobně i v případě, že je veřejnost vyloučena a předseda senátu povolí přístup do jednací síně pouze důvěrníkům obžalovaného (viz § 201 odst. 2 tr. ř.), měl by se předem obžalovaného dotázat na to, zda tyto osoby hodlá navrhopat ke svědecké výpovědi a případně jej vést k tomu, aby jako důvěrníky určil někoho jiného. Zároveň by předseda senátu měl mít na paměti určitou organizaci soudního jednání a zvážit, zda je v případě většího počtu svědků vhodné volat všechny již k začátku jednání anebo je účelnější předvolávat je až na pozdější dobu, případně dokonce na jiný den, pokud se jedná o komplikované a dlouhé hlavní líčení, trvající několik dní.

Vzhledem k tomu, že jsou velmi často jako svědci slyšeni poškození, kteří mají zvláštní procesní práva (viz § 43 a násl. tr. ř.), musí předseda senátu jeho oprávnění ve vztahu k právu obžalovaného na řádný proces zohlednit a umožnit mu účastnit se alespoň té části řízení, která následuje po výsledku obžalovaného.³⁴ Tuto kolizi práv poškozeného a jeho postavení jako svědka lze podle platné právní úpravy zmírnit alespoň tím, že v případě, že poškozený si zvolí zmocněnce, má zmocněnec možnost být přítomen celému jednání, včetně výsledku obžalovaných, jimž může např. klást otázky a tak hájit zájmy poškozeného. V praxi navíc předseda senátu předvolá do jednací síně poškozeného pokud možno hned po výsledku obžalovaného (je pak samostatnou otázkou, že předseda senátu musí při hodnocení výpovědi poškozeného přihlížet i k tomu, že mezi jeho práva patří nahlížení do spisu, kde se měl možnost

³⁴ srovnej č. III/1967 Sb. rozh. tr.

seznámit s jinými důkazy ve věci). Pochopitelně v případě většího množství poškozených tato zásada nelze uplatnit, podle našeho názoru by soud měl dbát na to, aby alespoň v závěru hlavního líčení bezpodmínečně poskytl všem poškozeným dostatečný prostor k vyjádření se ohledně jejich procesních nároků.

V praxi je známo, že svědci, kteří jsou ochotni vypovídat před orgány činnými v trestním řízení v průběhu přípravného řízení, mohou z nejrůznějších důvodů, ať už z obavy o svůj život, zdraví nebo jiné nebezpečí, které hrozí jemu nebo osobě jemu blízké, pro výpověď v hlavním líčení, odepírat svoji svědeckou povinnost splnit. V nemalém množství případů se svědci snaží svou výpověď zkreslovat tak, aby obžalovanému pomohli k prokázání nevinu (ať už z důvodu příbuzenského nebo obdobného poměru anebo ze snahy předvést se před obžalovaným). Jelikož zejména v oblasti organizovaného zločinu anebo závažných násilných trestných činů takové nebezpečí nezřídka opravdu hrozí (a je na předsedovi senátu, aby posoudil, nakolik je tato hrozba reálná), dává zákon předsedovi senátu možnost užít určitá procesní opatření za účelem zabezpečení potencionální ochrany svědka.

Jelikož otázce utajení totožnosti svědka bude věnována samostatná kapitola, povšimněme si dalších dvou institutů uvedených v § 109 odst. 1 větě druhé tr. ř. Pojem „*opatření vhodná k zajištění bezpečnosti svědka*“ je poněkud široký a dává tak předsedovi senátu možnost užít takový prostředek, který co nejúčelněji zabrání ohrožování svědka pro jeho svědeckou výpověď a tím zajistí, aby ji svědek ze strachu před mstou obžalovaného nezkresloval. Pocit obavy z obžalovaného a tudíž i ohrožení pravdivosti svědecké výpovědi však svědek nemusí předsedovi senátu sdělit přímo. Z ohledem na ostatní okolnosti, které se předseda senátu dozví v řízení, by měl zvážit zda sáhne k takovým opatřením např. u svědka, který je na obžalovaném závislý ať už po materiální, fyzické nebo psychické stránce anebo naopak před obžalovaným pociťuje výrazný strach (např. týrané dítě nebo

manžel). Reálnost hrozby smrtí, ublížením na zdraví či jiným vážným nebezpečím (například pohrůzkou únosu dítěte, znásilnění, způsobením značné materiální škody na svědkově majetku atd.) pro svědka či osobu blízkou musí vždy předseda senátu zvážit jak s ohledem na závažnost trestného činu, pro nějž je obžalovaný souzen, tak také vzhledem k jeho případné trestní minulosti anebo konkrétním okolnostem směřujícím k zastrašení svědka (např. výhrůžky, vydírání svědka nebo osob jemu blízkých, fyzické útoky a napadení těchto osob za účelem jeho zastrašení a ovlivnění při výpovědi apod.).

Předseda senátu může v jednací síni zajišťovat bezpečnost svědka např. takže ponechá obžalovanému v jednací síni pouta anebo zajistí přítomnost příslušníka justiční stráže v jednací síni anebo před ní a případně také může rozhodnout o vyloučení veřejnosti, pokud by ohrožení svědka nemělo pocházet přímo od obžalovaného, ale od jemu nakloněných osob. V praxi neméně důležitým opatřením předsedy senátu je možnost vykázání obžalovaného (tedy nikoli jeho obhájce) z jednací síně, pokud je jeho přítomnost pro svědka natolik stresující, že od něj nelze očekávat pravdivou či vůbec nějakou výpověď (podotkněme, že toto opatření nijak nesouvisí s případným vykázáním obžalovaného užitého jako pořádkové opatření dle § 204 odst. 2 tr. ř. anebo s vykázáním mladistvého dle § 297 odst. 2 písm. b) tr. ř.).

Vykázat obžalovaného má předseda senátu právo pouze na dobu výslechu takového svědka, ovšem nesmí tím být zkráceno právo na rovnost stran v řízení a na spravedlivý proces, což v praxi znamená, že po návratu do jednací síně musí být obžalovaný seznámen s obsahem toho, co svědek vypověděl, k této výpovědi se má právo vyjádřit a mimo to je oprávněn klást svědkovi doplňující otázky (nikoli formou přímého výslechu svědka, ale prostřednictvím předsedy senátu). V protokole z hlavního líčení pak musí být zřetelně poznamenáno, že všechna shora uvedená práva obžalovaného byla dodržena. Pokud by tomu tak nebylo, jde o

podstatnou vadu řízení ve smyslu ust. § 258 odst. 1 písm. a) tr. zák. a odvolací soud by napadený rozsudek z tohoto důvodu zrušil.

Závěrem k této problematice ještě podotkněme, že ze shora uvedených důvodů reálné hrozby za podané svědectví a případného ovlivnění pravdivosti výpovědi svědka již pouhou přítomností obžalovaného v jednacích síni, nelze připustit ani důkaz konfrontace svědka s obžalovaným anebo s jiným svědkem za přítomnosti obžalovaného v jednacích síni a je značně omezená i možnost obžalovaného sám provádět výslech svědka ve smyslu § 215 odst. 2 tr. ř.

VI. Výslech svědka mimo hlavní líčení

V trestněprávní teorii i praxi je nepochybné, že těžiště dokazování má být a obvykle též bývá právě v řízení před soudem, tedy zejména v hlavním líčení, a také bývá pravou podstatou činnosti předsedy senátu při provádění hlavního líčení. Po podání obžaloby má soud zacílit svoji činnost na to, aby řízení směřovalo ve smyslu § 181 odst. 2 tr. ř. k vyřízení věci, přičemž pouze soud je oprávněn vyslýchat svědky a provádět všechny potřebné důkazy.

Jestliže jsme se shora věnovali problematice výslechu svědka v hlavním líčení, zákon s přihlédnutím k možné nedosažitelnosti osob, které byly jako svědci vyslýhány v přípravném řízení, případně k nemožnosti takový výslech opakovat (ať už z důvodu smrti, vážné nemoci nebo kvůli tomu, že jde o nezletilce, jehož mravní a duševní vývoj by podobné opakování výpovědi mohlo ohrozit) anebo z důvodu procesní ekonomie (svědek žijící trvale v cizině), dává předsedovi senátu možnost na úkor zásady ústnosti pouze číst protokoly svědků z přípravného řízení, ovšem za splnění přesně vymezených procesních podmínek (již jsme na některé z nich výše poukazovali).

A. Právní úprava dle § 211 tr. ř.

Ustanovení § 211 tr. ř. (vyjma odst. 5, který pojednává o možnosti čtení znaleckého posudku) upravuje možnost nahradit výslech svědka pouhým čtením protokolu o jeho výpovědi. Jak vyplývá ze shora uvedeného, protokoly o výslechu svědka (budeme se zabývat pouze jím) mohou být za podmínek zde konkretizovaných, přečteny k důkazu a jsou rovnocenné výpovědím svědků osobně učiněným u hlavního líčení. Pochopitelně lze však číst pouze takové výpovědi, které jsou obsaženy v protokole, obsahujícím všechny náležitosti a tato forma výpovědi nemůže být nahrazena např. úředním záznamem, obsahujícím podání vysvětlení. Ze smyslu

zákona je zřejmé, že umožňuje využít důkazní hodnotu předchozí výpovědi svědka, aniž by přitom potlačoval právo obžalovaného na spravedlivý proces (ačkoliv zde není dodržena zásada ústnosti), vystupuje do popředí zásada rovnosti stran, jelikož zákonodárce klade důraz na to, aby u předchozí výpovědi v přípravném řízení měl obviněný nebo jeho obhájce možnost klást svědkovi otázky. Je nerozhodné, zda je skutečně položil anebo zda se vůbec výsledku zúčastnil, jelikož postačí, pokud mu toto bylo vyslychajícím orgánem umožněno, tedy byl-li řádně a včas obslán a bylo mu dáno na vědomí, kde, jaký a čím výslech bude prováděn, což rovnocenně platí i u výslechů prováděných v rámci dožádání a mezinárodní spolupráce v cizině).³⁵ Z protokolů provedených v souladu se zákonem a takovým způsobem přečtených pak může předseda senátu činit skutkové závěry za účelem rozhodnutí o vinně či nevině obžalovaného. Toto ustanovení bude mít velký význam zvláště u závažnějších trestných činů anebo u obsáhlé trestné činnosti a např. se neuplatní (až na neodkladné a neopakovatelné úkony) ve zkráceném řízení.

Pokud se tedy předseda senátu rozhodně přečíst protokol o výslechu svědka v souladu s některými z důvodů, uvedeným v § 211 tr. ř., uvede to do protokolu o hlavním líčení, a to včetně přesného zákonného vymezení a konkrétní skutečnosti, proč se tak děje (např. svědek dlouhodobě odcestoval do zahraničí). Pokud by však předseda senátu přečetl protokol o svědecké výpovědi z přípravného řízení bez toho, aniž by byly splněny shora uvedené podmínky, jednalo by se o absolutně neúčinný důkaz a v konečném důsledku by to mohlo mít za následek zrušení rozsudku odvolacím soudem (viz R III/1966).³⁶ Takový protokol lze bez splnění výše uvedeného pouze předeštířit (§ 212 tr. ř.). Pozastavme se nyní u jednotlivých důvodů, pro které lze výpovědi svědků z přípravného řízení přečíst i u

³⁵ srovnej čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy a ÚS 74/1999 - n. a č. 54/2001 Sb. rozh. tr.

³⁶ viz č. III/1966 Sb. rozh. tr.

hlavního líčení: Odstavec první je specifický v tom, nepředpokládá žádné objektivní překážky na straně svědka, ale pouze ponechává na předsedovi senátu, zda pokládá výslech svědka za nutný či nikoli.

Předseda senátu by měl nezbytnost osobního výslechu svědka zvažovat zejména s ohledem na to, jak může přispět výpověď svědka k hodnocení celkové důkazní situace, zda se jedná o jeden z mnoha podobných důkazů anebo je naopak jediným důkazem o daných skutečnostech, nakolik je významný fakt, který je svědeckou výpovědí prokazován apod.

Jestliže tedy předseda senátu neshledá důvod pro osobní slyšení svědka v jednacím síni, musí být splněn ještě další předpoklad, a to souhlas obou opozičních procesních stran, tedy státního zástupce a obžalovaného. Zároveň však zákon v případě, že se obžalovaný z vlastní vůle nezúčastní jednání (na něž byl předvolán způsobem, kterým stanoví zákon, tedy řádně a včas v souladu s ust. § 202 odst. 2 písm. a) tr. ř.) anebo je opustí, dává předsedovi senátu možnost číst takovou výpověď svědka pouze se souhlasem státního zástupce. Opuštění jednacím síně však musí být neodůvodněné buď vůbec, anebo alespoň bez omluvitelné pohnutky, jíž by mohla být např. zdravotní indispozice obžalovaného, případně jiná naléhavá osobní záležitost. Obžalovaný však musí být na důsledky svého počínání, tedy na možnost čtení protokolu bez jeho souhlasu, výslovně upozorněn.

Souhlas musí být udělen jednoznačně, bez podmínek a tak, aby nebylo pochyb o tom, s čím je vyslovován. Jelikož zákon stanoví, že se jedná o osobní právo obžalovaného, souhlas nemůže být dán prostřednictvím obhájce ani žádnou formou, z níž by nebylo zřetelně jasné, kdo takový úkon činí. Podotkněme ještě, že v případě více spoluobžalovaných³⁷ a v případě uvedeném ve větě druhé by bez souhlasu mohla taková výpověď být čtena výlučně za toho předpokladu, že by se nedostavil žádný ze spoluobžalovaných,

³⁷ srovnej též č. 19/1997 Sb. rozh. tr.

případně by mohla nastat taková situace, že by byly zkombinovány případy z věty první a druhé.

Shrňme tedy, že výlučně za splnění všech podmínek, které zákon ukládá (řádné předvolání s upozorněním na důsledky neúčasti u jednání, souhlas obou stran, případně nedostavení se obžalovaného či jeho neodůvodněný odchod z jednání), mohou odůvodnit čtení svědeckých výpovědí z přípravného řízení namísto osobního výslechu svědka, přičemž pokud by některá z těchto podmínek splněna nebyla, byl by takto získaný důkaz absolutně neúčinný a nepoužitelný, případně by jeho použití při rozhodování ve věci mělo důsledek zrušení rozhodnutí odvolacím soudem tak, jak již bylo uvedeno shora. Z dikce zákona lze tudíž dovodit, že ani splnění všech těchto předpokladů neznamena, že předseda senátu čít výpověď svědka musí a nesmí jej osobně vyslýchat. Postup uvedený v odstavci prvé m je fakultativní a záleží vždy na předsedovi senátu, jaký způsob provádění důkazu zvolí s přihlédnutím ke všem procesním zásadám (ať už zásady spravedlivého procesu, ústnosti, ale také hospodárnosti atd.).

Odstavec druhý upravuje další okolnosti, za nichž může předseda senátu přečít svědeckou výpověď, přičemž narozdí od odst. 1 jde o obligatorní postup. Zákon rozlišuje dva důvody, pro něž může být výpověď čtena, avšak u obou musí být zároveň splněno i to, že výslech v přípravném řízení byl proveden v souladu se zákonem (což platí ve všech případech uvedených v § 211 tr. ř. a proto tyto náležitosti již dále nebudeme rozebírat).

V prvním případě je osobní výslech svědka u hlavního líčení znemožněn takovou objektivní překážkou, která mu zabraňuje anebo alespoň neúměrně ztěžuje možnost přímo se hlavního líčení zúčastnit (svědek nebude trvale nebo po dohlednou dobu s přihlédnutím k zásadě rychlosti řízení, k dispozici ať už z důvodu jeho zdravotního stavu či dokonce úmrtí anebo proto, že je nedosažitelný (např. žije v zemi, s níž nemáme uzavřenou mezinárodní smlouvu o právní pomoci, jinak ani jeho pobyt

v zahraničí sám o sobě nemusí být překážkou zabraňující jeho účasti na jednání³⁸⁾ nebo nezvěstný. Zdůrazněme, že pokud byl výslech takového svědka prováděn v rámci dožádání v cizině, nesmí to bránit poskytnutí možnosti obhájci účastnit se řádným způsobem takového výslechu. (příčemž sám obhájce by měl o takovou možnost projevit zájem, ovšem na druhou stranu by orgán činný v trestním řízení, který v přípravném řízení výslech provádí měl alespoň u tzv. korunních svědků takový záměr obhájce předpokládat a sám mu termín a místo výslechu sdělit).

Problematiku neodkladných a neopakovatelných úkonů, které jsou další příčinou toho, že protokol o nich může být v hlavním líčení pouze přečten, jsme již rozebrali výše, podotkněme jen, že protokol musí mít bezpodmínečně všechny náležitosti, jak předpokládá ustanovení § 158a tr. ř. Je na posouzení předsedy senátu, zda úkon za neodkladný a neopakovatelný (dle ust. § 160 odst. 4 tr. ř.) bude považovat či nikoli, přičemž by v protokole o hlavním líčení měl alespoň stručně popsat důvod, proč jej tak hodnotí.

V odstavci třetím jsou uvedeny dva důvody proto, aby předseda senátu mohl při hlavním líčení číst protokol svědka z přípravného řízení - jednak svědek odepře vypovídat, ačkoli k tomu nemá právo, a jednak je jeho výpověď před soudem v podstatných věcech odlišná od toho, co vypověděl v přípravném řízení. Společnou podmínkou pro přečtení protokolu z přípravného řízení je řádné provedení předchozího výslechu tím způsobem, jak předpokládá zákon (viz shora).

Co se týče použitelnosti výslechu provedeného podle výše uvedeného ustanovení, a to zejména s ohledem na článek 6 odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, „*ustanovení v nynějším znění již zaručuje, že postup soudu spočívající v přečtení protokolu o dřívějším výslechu svědka, který teprve v hlavním líčení využil svého práva odepřít výpověď podle § 100 trestního řádu, bude*

³⁸ srovnej č. 13/1995 Sb. rozh. tr.

vždy ve shodě s ustanovením čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy. Zákonným předpokladem čtení protokolu o dřívějším výslechu takového svědka je totiž mimo jiné i to, že obviněný nebo obhájce měl možnost se dřívějšího výslechu zúčastnit.³⁹ Oprávnění k odepření výpovědi poskytuje zákon v ustanovení § 99 odst. 1, 2 a v § 100 odst. 1, 2 tr. ř., o nichž jsme se podrobněji zmiňovali shora.

Pokud svědek neuvede důvody, korespondující s některým z těchto ustanovení, a zároveň vypovídal v přípravném řízení po řádném poučení, obsahujícím i poučení o právu odepřít výpověď, může jednak být soudem k výslechu předsedou senátu donucován (pořádková pokuta - srovnej § 66 odst. 1 tr. ř.), a jednak je možné protokol o jeho výslechu z přípravného řízení v hlavním líčení přečíst.⁴⁰ Dále může předseda senátu číst protokol o svědecké výpovědi tehdy, když se svědek podstatně od své původní výpovědi odchyluje. Je zřejmé, že působením času a jiných vlivů na paměť vysýchaného svědka zákonitě dojde k určitému zkreslení toho, co vypověděl původně, ovšem zda charakter odlišností mezi výpověďmi je podstatný či nikoli, je na posouzení předsedy senátu.

Pokud svědek pouze některé skutečnosti, které dříve popisoval zcela přesně, u hlavního líčení neuvádí, lze to přičíst právě určité časové vzdálenosti od okamžiku spáchání trestného činu a od doby jeho původní výpovědi, v tom případě je na místě, aby se předseda senátu po souvislé výpovědi svědka na takové skutečnosti vhodným (nikoli sugestivním či kapciózním způsobem) dotázel. Ale na druhou stranu pokud již vyslechnutý svědek tvrdí takové skutečnosti, které jsou výrazným způsobem odlišné či dokonce přímo opačné od toho, co uváděl dříve, případně pokud zamlčuje celé pasáže výpovědi, ačkoli se na jiné detaily rozvzpomíná vcelku zřetelně, je na místě, aby jej předseda senátu upozornil na to, že jsou v jeho výpovědích

³⁹ Hrachovec, P.: Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod jako pramen českého trestního práva procesního, ASPI PrRo. 98, publikovaný názor 23544

⁴⁰ viz též č. 47/1999 Sb. rozh. tr.

neshody a dotázal se na jejich příčinu a pokusil se je se svědkem vyjasnit. Zároveň předseda senátu může svědkovi připomenout případné trestní následky za jeho křivou výpověď, pokud z kontextu vyplývá, že svědek záměrně v hlavním líčení lže. V praxi se někdy nesprávně vyskytuje to, že předseda senátu svědkovi jeho předchozí výpověď pouze předestře (což je možné pouze dle § 212 tr. ř., případně pouze nějakým způsobem připomene).

Takový postup však nemá účinky předpokládané tímto ustanovením a nelze jej použít. Kromě shora uvedených podmínek je pro čtení předchozí výpovědi zapotřebí splnit ještě jeden ze tří dalších alternativních předpokladů tak, jak jsou vypsány v citaci zákona v odstavci 3 pod písmeny a), b) a c).

Podmínkou dle písm. a) se rozumí to, že orgán činný v trestním řízení, který výslech prováděl, obhájce, případně obviněného řádně obeslal k výslechu svědka (sdělil jim dobu a místo výslechu a pochopitelně také kdo bude vyslechnut a poučil je o právu být výslechu přítomen) a dále jim umožnil, aby předvolanému svědkovi závěrem kladli otázky. Jak jsme již naznačili shora, vyslychající orgán by měl obhájce nebo obviněného uvědomit i v těch případech, kdy o to výslovně nepožádali, ale lze předpokládat, že s ohledem na důležitost svědka mají zájem na výslechu se zúčastnit. Postačí pochopitelně, pokud vyslychající obešle buď obviněného nebo obhájce, a zároveň také není důležité, zda se tyto osoby výslechu svědka skutečně zúčastní či nikoli. Pro případ, že by takový předpoklad splněn nebyl a orgán činný v trestním řízení by obhájci či obviněnému účast u výslechu neumožnil, mohl by předseda senátu při hlavním líčení pouze předestřít a zároveň by z takového důkazu nesměl při rozhodnutí vycházet. Všechny shora uvedené skutečnosti mají sloužit k tomu, aby byly v trestním řízení zachovány zásady spravedlivého procesu, zejména zásada rovnosti mezi účastníky a zároveň i novelou zdůrazňovaný prvek kontradiktornosti řízení.

Co se týče nepřípustného ovlivňování svědka, jehož jednotlivé způsoby jsou příkladmo vypočteny pod písm. b), lze z logiky zákona

dovodit, že se musí jednat o takové formy nátlaku na svědka, které jsou způsobilé jej přinutit skutečně výpověď pozměnit. Předseda senátu, který bude tuto problematiku posuzovat, by měl zohlednit zejména to, nakolik je výpověď svědka významná a důležitá pro rozhodnutí, respektive nakolik může ona sama obžalovanému přitížit, dále by měl zvážit osobní vlastnosti svědka, tedy zda se jedná o muže či ženu, jeho věk, povolání, psychický stav, případně též jeho finanční situaci a samozřejmě též konkrétní charakter výhrůžek či příslibů, jimiž na svědka bylo působeno za tím účelem, aby výpověď odepřel podat anebo ji alespoň pozměnil ve prospěch obžalovaného. Z dikce zákona plyne, že nepostačí pouhý předpoklad určitého zastrašování nebo naopak potencionálního zvýhodňování, ale předseda senátu může teprve na základě konkrétních důkazů o takovém jednání rozhodnout o tom, že protokol o výpovědi svědka z přípravného řízení může být při hlavním líčení přečten.

Působení na obsah výpovědi svědka, jak je charakterizováno pod písm. c), není natolik přímé jako v předchozím případě, avšak je zřejmé, že v určitých případech může být ve vztahu ke konkrétnímu svědkovi přinejmenším stejně účinné. Ačkoliv je na předsedovi senátu, aby v jednací síni dbal na dodržování pořádku a důstojnosti jednání, byť následné vykázání z jednací síně za vykřikování nebo jiné zasahování do průběhu řízení zřejmě již nemůže zmírnit účinek těchto pohrůžek na svědka, lze si představit situace, kdy pouhá přítomnost velké skupiny přátel obžalovaného, s nimiž má svědek předchozí špatné zkušenosti, případně jejich neverbální vyjadřování se k jeho výpovědi může svědka natolik zastrašit, že některé skutečnosti z výpovědi bude zamlčovat nebo pozměňovat. Stejně tak může kvalitu svědecké výpovědi v hlavním líčení ohrozit to, že se jedná o mediálně známou kauzu a v jednací síni jsou přítomni novináři, kteří pořizují na základě předchozího svolení obrazové či zvukové záznamy z jednání, anebo nastane ta situace, že obžalovaný jako svědka navrhne až v průběhu hlavního líčení slyšet některou z osob sedících ve veřejnosti, která již vyslechla, co

vypovídali ostatní (pochopitelně jeho výpověď lze číst za předpokladu, že takový svědek již byl v přípravném řízení řádně vyslýchán).

Konečně v odstavci čtvrtém trestní řád stanoví ty podmínky, za nichž předseda senátu může číst protokol o předchozí výpovědi svědka, v případě, že svědek teprve v přípravném řízení odepře vypovídat v souladu se svým právem dle § 100 tr. ř., ačkoliv byl již o této možnosti řádně v přípravném řízení vyslychajícím orgánem poučen. Z uvedeného plyne, že v protokole o výslechu svědka, sepsaném v přípravném řízení, musí být zaznamenáno i svědkovo výslovné prohlášení, že svého práva odepřít výpověď nevyužívá, a stejně tak v protokole z hlavního líčení musí jednoznačně uvést, že naopak svědek nyní z uvedených důvodů svého práva využívá, a to včetně konkrétního důvodu.

Jelikož jsme se již o právu na odepření výpovědi z důvodů uvedených v § 100 odst. 1, 2 tr. ř., již podrobně zmiňovali, dodejme pouze, že obvyklé podmínky, jako je poskytnutí možnosti obviněnému nebo jeho obhájci účastnit se řízení (řádné obelání se všemi náležitostmi) a zákonný průběh výslechu v přípravném řízení, platí pochopitelně i v tomto případě.

B. Předestření výpovědi

Kromě možnosti přečíst výpověď svědka z přípravného řízení dává zákon předsedovi senátu možnost takovou výpověď (která neobsahuje náležitosti uvedené v § 211 tr. ř. anebo nesplňuje jiné podmínky v něm uvedené) v hlavním líčení svědkovi, je-li to účelné, pouze předestřít ve smyslu ustanovení § 212 tr. ř., což se odrazí zejména v omezené důkazní hodnotě takové výpovědi. Jde o pouhou reprodukci těch částí výslechu svědka z přípravného řízení, které jsou v rozporu s tím, co svědek uvádí u hlavního líčení. Postup je takový, že předseda senátu nejprve svědka upozorní, že existují nesrovnalosti mezi tím, co uváděl v přípravném řízení a co říká nyní, dále reprodukuje (nikoli doslovně přečte) onu konkrétní odlišnou

pasáž výpovědi z přípravného řízení a následně svědka vyzve, aby se k rozporům ve svých tvrzeních vyjádřil a vysvětlil je. Smyslem celého tohoto postupu je to, aby předseda senátu mohl v rámci volného hodnocení důkazů posoudit, nakolik je výpověď svědka z hlavního líčení pravdivá, přičemž není možno z předchozí výpovědi činit žádné skutkové závěry ani ji použít jako přímý důkaz, ale lze pouze na základě toho, jak se svědek k rozporům vyjádří (přičemž je důležité sledovat i jeho chování apod.), je možno usuzovat na věrohodnost výpovědi, učiněné v hlavním líčení. Způsob, jakým svědek svá protichůdná tvrzení vysvětluje, a skutečnosti, jichž se tyto rozpory týkají, pak mohou být důležitým vodítkem k tomu, zda by měly být provedeny ještě další důkazy (které se původně mohly jevit jako nadbytečné). Dle našeho názoru se však jedná o rozporuplné ustanovení, jakýsi „poloviční důkaz“, který bývá v praxi využíván zejména s přihlédnutím k tomu, že v současné době valná většina výpovědí v souladu s posíleným významem zásady veřejnosti a ústnosti a nespĺňuje náležitosti dle § 211 tr.ř. Svým způsobem dochází k obcházení zákona, jelikož se v rámci jednání reprodukuje neprocesní výpovědi svědků za tím účelem, aby byl získán procesně použitelný důkaz.

C. Podání vysvětlení

Vysvětlení je formou trestněprávního vztahu mezi policejním orgánem, popř. st. zástupcem a osobou, která je podává v rámci prověřování skutečností nasvědčujících spáchání tr. činu, přičemž jeho obsahem je povinnost každého dostavit se k jeho podání, poskytnout je a nic nezamlčovat, na druhou stranu osoba, která je podává, má právo na pomoc advokáta, náhradu nutných výdajů a za určitých okolností je může i odepřít. Jde tedy o zvláštní druh výpovědi, nikoliv specifickým druhem výslechu. Úkon nazývaný "požadování potřebných vysvětlení" je běžným druhem výslechu, přičemž kritériem dělení je stádium tr.

řízení a procesní postavení vyslychané osoby.⁴¹ Pokud se budeme zabývat rozdíly mezi vysvětlením a svědectvím, je nejprve nutno podotknout, že pro účely řízení před soudem je vysvětlení neprocesním důkazem, tudíž je nepoužitelné a soud z něj při závěru o skutkovém stavu nemůže vycházet. Na druhou stranu může být vysvětlení určitým vodítkem pro další postup orgánů činných v trestním řízení, zejména ve vztahu k dalším důkazům, které je potřeba opatřit.

D. Účast jiných osob u výslechu svědka

Alespoň krátce se pozastavme ještě u problematiky, která se v poslední době stává ožehavým tématem, a to o možnosti účasti právního zástupce svědka při jeho výslechu v přípravném řízení. Už od roku 1. 1. 1993 je v našem právním řádu, konkrétně v Listině základních práv a svobod (zákon č. 2/1993 Sb.) ustanovení deklarující, že : „Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.“⁴²

Jak vyplývá z výkladu k tomuto ustanovení, právo na právní pomoc jakožto právo na právní zastoupení nezahrnuje též podávání právních porad mimo řízení před orgány uvedenými v čl. 37 odst. 2, což vyplývá zřetelně z formulace „pomoc v řízení“. V komentáři k Listině základních práv a svobod je uveden názor, že určitou formu obligatorní právní pomoci lze spatřovat i v rozsáhlých povinnostech orgánů činných v trestním řízení při poučování svědků o jejich zákonných právech.⁴³ Této problematiky se výrazně dotkl nález ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 98/95, v němž Ústavní soud vyslovil, že došlo k porušení práva na právní pomoc, zaručenou podle shora

⁴¹ více in Konrád, Z.: Vysvětlení - zvláštní druh výslechu ?, Kriminálnístika, 4/99

⁴² hlava pátá, čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod

⁴³ srovnej Pavlíček, V. a kol. : Ústava a ústavní řád České republiky, II. díl,

uvedeného ustanovení, když policejní orgán nepřivolił k tomu, aby u podání vysvětlení občanem byl přítomen jeho právní zástupce, s nímž on sám měl uzavřenou smlouvu o právní pomoci.⁴⁴

V ustanovení § 158 odst. 4 věta první tr. ř. stojí: „*při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta*“. Pro orgány činné v trestním řízení toto ustanovení znamená, že jsou povinni umožnit (nejedná-li se o neodkladný nebo neopakovatelný úkon) účast takového právního zástupce (v zájmu zabezpečování řádné právní pomoci zde nemá místo tzv. obecný zmocněnec), ovšem orgán činný v trestním řízení, který výslech provádí, není povinen žádným způsobem takové osobě advokáta opatřovat. Jen výjimečně a pouze tam, kde tak stanoví zákon, může být někomu na jeho žádost nebo popř. i bez takové žádosti právní zástupce ustanoven, což ovšem není právě případ svědka. Pokud by tedy osoba podávající vysvětlení poté, co byla orgánem činným v trestním řízení zákonným způsobem poučena, o takovou právní pomoc požádala, nemusí jí orgán činný v trestním řízení právní pomoc sám zajišťovat a postačí, pokud jí orgán činný v trestním řízení provádějící výslech poskytne možnost spojit se např. telefonicky s některým advokátem (pochopitelně je potřeba takovou skutečnost zaprotokolovat).

Podotkněme, že se v případě účasti advokáta na takovém podání vysvětlení nejedná o zastoupení ve smyslu poskytnutí obhajoby, byť jen srovnatelné se zastupováním obviněného jako jeho obhájce, a nelze tedy analogicky postupovat dle § 41 tr. ř. Advokát je oprávněn dohlížet na to, aby průběh celého podávání vysvětlení byl v souladu se zákonem zároveň však nemůže v průběhu podávání vysvětlení klást osobě podávající vysvětlení otázky, nahlížet do spisu ani jiným způsobem zasahovat, rovněž nemá právo podávat námitky proti obsahu úředního záznamu (nelze zde připustit analogii s ustanovením § 55 odst. 1 písm. f) tr. ř.),

Práva a svobody, Linde Praha a. s., 1999, s. 300

⁴⁴ srovnej též Baxa, J.: Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle, in Bulletin advokacie 11 – 12/2001, s. 25

ovšem jeho právní pomoc může spočívat v poradě s klientem v tom smyslu, že jej poučí, jaké námitky může on sám podat a jakým způsobem je může uplatnit.⁴⁵

Byť oprávnění svědka nejsou v trestním řádu stejně významná jako práva poškozeného, přece jen shora zmiňované právo na právní pomoc při podávání vysvětlení zmírňuje tuto v jistém slova smyslu diskriminaci „obyčejného“ svědka, jelikož odlišný přístup ke svědkům by byl nepřijatelným faktickým znerovnoprávněním v konkrétní trestní věci a určitým dělením svědků na skupiny se zcela odlišnými právy.⁴⁶ Obvyklým a v praxi hojně využívaným postupem je tzv. „výslech svědka mimo hlavní líčení“. Předseda senátu tento postup volí obvykle v těch případech, kdy se k hlavnímu líčení nedostaví obžalovaný a nejsou splněny podmínky pro konání hlavního líčení v jeho nepřítomnosti (§ 202 odst. 3 trestního řádu), avšak předvolaní svědci se řádně dostaví. Hlavní líčení je nutno v takovém případě odročit, avšak svědek bývá soudem mimo zákonem předpokládanou formu v zájmu procesní ekonomie vyslechnut.

Je dobré, že v současnosti již existuje výslovné ustanovení § 183a tr. ř., upravující provádění výslechů svědků (a ostatních důkazů) mimo hlavní líčení, jelikož na tuto problematiku nepanoval před novelou mezi právními odborníky jednotný názor – např. Vrchní soud v Olomouci spatřoval v takovém postupu obcházení ustanovení § 202 odst. 3 tr. ř., a tedy ochranu zájmů svědků takovým způsobem, který trestní řád nezná a neumožňuje.⁴⁷

Ustanovení § 183a, odst. 1, 2 a 3 tr. ř. (v odstavci 4 je upravena ochrana svědků a vrátíme se k němu později) upravuje účast svědků u soudu.⁴⁸ V souvislosti se zněním § 211 odst. 1 tr. ř. lze dovodit, že

⁴⁵ srovnej Šámal, P.: Trestní řád, komentář, díl I., C. H. Beck, 2002, s. 953

⁴⁶ viz též názory v článku Vantuch, P.: K možnosti účasti právního zástupce poškozeného a svědka při jejich výslechu v přípravném řízení, in Bulletin advokacie 6 – 7/1999, s. 48

⁴⁷ srovnej rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci sp. zn. 4 To 61/98 ze dne 14. 1. 1999

⁴⁸ viz Drašík, A.: K výslechu svědka „mimo hlavní líčení“, in Soudní

výslech svědka „*mimo hlavní líčení*“ lze provádět pouze za splnění určitých podmínek, a to především tak, že vlastní výslech musí být proveden v souladu se zákonem, zejména s ustanovením § 97 tr. ř., tedy je třeba zvážit, zda opravdu není nutný osobní výslech svědka u hlavního líčení, a to vzhledem k předmětu výslechu a k významu takových okolností pro rozhodnutí ve věci, případně nakolik závažná hlediska budou jeho dalšímu výslechu u hlavního líčení bránit (např. otázka procesní ekonomie apod.). Dále je potřebné maximálně zabezpečit procesní práva stran a pokud možno je přizvat k účasti na takovém úkonu a zjistit a zaprotokolovat předem jejich stanoviska k provádění takového úkonu. Zásada bezprostřednosti, ústnosti a veřejnosti je zohledněna tak, že státní zástupce a obhájce se mají právo zúčastnit se takového úkonu (s tou výjimkou, že jejich vyrozumění nelze zajistit a konání výslechu odložit na pozdější dobu, tedy obdobně jako v § 160 odst. 4 tr. ř. při neodkladných a neopakovatelných úkonech). Opět je právo obviněného na účast u takto prováděného výslechu svědka koncipováno tak, že jeho přítomnost není nezbytná, ovšem zejména v uvedených případech by bylo záhodno k ní přivolit. Odstavec druhý pak spadá částečně do kapitoly o ochraně svědka, podotkněme pouze, že účast stran při výsleších ať už nezletilců či svědků, jejichž totožnost se utajuje, musí být zajištěna stejným způsobem i v těchto zvláštních případech,

rozhledy 1/2000, s. 2 „Podle názoru Ústavního soudu si tak soud zajistí důkaz, který zpravidla později provede v dalším hlavním líčení. Z hlediska trestního řádu nejde o institut výslovně upravený v oddíle 4., hlavy 13., ovšem při hledání právní opory pro užití takové výpovědi jako důkazu lze podpůrně vycházet jak z obecných ustanovení o úkonech trestního řízení (hl. 3., hl. 5., odd. 2.), tak ze speciálního ustanovení § 211 odst. 1 trestního řádu. V tomto směru ústavní soud předně staví jako samozřejmost požadavek, aby výslech svědka mimo hlavní líčení byl protokolárně podchycen (§ 55 a 56 trestního řádu) a proveden v souladu s ustanovením § 97 a násl. trestního řádu. Dále musí být naplněny předpoklady uvedené v § 211 odst. 1 trestního řádu. Podle názoru Ústavního soudu se jedná především o to, zda vzhledem k předmětu výslechu a k osobě vyslychané může soud připustit výjimku ze zásady ústnosti (tj. nepokládat osobní výslech svědka za nutný). Dalším samozřejmým předpokladem tohoto postupu je, že předchozí výslech svědka byl proveden způsobem odpovídajícím trestnímu řádu.“

rozdíl je pouze v tom, že vyslýchaný svědek nebude přímo přítomen, ale jeho výslech, stejně jako kladení otázek stranami, bude zprostředkován pomocí techniky.

Třetí odstavec pak zohledňuje hledisko čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, tedy právo vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě, a stanovuje meze použitelnosti takového důkazu při rozhodnutí.

Důkazy získané postupem podle § 183a tr. ř. jsou pak provedeny až v hlavním líčení tak, že je postupem dle § 211 odst. 1 tr. ř. přečteny a teprve pak je k nim možno přihlížet.

VII. Zvláštní formy provádění důkazů

Výslech svědka se jako důkazní prostředek využívá v trestním řízení vůbec nejčastěji. Existují však i další způsoby dokazování, upravené v hlavě páté, oddílu třetím v ustanoveních § 104a – 104e tr. ř.

Obvykle bývají tyto důkazy prováděny právě za součinnosti svědka, který je v takových případech povinen poskytovat součinnost orgánům činným v trestním řízení stejně jako při dokazování jeho výpovědi, přičemž svoji účast u těchto shora vyjmenovaných důkazních prostředků může odepřít ze stejných důvodů jako u své výpovědi (§ 99, § 100 tr. ř.). Kterákoli ze stran je oprávněna podávat trestního řízení námitky (§ 180 odst. 4 tr. ř.), přičemž postup je takový, že se vznesené námitky zaprotokolují a dále se s nimi orgán činný v trestním řízení musí buď v dalším postupu anebo v rozhodnutí vypořádat. Dodejme ještě, že každý z těchto důkazních prostředků je sám o sobě velmi specifickým úkonem v trestním řízení, z toho důvodu jsou v trestním řádu podrobně rozepsány všechny podmínky, které orgán činný v trestním řízení, který je provádí, musí důsledně akceptovat (jejich nedodržení má obvyklý následek - nepoužitelnost takového důkazu, případně pokud jej soud prvního stupně použije při rozhodnutí, může takové rozhodnutí odvolací soud zrušit s poukazem na podstatnou vadu řízení – § 258 odst. 1 písm. a) tr. ř.). Zároveň je nutné si uvědomit, že shora uvedené důkazy mohou být za podmínek uvedených v § 160 odst. 4 tr. ř. neodkladnými a neopakovatelnými úkony, které lze provést i před zahájením trestního stíhání⁴⁹, přičemž obvyklou podmínkou je to, aby byly provedeny ve smyslu § 158a tr. ř. na návrh státního zástupce za účasti soudce. Zabývejme se nyní postupně jednotlivými důkazními prostředky tak, jak jsme je vyjmenovali.

⁴⁹ srovnej např. č. 31/1997 Sb. rozh. tr.

A. Konfrontace

Konfrontace je upravena v ustanovení § 104a tr. ř., a její podstata⁵⁰ spočívá v tom, že pokud výpověď svědka v závažných okolnostech nesouhlasí s výpovědí obviněného anebo jiného svědka, může být svědek postaven obviněnému anebo jinému svědkovi tváří v tvář (odst. 2). Jde tedy o specifickou formu výslechu svědka, kterým se chce docílit toho, aby byly odstraněny takové závažné nejasnosti anebo rozpory, které jsou v dřívějších výpovědích. V neposlední řadě se jedná také o určitý psychologický postup, kterým mohou být získány nové důkazy anebo alespoň informace, které mohou přispět k řádnému rozhodnutí v dané trestní věci. Konfrontaci může buď nařídit sám orgán činný v trestním řízení, který výslech provádí, anebo také obviněný či svědek apod., přičemž o vhodnosti takového návrhu rozhodne vyslyšající orgán (není vhodné provádět konfrontaci v těch případech, kdy by pro svědka mohla být konfrontace s obviněným výrazným traumatem anebo by mohlo dojít k účelové manipulaci s fakty z toho důvodu, že by svědek tváří v tvář obviněnému či jinému svědkovi dostal strach anebo naopak chtěl svou výpověď obviněnému pomoci).

Z uvedeného plyne, že osoby, které budou konfrontovány, musí být předem vyslechnuty⁵¹ a jejich výpovědi zaprotokolovány (viz odst. 3 věta první). Poté samotná konfrontace probíhá tak, že svědek vypovídá před druhým svědkem anebo přímo obviněným to, co je mu o projednávané věci známo, tedy zejména o těch závažných okolnostech (přičemž za závažnost se většinou v praxi považuje to, zda takové okolnosti mohou nějakým způsobem přispět k rozhodnutí o vině), v nichž jsou jejich tvrzení rozporná, poté si osoby mohou klást vzájemně otázky, jen pokud s tím orgán činný v trestním řízení, který výslech provádí, souhlasí. Otázky pochopitelně nemohou být

⁵⁰ pro účely této práce se soustředíme na osobu svědka, byť se takový důkazní prostředek využívá i ohledně vyjasnění rozporů mezi výpověďmi obviněných

⁵¹ srovnej též č. 52/1992 Sb. rozh. tr.

kapciózní anebo sugestivní. O samotném průběhu konfrontace se samozřejmě vyhotovuje protokol (v některých významnějších případech by bylo nanejvýš vhodné vyhotovit i zvukový anebo audiovizuální záznam), do nějž se zachycuje nejen to, co konfrontované osoby výslovně uvedly, ale též průběh samotného výslechu, tedy to, jak se konfrontované osoby chovaly, zda mluvily zvýšeným hlasem, gestikulovaly apod., jelikož všechny tyto okolnosti mohou podstatnou měrou přispět k tomu, aby mohla být posouzena věrohodnost tvrzení a potažmo pak bylo ve věci řádně rozhodnuto.

Je zřejmé, že už z hlediska výrazné psychické zátěže na účastníky konfrontace dává zákon omezení v odstavci pátém, kde je uvedeno, že osobu mladší patnácti let lze postavit tváří tvář jen ve zcela výjimečných případech, pokud je to nezbytně nutné pro objasnění věci, přičemž posouzení této nutnosti opět bude záviset na tom orgánu činném v trestním řízení, který výslech provádí. Pochopitelně, že při výslechu takového nezletilce bude nutno dodržet všechna omezení jako u jeho svědecké výpovědi dle § 102 trestního řádu (tedy např. přibrání pedagoga, případně rodičů atd.). Dále je v tomto odstavci pamatováno i na svědka, který byl vyslýchán ve smyslu § 55 odst. 2 tr. ř. jako svědek, jehož totožnost se utajuje. Z logiky věci zde vyplývá, že ustanovení o konfrontaci nebude možno na takového svědka vztáhnout, neboť by jeho utajování ztratilo význam. V závěru ustanovení § 104a tr. ř. je v odstavci sedmém uvedeno, že v zásadě se provádění důkazu pomocí konfrontace omezuje jen na řízení před soudem, které by mělo být těžištěm dokazování. Ve výjimečných případech lze takový důkaz provádět i v přípravném řízení, ovšem pouze za té podmínky, že nelze odstranit rozpory ve výpovědích jiným způsobem a provedení konfrontace přispěje výrazným způsobem k objasnění věci.

B. Rekognice

V praxi hojněji využívaným důkazním prostředkem je rekognice, která je upravena v ustanovení § 104b tr. ř. Její podstatou

je „znovupoznání“ věci nebo osoby a jejich ztotožnění: „*Rekognice se koná, je-li pro trestní řízení důležité, aby podezřelý, obviněný nebo svědek znovu poznal osobu nebo věc a určil tím jejich totožnost. K provádění rekognice se vždy přibere alespoň jedna osoba, která není na věci zúčastněná.*“⁵²

Podstatou rekognice je to, že poznávaná věc anebo osoba má být vybrána z několika jí podobných, přičemž nejprve poznávající osoba podrobně popíše, jaké charakteristické znaky by měla poznávaná osoba (věc) mít, za jakých okolností ji vnímala (vzdálenost, světelné podmínky) a jakým způsobem byl vjem zprostředkován (sluchový, vizuální). V neposlední řadě má takový výsledek kromě poznatků důležitých pro orgány činné v trestním řízení z důvodu získání poznatků ke hodnocení rekognice také přinést poznávající osobě určité osvěžení paměti a vybavení si konkrétních zvláštností poznávané osoby či věci. Teprve poté lze přistoupit k vlastnímu provádění poznávání osoby (věci), a to tím způsobem, že ztotožňovaný objekt je rozpoznáván ve skupině alespoň tří (zpravidla i více) jiných objektů, které se výrazným způsobem neodlišují. Z dikce zákona je patrné, že upřednostňuje rekognice „in natura“, ovšem rekognice podle fotografií je podle našeho názoru vhodnější zejména tam, kde podezřelý ještě není zjištěn, popř. pokud se pátrá v širším okruhu osob, kde by zdlouhavé a opakované identifikace takové osoby bránily účelu tr. řízení.

Rozpoznávající osoba by se měla vyjádřit k tomu, zda danou osobu či věc poznává, případně s jakou určitostí, podle kterých znaků apod. Obdobně, pokud má být osoba rozpoznána podle hlasu, hovoří mezi alespoň třemi dalšími osobami v pořadí, které si sama vybere. Z povahy rekognice je zřejmé, že sice svědka lze k rozpoznávání objektů nutit podobnými prostředky jako ke svědecké výpovědi, ovšem je pochybné, zda takto vynucená součinnost bude mít potřebný efekt.

⁵² § 104b odst. 1 tr. ř.

Pochopitelně pokud je rekognice prováděna in natura a účastní se jí osoba mladší 15-ti let, je třeba zachovat přiměřeným způsobem všechny podmínky obsažené v ustanovení § 120 tr. ř. tak, jak byly popsány shora. Co se týče svědka, který je ve smyslu § 55 odst. 2 tr. ř. svědkem utajovaným, může být pochopitelně jen poznávající osobou a navíc je třeba zabezpečit, aby ani jeho podoba ani pravé osobní údaje nevyšly najevo. Za tím účelem se zpravidla používá jednostranné zrcadlo, případně audiovizuální technika atd. Tyto prostředky se také využívají při rekognicích s těmi osobami, které se nemají setkat z jiných důvodů než jsou uvedeny v § 55 odst. 2 tr. ř. – tedy např. pokud mají být rozpoznáni pachatelé závažné násilné trestné činnosti, kde by setkání s takovými osobami mohlo na svědky působit negativně v tom smyslu, že by ze strachu anebo stresu nevyověděl pravdu.

Závěrečným stadiem rekognice je výslech poznávající osoby, jehož cílem je odstranit potencionální rozpory mezi tím, co původně vypověděla a co pak sdělila orgánu činnému v trestním řízení v průběhu rekognice.

C. Vyšetřovací pokus

Následujícím zvláštním způsobem dokazování je vyšetřovací pokus, upravený v ustanovení § 104c tr. ř., který se provádí, pokud mají být „*pozorováním v uměle vytvořených nebo obměněných podmínkách prověřeny nebo upřesněny skutečnosti zjištěné v trestním řízení, popřípadě zjištěny nové skutečnosti důležité pro trestní řízení.*“⁵³ Pomocí vyšetřovacího pokusu se zjišťuje, zda se určité okolnosti staly, popř. mohly stát konkrétním způsobem za předem daných podmínek: „*Účel vyšetřovacího experimentu spočívá buď v prověrce existujících důkazů, nebo získání důkazů nových, popřípadě v prověrce verzí o možnosti nebo nemožnosti existence faktů, jevů, událostí v určitých podmínkách a určitým způsobem. ... Cílem vyšetřovacího pokusu při prověrce verzí je jejich dokázání*

nebo odmítnutí, přičemž předmětem prověrky jsou důsledky vyplývající z dané verze, které by měly existovat v případě, že je pravdivá."⁵⁴

Vzhledem k charakteru tohoto způsobu dokazování se jej nevyužívá v těch případech, kdy to kvůli osobě obviněného anebo svědka či konkrétnímu trestnému činu není vhodné – tj. např. v těch věcech, v nichž nelze potřebné podmínky na pozorování zajistit (konkrétní věc je již zničená) anebo samotná skutková podstata trestného činu takový způsob vylučuje (hrozí způsob ohrožení osob na pokusu zúčastněných). Pochopitelně se nekoná též v případě, že podmínky, které tu byly v době spáchání trestného činu. Co se role svědka při vyšetřovacím pokusu týče, bývá k vyšetřovacím pokusům přibrán zejména v těch případech, kdy je nutné, aby doplnil již uvedené skutečnosti až na místě samém a tak mohl být vyšetřovací pokus realizován v těch podmínkách, v nichž byl údajně trestný čin spáchán. Na druhou stranu může být svědek přibrán proto, že vyšetřovacím pokusem se zjistily některé nové skutečnosti anebo se objevily rozpory ve svědecké výpovědi a je nutné, aby je svědek odůvodnil a vyjádřil se k nim.

Zákon výslovně uvádí, že na účast svědka se použijí ta zákonná ustanovení jako pro jeho výslech, a to včetně § 102 tr. ř. v případě nezletilých svědků. Z uvedeného plyne, že v případech, v nichž má svědek právo odepřít výpověď, nemůže být ani v souvislosti s vyšetřovacím pokusem donucován k žádné aktivitě, která by toto jeho právo popřela. Dodejme ještě, že v rámci zajištění objektivnosti vyšetřovacího pokusu je nutné, aby se jej zúčastnila alespoň jedna nezávislá osoba, její nepřítomnost mohou odůvodnit jen závažné okolnosti – např. hrozba zmaření pokusu anebo jeho neodkladnost.

⁵³ § 104c odst. 1 tr. ř.

⁵⁴ Viz č. 91/1998 Sb. rozh. tr.

D. Rekonstrukce

Dalším specifickým důkazním prostředkem je rekonstrukce, upravená v § 104d tr. ř. Je svojí podstatou podobná vyšetřovacímu pokusu, z toho důvodu se na postup při její realizaci použijí též ustanovení právě o jeho provádění (odst. 2). Podstatou rekonstrukce je vytvoření určitých okolností anebo modelu situace, za nichž došlo ke spáchání trestného činu, popřípadě jsou ve vztahu k němu důležité. Hlavním účelem a cílem rekonstrukce je prověřit výpověď (v našem případě) svědka, zjistit, zda a která tvrzení jsou nezpochybnitelná a naopak a objasnit ty skutečnosti, v nichž přetrvávají pochybnosti. Rekonstrukce se provádí jen v případech *„jestliže jiné důkazy provedené v trestním řízení nepostačují k objasnění věci.“* (odst. 1).

E. Prověrka na místě

Posledním ze zvláštních způsobů dokazování je prověrka na místě (§ 104c tr. ř.). Jak sám název napovídá, užije se takový postup v tom případě, že bude zapotřebí objasnit anebo zpřesnit ty skutečnosti důležité pro trestní řízení, které se vztahují k určitému místu. Prověrka na místě se provádí tak, že se svědek nejprve vyslechne o tom, za jakých místních a jiných okolností předmětnou situaci pozoroval a co se konkrétně mělo odehrávat, a teprve poté orgán činný v trestním řízení uskuteční prověrku na místě a srovnává zjištěné skutečnosti s těmi, o nichž se vyjadřoval svědek, přičemž má dbát na to, aby byly odstraněny rozpory v obou důkazních prostředcích.

Prověrka na místě částečně může připomínat rekonstrukci, avšak v tomto případě nejde o simulaci situace, za níž byl spáchán trestný čin, ale pouze o úkon sloužící ke zpřesnění některých konkrétních údajů, dotýkajících se místa činu anebo jiného pro řízení významného místa. V rámci prověrky na místě se neprovádí žádný experiment, pouze se koná za podobných podmínek, jaké byly v době, o níž svědek vypovídal, přičemž tento má povinnost se

prověrky vždy zúčastnit. Konkrétní postup při provádění prověrky se opět neliší od postupu při vyšetřovacím pokusu (§ 104c tr.).

VIII. *Institut svědka v trestním zákoně*

Institut svědka není upraven pouze v trestním řádu, ale také jej můžeme naléznout v některých ustanoveních trestního zákona, které jednak sankcionují to, že svědek nedostatečným způsobem anebo vůbec nesplní svoji svědeckou povinnost (např. §§ 169b, 175 tr. zák.) a jednak umožňují postih výraznější pachatele, který svoji trestnou činnost zaměřuje proti svědkovi proto, aby nemohl podat svědectví anebo jej účelově zkreslil (např. §§ 197a odst. 2, 221 odst. 2 písm. a) tr. zák. apod.).

V první řadě se tedy zabývejme ustanoveními, která umožňují případný postih svědka za to, že se k výslechu nedostaví popřípadě odmítne jako svědek vypovídat anebo účelově manipuluje s fakty ať už z toho důvodu, že se obává postihu ze strany obviněného, a nebo se naopak chce domoci nějakých výhod a podobně. Nejprve se tedy věnujme obecným ustanovením, které penalizují svědka za to, že svou roli v řízení neplní řádným způsobem. V ustanovení § 169b tr. zák. sice není přímo svědek uveden, ovšem jak jsme již ve výkladu k institutu svědecké povinnosti konstatovali, lze to, že neposkytne součinnost v soudním řízení (nikoli v průběhu celého trestního stíhání, jak ze samotného názvu tohoto trestného činu vyplývá) považovat právě za trestný čin pohrdání soudem dle § 169b tr. zák. Tento trestný čin je koncipován tak, že má bránit nejen vážnost a autoritu soudu, ale též zájem na důstojné a včasné projednání věci při soudním jednání, přičemž soud má kromě tohoto ustanovení i jiné instituty k tomu, aby svědka k výpovědi donutil (§ 66 trestního řádu). Aby rušení činnosti soudu dosáhlo intenzity předpokládané tímto ustanovením, musí být opakované (tedy alespoň 2x) a chování dané osoby musí mít určitou intenzitu, tedy buď musí podstatně rušit (známé z jednacích síní jsou především výkřiky nesouhlasu, ovšem zřídkakdy se tak projevuje samotný svědek). Častější bývá právě jeho neochota vypovídat, a to demonstrována přímo v jednací síni

anebo tak, že se k jednání na výzvu bez řádné omluvy nedostaví, tedy přímo jakási „urážka skutkem.“⁵⁵ V některých případech se sice svědek k soudu dostaví, avšak svoje povinnosti nevykonává beze zbytku, přičemž jejich splnění již bylo opakovaně vynucováno (jde např. o výslovně v trestním řádu neupravenou povinnost strpět sejmutí daktyloskopických otisků).⁵⁶

Dalším ustanovením, ve kterém je výslovně pamatováno na postih svědka, který nevykonává řádně svou povinnost svědčit, je trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku (z nějž nás bude zajímat jen část týkající se svědka, která tvoří samostatnou skutkovou podstatu) ve smyslu § 175 odst. 2 a 3 tr. zák.

U výkladu ohledně tohoto trestného činu se na chvíli pozastavíme, neboť bývá v praxi nejužívanějším ustanovením, jelikož upozornění na následek křivé svědecké výpovědi je standardní součástí poučení každého svědka před započítím výslechu. Tento trestný čin lze vztáhnout narozdíl od předchozího trestného činu pohrdání soudem nejen na výpověď svědka před soudem, ale i před jinými orgány činnými v trestním řízení, tedy i tehdy, pokud výslech svědka provádí policejní orgán, státní zástupce nebo dokonce i vyšetřovací komise poslanecké sněmovny. Svědek může takový trestný čin spáchat buď aktivně (lhaním) anebo pasivně (úmyslným zamlčením faktů). K tomu, aby bylo dosaženo stupně nebezpečnosti potřebného ke spáchání takového trestného činu, je zapotřebí, aby okolnosti, o nichž má svědek vypovídat, byly podstatně významné pro rozhodnutí soudu o vině, trestu, ochranném

⁵⁵ srovnej též č. 54/1994 Sb. rozh. tr.: „Svědka, který odpírá vypovídat bez důvodů uvedených v ustanoveních § 99 odst. 1, 2 a § 100 odst. 1, 2 trestního řádu, lze nutit vypovídat uložením pořádkové pokuty podle § 66 trestního řádu. Takové opakované odepření vypovídat může být, pokud je vyjádřením nedůvěry svědka ve spravedlivé rozhodnutí soudu, urážlivým chováním vůči soudu ve smyslu znaků skutkové podstaty trestného činu pohrdání soudem podle § 169b trestního zákona.“

⁵⁶ viz též č. 23/97 Sb. rozh. tr.: „V řízení před soudem může být opakované odepření svědka strpět sejmutí svých daktyloskopických otisků za takových okolností považováno za zmaření jednání soudu ve smyslu § 169b

opatření anebo případně též o nároku poškozeného. Z hlediska subjektivní stránky je vyžadován alespoň úmysl nepřímý, a to i ve vztahu k tomu, že okolnosti, o nichž svědek vypovídá nepravdu anebo je zamlčuje, mají pro rozhodnutí podstatný význam. Ustanovení odstavce třetího bude připadat v úvahu zejména v těch případech, kdy výpověď svědka bude natolik zavádějící, že jejím následkem bude způsobena buď značná škoda (tedy dle ust. § 89 odst. 11 tr. zák. škoda převyšující 500.000,- Kč) anebo nastane srovnatelný těžký následek, za nějž bychom mohli považovat např. vydání odsuzujícího rozsudku, který by jinak nebyl vydán, případně usnesení o tom, že se obviněný bere do vazby apod. Nedomníváme se, že by zprošťující rozsudek, který by byl vydán z toho důvodu, že by svědek svědčil křivě, dosáhl intenzity předpokládané v ustanovení odst. 3, neboť podle našeho názoru pouze odsouzení nevinného či jiné omezení jeho svobody bez zákonných předpokladů je svým významem možno považovat za následek zvláště závažný. Podotkneme také, že by svědek mohl svou křivou výpovědí před jinými, než vyjmenovanými orgány, způsobit jiné trestné činy, např. nadřívání dle § 166 tr. zák., pomluvy podle § 206 tr. zák. anebo trestného činu poškozování cizích práv tak, jak je uveden v § 209 tr. zák. či trestného činu vydírání ve smyslu § 235 tr. zák. Z logiky věci vyplývá, že lze rovněž spáchat i jednočinný souběh trestného činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku dle § 175 tr. zák. a trestného činu křivého obvinění ve smyslu § 174 tr. zák.

Dále se zabývejme těmi skutkovými podstatami trestných činů, které jsou zde vytvořeny za tím účelem, aby svědka v trestním řízení určitým způsobem chránily, přičemž vzhledem k tomu, že se jedná zpravidla o ustanovení obsažená v druhých a následujících odstavcích konkrétních trestních činů (kvalifikované trestné činy), kde je trestní sazba vyšší než v základních skutkových podstatách, mají zároveň tyto trestné činy určitým způsobem odstrašovat

trestního zákona, o trestném činu pohrdání soudem“

potencionální pachatele, a v případě, že tomu tak nebude, mají jej výraznějším způsobem postihnout. Společné všem trestným činům tak, jak budou uváděny, je to, že pachatel se takového trestného činu musí dopustit na svědkovi (pozn. obvykle ve všech ustanoveních bývá uváděn zároveň se svědkem i znalec a tlumočník, ovšem s ohledem na zaměření této práce se budeme vždy zabývat pouze osobou svědka) pouze v souvislosti s výkonem jeho svědecké povinnosti, tedy nebude postačovat, pokud sice trestný čin spáchá na osobě, která jako svědek v trestním řízení vystupovala, ovšem nestane se tak (anebo se to neprokáže) proto, že tato osoba svédčila.

„Svědkem v materiálním pojetí tohoto pojmu svědek je každá fyzická osoba, která nějakou událost, jednání, a tedy i páchaní trestné činnosti svými smysly vnímá, a to již v době, kdy tento jev probíhá, to znamená ještě bez souvislosti s trestním řízením. Svědkem v tomto smyslu se nestává až v okamžiku, kdy je podle příslušných procesních předpisů vyzvána k podání svědecké výpovědi. Předvoláním nebo vyzváním ke sdělení poznatků důležitých pro trestní řízení ve smyslu § 97 trestního řádu se stává svědkem ve formálně procesním smyslu.... Pojem „spáchá čin v souvislosti s povinnostmi svědka“ je však tak široký, že podle názoru trestního kolegia Nejvyššího soudu zahrnuje i jednání vůči svědkovi v období, kdy svědek ještě své povinnosti neplní, ale jednání má k tomuto plnění povinností určitý vztah.“⁵⁷

Zároveň není rozhodné, zda bude trestný čin spáchán na svědkovi, který svoji výpověď učinil před soudem v hlavním líčení, anebo zda dosud vypovídal pouze před některým jiným orgánem činným v trestním řízení. A konečně ještě dodejme, že tento trestný čin nemusí spáchat ta osoba, vůči níž je trestní řízení, v němž svědek dotčený trestným činem vystupuje, vedeno, ale postačí, že taková osoba v roli svědka vystupovala nebo vystupuje. Ačkoli to v trestním

⁵⁷ viz č. 15/2002 Sb. rozh. tr.

zákoně není výslovně uvedeno, svědkem se tu nerozumí jen osoba, která tuto povinnost plní v trestním řízení, ale chráněn je i svědek vystupující v občanskoprávní, správním a jiném řízení. Dodejme konečně, že je nerozhodné, zda trestný čin proti svědkovi bude spáchán v době, kdy řízení dosud probíhá anebo je na začátku a jedná se o osobu, která pouze skutečnosti důležité pro trestní řízení vnímala, ale též může být spáchán jako msta až po skončení řízení, přičemž nerozhoduje časový odstup v tomto případě, pokud se prokáže souvislost mezi trestným činem a tím, že byl spáchán na svědkovi pro výkon jeho povinnosti.

Trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci ve smyslu ustanovení § 197a tr. zák. (spočívající ve výhrůžkách usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu) má ve svém odstavci 2) uvedeno, že *„odnětím svobody až na dvě léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odst. 1 na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinností“*. Toto ustanovení se zvláštním postihem pro pachatele, který se uvedeného jednání mj. dopustí na svědkovi, bylo dopěno do našeho trestního zákona až novelou č. 134/2002 Sb., a to v důsledku Rezoluce Evropské unie o ochraně svědků v boji proti mezinárodní organizované kriminalitě ze dne 23. 11. 1995 (kterou budeme zmiňovat i dále), v níž byl požadavek, aby svědkové požívali zvýšené ochrany proti trestným činům, které jsou namířeny proti nim z důvodu plnění jejich svědecké povinnosti.⁵⁸ Podotkněme, že svědkem ve smyslu tohoto zákonného ustanovení není jen osoba, která již svoji svědeckou povinnost splnila a před orgánem činným v trestním řízení už vypovídala, ale je zde chráněna osoba svědka v materiálním smyslu, tedy takového, který vnímal skutečnosti důležité pro trestní řízení a rozhodnutí, přičemž pachatel mu vyhrožuje za tím účelem, aby na něj působil právě v souvislosti

⁵⁸ srovnej též Šámal, P. a kol. : Trestní zákon, Komentář, 5. přepracované

s výkonem jeho povinnosti, byť dosud nerealizované.

Samostatnou kapitolou je trestný čin ublížení na zdraví, upravený v § 221 odst. 1, 2 písm. a) a § 222 odst. 1, 2 písm. a) tr. zák., kde ten, kdo úmyslně ublíží na zdraví (případně úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví) svědkovi, bude potrestán odnětím svobody na 1 - 5 let (popř. na 3 - 10 let). V odstavci třetím je pak specifikován trest 3 - 8 let (5 - 12 let) odnětí svobody tomu, kdo takovým činem způsobí smrt. Rozdíl mezi shora uvedenými trestnými činy je v tom, že u trestného činu dle § 221 tr. zák. musí dojít k takové poruše zdraví, která znesnadňuje výkon obvyklé činnosti anebo má jiný vliv na obvyklý způsob života poškozeného⁵⁹, zatímco v případě dle § 222 tr. zák. musí jít o vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění, které je pocíťováno jako citelná újma v obvyklém způsobu života (blížeji také § 89 odst. 7 tr. zák.), přičemž v soudní praxi se za obvyklou hranici mezi těmito druhy újmy na zdraví považuje doba asi 6 týdnů, po které porucha zdraví trvá⁶⁰. Co se těchto trestných činů týče, u obou z nich je chráněn stejný zájem na lidském zdraví, v uvedených odstavcích pak zvláštní zájem na ochraně zdraví svědka v trestním řízení. Pachateli musí být prokázána pohnutka spáchat takový trestný čin na jiném právě pro výkon jeho svědecké povinnosti, ovšem u následku takového činu, tedy u ublížení anebo těžké újmy na zdraví, postačí, pokud zde bude pouze úmysl eventuální, tedy postačí zde pouze nepřímý úmysl nastalému následku. U odst. 3 pak následek, tedy smrt svědka musí být pouze nedbalostní (jinak by se jednalo o trestný čin vraždy).

V praxi zřejmě neaplikovanějším trestným činem bude vydírání dle § 235 odst. 1, 2 písm. e) tr. zák. Dopustí se jej takový pachatel, který svědka násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, přičemž za takové jednání může být potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.

vydání 2003, C. H. Beck, Praha 2003, s. 1098

⁵⁹ blíže viz č. II/1965 Sb. rozh. tr.

⁶⁰ viz též č. II/1965 Sb. rozh. tr. a č. 13/1966 Sb. rozh. tr.

Z podstaty tohoto trestného činu vyplývá, že postačí, aby pachatel násilně jednal, případně takovým jednáním pouze svědkovi vyhrožoval, avšak není nutné, aby svého záměru skutečně dosáhl.⁶¹ Zároveň upozorníme na to, že tento trestný čin je koncipován šlířejí než trestné činy shora uvedené, a bude spáchán na svědkovi také v případě, že pohrůžka násilí či těžké újmy bude směřovat vůči jeho dětem, příbuzným či blízkým osobám anebo též vůči jeho majetku, cti, dobré pověsti, rodinným a pracovním vztahům apod. Ve shodě s tím, co jsme uváděli shora, podotkněme, že tímto ustanovením je chráněn svědek ještě předtím, než skutečně toto procesní postavení získá, a to již od okamžiku, kdy smyslově vnímá okolnosti trestného činu.⁶²

Trestného činu poškozování cizí věci ve smyslu § 257 odst. 1, 2 písm. a) tr. zák. se dopustí ten pachatel, který zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelnou cizí věc a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, přičemž se musí jednat o majetek svědka, kterého tak poškodí pro výkon jeho povinnosti. Postačí, pokud svědek bude pouze držitelem věci, nemusí být jejím majitelem.⁶³

⁶¹ viz č. 1/1980 Sb. rozh. tr.

⁶² viz též č. 15/2002 Sb. rozh. tr. Tpjn 303/2001, SoRo 2000, ASPI, publikovaný názor č. 21043: „Jednání pachatele uvedené v ustanovení § 235 odst. 1 trestního zákona, které směřuje proti osobě, jež vnímala skutečnosti, které mohou být podkladem pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení (svědek v materiálním smyslu), a které je spácháno s úmyslem odradit tuto osobu od řádného plnění jejích povinností svědka vyplývajících z trestního řádu, naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu vydírání podle § 235 odst. 1, odst. 2 písm. e) trestního zákona bez ohledu na to, zda svědek již byl nebo nebyl formálně předvolán ke svědecké výpovědi.“

⁶³ č. 26/2000 Sb. rozh. tr. – „Není vyloučeno za takovou věc považovat i věc, kterou má svědek jen ve faktickém držení, např. na základě svěření zaměstnavatelem.“

IX. Koncepce ochrany svědka dle trestního řádu

Ustanovení týkající se ochrany svědků byla v našem trestním řádu dlouho opomíjena, ačkoliv jsou nepochybně žádoucí (vzhledem k tomu, že objasnění a prokázání trestných činů často závisí právě na svědeckých výpovědích), zajistit osobám, jimž by pro splnění jejich svědecké povinnosti mohla hrozit nějaká újma, pomoc a ochranu. Svědek je totiž osobou, která má vypovídat pravdivě a úplně (pokud ovšem nenastanou okolnosti pro něž je možno výpověď odmítnout), na druhou stranu je zřejmé, že svědci nezřídka pocíují (mnohdy oprávněný) strach před pachatelem trestného činu, proti němuž mají vypovídat. *„Od svědka – oběti se v řízení před soudem požaduje nikoli jen čistá pravda (úplná a pravdivá výpověď), nýbrž i velmi vysoká osobní způsobilost snášet mimořádné psychické zatížení, trauma. V řadách justice by se tudíž měli zamyslet a pochopit, že vzhledem k náležitostem soudního řízení a svému psychickému zatížení musí mít svědek – oběť právní nárok na radu a péči před soudním řízením, během něj, popřípadě i po něm.“⁶⁴*

Je proto velmi žádoucí, aby právní úprava každého demokratického státu obsahovala některé instituty, sloužící k tomu, aby svědci neutrpěli ještě další újmy pro svou účast při trestním řízení. V našem státě neexistoval institut anonymního svědka až do roku 1993 a teprve novelou trestního řádu č. 292/1993 byl poprvé zaveden s účinností od 1. 1. 1994 institut ochrany svědka v trestním řízení, byť s nevalným výsledkem, neboť tato novelizovaná ustanovení, konkrétně § 55 odst. 2 a § 209 tr. ř., byly vzápětí nálezem Ústavního soudu ze dne 12. října 1994sp. zn. PL ÚS 4/94 publikovaným pod č. 214/1994 Sb. zrušeny pro rozpor s Listinou základních práv a svobod.

Další výraznou novelou trestního řádu v této oblasti byl zák. č.

⁶⁴ Protivinský, M., Jelínek, J.: Možnosti péče o svědky – oběti nejsou ještě vyčerpaný, in Kriminálnístika 3/2000, s. 228

152/1995 Sb., který byl přijat dne 29. 6. 1995, a to s účinností od 1. září 1995 (podotkněme, že v mezidobí od 1. 3. 1995 do 1. 9. 1995 ochrana svědka v trestním řádu nebyla zakotvena vůbec)⁶⁵, která již zohledňovala shora uvedený náleží Ústavního soudu a rovněž přístup Evropského soudu pro lidská práva při řešení otázek ochrany svědka.⁶⁶ Poslední dosud účinnou novelou trestního řádu ohledně institutu anonymního svědka byl zákon č. 265/2001, který je účinný od 1. 1. 2002.

Naše právní úprava v souvislosti s přibližováním se k právu Evropské unie vhodným způsobem zakotvila některé instituty týkající se ochrany svědka (a dá se říci, že požadavky slučitelnosti s právem Evropské unie dokonce přesahuje). Ochrana svědka, jemuž hrozí nebezpečí újmy na zdraví anebo jiné porušení některého z jeho základních práv v souvislosti s jeho rolí, kterou v trestním řízení vykonává, není v současnosti upravena žádnou mezinárodní smlouvou, již by naše republika byla vázána. Co se týče naší nové právní úpravy, obsahující principy ochrany svědků, lze podotknout, že v zájmu slučitelnosti s právními akty Evropské unie obsahuje podobné instituty, jak jsou předpokládány právem Evropské unie. Než se tedy budeme věnovat právní úpravě u nás, alespoň ve zkratce se pozastavme u práva Evropských společenství. Významným právním aktem je Rezoluce rady Evropské unie č. 395Y1207(04) o ochraně svědků v boji proti mezinárodní organizované kriminalitě ze dne 23. listopadu 1995, jejímž posláním je snaha vytvořit účinnou ochranu pro svědky před přímým i nepřímým nátlakem, případně vydíráním, ohrožováním a jinými formami útlaku. Rezoluce rovněž vyzývá členské státy k tomu, aby zajistily ochranu také pro osoby svědkům blízké (včetně případné změny totožnosti), a umožnily anonymní výslechy či svědectví pomocí audiovizuálních prostředků.

⁶⁵ podrobněji srovnej Sovák, Z.: K vývoji legislativní ochrany svědka v trestním řízení, seminář Ministerstva spravedlnosti „Ochrana svědka“ ze dne 27. – 29. 1. 2003

⁶⁶ viz též Nett, A.: Ochrana svědků v trestním řízení, in Trestní právo 5/99

Významná je rovněž novější Rezoluce rady Evropské unie č. 497Y0111(01), o jednotlivcích, kteří spolupracují při soudním řízení v boji proti mezinárodně organizovanému zločinu, z 20. prosince 1996. Tato rezoluce je zaměřená na ty osoby, které byly členy zločineckých organizací anebo se nějakým jiným způsobem podílely na organizovaných trestných činech, a rozhodli se odejít od takovýchto organizací a spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení a snažit se předcházet dalšímu provádění trestné činnosti takovýchto společení anebo poskytovat pomoc soudům a policii při shromažďování důkazů proti těmto zločinným sdružením. Dne 24. března 1999 byla Výborem expertů Rady Evropy pro otázky trestního práva a souvisejících aspektů organizovaného zločinu, který byl dne 1. 4. 1997 vytvořen Výborem ministrů Rady Evropy, přijata Zpráva o ochraně svědků, jejímž obsahem je doporučení členským státům Rady Evropy, aby vytvořily programy, za jejichž pomoci by byli chráněni svědci a další osoby, které poskytly důkazy v trestním řízení v případech nejzávažnější organizované formy trestné činnosti.

V předchozích kapitolách jsme se mnohokrát zmiňovali o důležitosti svědecké výpovědi pro celé trestní řízení a zejména pak pro rozhodnutí o vině či nevině obviněného. Jelikož se na svědka vztahuje povinnost vypovídat⁶⁷, a mimo jiné kní může být i přinucován jednak prostřednictvím pořádkových opatření a jednak pohrůžkou trestního stíhání, je velmi důležité, aby zákon na druhou stranu nabídl svědkovi záruku, že za svou výpověď nebude penalizován ze strany obviněného či jemu nakloněných osob. Za tímto účelem byl jednak vydán zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědků a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o ochraně svědků), jímž se

s. 4

⁶⁷ mimo zákonem vymezené důvody zákazu výslechu (§ 99 tr. ř.) a odepření výpovědi (§ 100 tr. ř.)

budeme zabývat později, jednak byla patřičná úprava doplněna do vyhlášky č. 37/1992 Sb. o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, odraz nalezneme i v instrukci Ministerstva spravedlnosti č. 1/2001 SIS, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy a dále byla včleněna do trestního řádu ustanovení, týkající se právě ochrany svědků, kterým se nyní budeme věnovat.

Ačkoli tyto normy prolamují zásady ústnosti a legality, a kladou vysoké nároky na orgány činné v trestním řízení v souvislosti se zachováváním proporcionality, je neodiskutovatelné, že pomocí aplikace těchto zákonů bude možné objasňovat závažné trestné činy, které by jinak zůstaly neobjasněny. Je v zájmu všech, aby ochrana svědků byla zajištěna co nejúčinněji, neboť i ojedinělé případy, kdy se obviněný nebo jeho komplicové pomstí svědkovi, by se v případě zájmu novinářů mohly velmi negativně odrazit na zvýšené lhostejnosti občanů o spolupráci s orgány činnými v trestním řízení a na jejich nechuti k podávání svědeckví v trestním řízení.

Za velmi obtížnou (a v trestním řádu ani jinde, vyjma svědků organizovaného zločinu, podrobněji neupravenou) považujeme ochranu svědka nebo osob blízkých nikoliv v průběhu trestního řízení, ale právě až po právní moci rozsudku v dané trestní věci, a to jak v průběhu výkonu trestu nebo dokonce po jeho skončení.

A. Ochrana svědků z pohledu Ústavního soudu

Ještě než se budeme věnovat konkrétním ustanovením o ochraně svědka, obsaženým v našem právním řádu, zamysleme se nad ústavněprávním náhledem na institut svědka, jehož totožnost je utajena.⁶⁸

⁶⁸ náleží ze dne 3. března 1999 sp. zn. III. ÚS 210/98, uveřejněn pod č. 33 ve sv. 13 Sb. nál. a usn. ÚS ČR : „Ústavní soud si je vědom závažnosti problematiky, kterou přináší institut anonymního svědka, v níž dochází ke zřetelné kolizi mezi zásadami řádného a spravedlivého procesu na straně jedné a k důvodné snaze ústavodárce a zákonodárce chránit demokratickou společnost před vzrůstem kriminality, a zejména organizovaným zločinem na

Je zřejmé, že k omezení ústavou chráněných práv a svobod může dojít, byť Ústava jejich omezení nepředpokládá, v případě kolize. Jak je explicitně uvedeno v nálezu pléna Ústavního soudu, při posuzování toho, zda je možno omezit některé základní právo či svobodu ve prospěch jiného, je nutno stanovit tři podmínky, za nichž se uplatní priorita jednoho práva nad druhým: *„Prvním je kritérium vhodnosti, tj. odpověď na otázku, zdali institut, omezující určité základní právo, umožňuje dosáhnout sledovaný cíl (ochranu jiného základního práva). V daném případě lze přisvědčit zákonodárci, že institut anonymního svědka umožňuje dosáhnout cíl, tj. zabezpečit ochranu nedotknutelnosti jeho osoby. Druhým kritériem poměrování základních práv a svobod je kritérium potřebnosti, spočívající v porovnávání legislativního prostředku, omezující základní právo, resp. Svobodu, s jinými opatřeními, umožňujícími dosáhnout*

straně druhé, konkrétněji nepomíjí kolizi mezi (ústavně zaručeným) právem na obhajobu a nezbytným požadavkem na ochranu života a zdraví osob vyslychaných jako svědci. Již v nálezu vyhlášeném pod č. 214/1994 Sb. Ústavní soud konstatoval, že tuto kolizi lze v moderním ústavním státě řešit jen zásadou proporcionality, tedy zásadou pečlivého vyvážení obou v kontrapozici stojících základních práv, s tím ovšem, že tam, kde zákonodárce dá přednost jednomu z nich, je povinen minimalizovat zásah do dotčeného práva druhého. Podle přesvědčení Ústavního soudu požadavky proporcionality je však nutno vztáhnout nejen k činnosti zákonodárné, ale rovněž v neztenčené míře platí i v oblasti moci soudní, obecný soud je proto povinen ve své rozhodovací činnosti obě v kolizi stojící hodnoty pečlivě zvažovat, a to za přísně restriktivní aplikace ustanovení zákona (§ 55 a § 209 trestního řádu)... Ústavní soud nepřehlíží závažnost posuzované problematiky, v níž dochází ke zřetelné kolizi mezi zásadami řádného a spravedlivého procesu na straně jedné a k důvodné snaze ústavodárce i zákonodárce chránit demokratickou společnost před vzrůstem kriminality a zejména organizovaným zločinem na straně druhé, konkrétněji, nepomíjí kolizi mezi (ústavně zaručeným) právem na obhajobu a nezbytným požadavkem na ochranu života a zdraví osob vyslychaných jako svědci... Naznačenou kolizi lze v moderním ústavním státě řešit jen zásadou proporcionality, tedy zásadou pečlivého vyvážení obou v kontrapozici stojících základních práv, s tím ovšem, že tam, kde zákonodárce dá přednost jednomu z nich, je povinen minimalizovat zásah do dotčeného práva druhého... S ohledem na to, co již bylo vyloženo dříve, jakkoli dokazování provedení výslechem svědků pod utajením může v trestním řízení – v zásadě – zasáhnout do práv obhajoby, rozsah a intenzitu tohoto zásahu je podle přesvědčení Ústavního soudu nutno z hlediska Ústavnosti vlastního řízení posuzovat podle konkrétních okolností dané věci“

stejného cíle, avšak nedotýkajícími se základních práv a svobod. Odpověď na splnění kritéria potřebnosti v daném případě není jednoznačná: stát kromě legislativní konstrukce, umožňující anonymitu svědka, může k jeho ochraně použít i jiné prostředky (např. využití anonymní výpovědi pouze jako kriminalistického prostředku pro další vyšetřování, poskytnutí ochrany svědkovi atd.). Třetím kritériem je porovnání závažnosti obou v kolizi stojících základních práv. V posuzovaném případě jedním z nich je právo na řádný proces, zabezpečující právo na osobní svobodu, druhým je právo na osobní nedotknutelnost. Tato základní práva jsou *prima facie* rovnocenná... V posuzovaném případě řada argumentů vypovídá ve prospěch institutu anonymních svědků: zejména argument empirický (nárůst organizované kriminality a s tím spojených případů ohrožování svědků), systémový (narušení akceschopnosti justice v důsledku ohrožování svědků), hodnotový (ochrana života a majetku občanů).⁶⁹

Ze shora uvedeného vyplývá, že institut anonymního svědka není v rozporu s právem obviněného na obhajobu v trestním řízení za těch předpokladů, že bude jednak respektována zásada subsidiarity (užití takového institutu, pokud ochranu svědka nelze zajistit jinak) a dále nezbytnost minimalizace práv obhajoby, ke kterému dochází při provedení důkazu svědkem pod utajením (právo na spravedlivý proces versus ochrana demokratické společnosti před kriminalitou a organizovaným zločinem) a je tedy na soudu, aby zvážil za restriktivní aplikace zákona, zda učiní opatření na ochranu svědků či nikoli.⁷⁰ Novela trestního řádu ve spojení se zákonem 137/2001 zřejmě našla správný poměr mezi ochranou mlčenlivosti na straně jedné a požadavkem zjistit skutečnosti důležité pro trestní řízení na straně druhé. S přihlédnutím ke shora uvedenému je zapotřebí vždy zvažovat, zda výslech svědka, jehož totožnost je utajována, není v rozporu se zásadou práva na spravedlivý proces

⁶⁹ viz jako shora

tak, jak je prezentuje Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva), zejména v čl. 6 odst. 1: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti“.

Dále pak zdůrazněme ono problémy působící právo obviněného, uvedené v odstavci 3), písm. d) Úmluvy: „Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má právo vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek jako svědků proti sobě“.

To, co vyplývá ze shora uvedeného článku Úmluvy, v kontextu toho, co je zakotveno v článku 10. Ústavy (závaznost mezinárodních smluv a jejich přednost před zákonem) znamená, že Úmluvu je nutno chápat jako pramen našeho trestního procesního práva, přičemž soudy musí respektovat její výlučné postavení, tedy bezprostřední závaznost a přednost i před trestním řádem v případě, že by některé z ustanovení trestního řádu Úmluvě odporovalo. „Soud v takových případech musí přerušit trestní stíhání a předložit věc Ústavnímu soudu (§ 224 odst. 5 trestního řádu), a to s návrhem na zrušení toho ustanovení trestního řádu, které odporuje Úmluvě.“ (§ 64 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů). *Princip bezprostřední závaznosti Úmluvy a její přednosti*

⁷⁰ srovnej též nálezy Ústavního soudu IV. ÚS 37/2001

před trestním řádem platí ovšem zejména také pro případy, kdy konkrétní ustanovení trestního řádu samo o sobě svým zněním Úmluvě sice neodporuje, ale v rozporu s Úmluvou se může ocitnout v konkrétní trestní věci způsob, jímž je podle ustanovení trestního řádu postupováno. Soud proto musí při výkladu a aplikaci každého ustanovení trestního řádu dbát na to, aby postupem podle trestního řádu neporušoval Úmluvu“⁷¹

V souladu se shora uvedeným ještě podotkněme, že je mimořádně důležité, aby orgány činné v trestním řízení předvídaly, které postupy při provádění úkonů v trestním řízení jsou v souladu s Úmluvou a aby se zřetelem k ustanovením, obsaženým v Úmluvě vytvářely při provádění úkonů v trestním řízení takové podmínky, aby tyto úkony z přípravného řízení mohly být následně v hlavním líčení použity jako důkaz.

B. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Je nasnadě, že bude velmi obtížné zajistit dodržování všech oprávnění obviněného, zejména těch obsažených čl. 6 Úmluvy. Podle Evropského soudu pro lidská práva není vyloučeno, aby orgány činné v trestním řízení při vyšetřování a objasňování trestných činů použily jako zdroj svých informací anonymní informátory, ovšem svědectví takových osob před soudem, na němž jsou založeny důvody odsouzení pachatele, již může být v rozporu právě se shora citovaným článkem 6 Úmluvy.⁷² V zájmu dodržení zachování principů spravedlivého procesu z hlediska shora citovaných ustanovení Úmluvy je zde výrazný požadavek na kompenzaci ztížené pozice obviněného vůči svědkovi, jehož totožnost je utajena. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva se zejména v rozsudcích ve věcech Delcourt z roku 1970, A – 11, Kostovski z roku 1989, A – 166

⁷¹ viz Hrachovec, P.: Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod jako pramen českého trestního práva procesního, in Právní rozhledy 12/1998, s. 615

⁷² srovnej věc Doorson versus Holandsko z roku 1996, č. 54/1994/501/503, bod 69

a Delta z roku 1990, A – 1991, příklání k tomu, že ve fázi přípravného řízení není vyloučeno vycházet z takových zdrojů, jako jsou tajní informátoři apod., avšak pozdější použití anonymních výpovědí jako usvědčujících důkazů, opravňujících k odsouzení obviněného brání ucelenému uplatnění všech aspektů práva obviněného na obhajobu a vzbuzuje pochybnosti o věcné správnosti odsuzujících rozhodnutí, které jsou v převážné míře, či dokonce výlučně založené na důkazech vyplývajících z výpovědí anonymních svědků.

Evropský soud pro lidská práva tedy shledává, že důkazy získané takovým způsobem by vedly k omezení práv obhajoby způsobem neslučitelným s ustanovením čl. 6 Úmluvy. Evropský soud konstatuje, že důkazy musí být zásadně provedeny před obviněným v hlavním líčení tak, aby bylo možno je projednat kontradiktorním způsobem, čímž ovšem pochopitelně nelze rozumět to, že by svědek mohl vypovídat pouze při hlavním líčení veřejně v jednacích síních, ale lze použít i výpověď získanou v přípravném řízení, pokud byla respektována práva obhajoby, tedy možnost obviněného dotazovat se svědka, případně jej sám vyslechnout a možnost popřít jeho svědectví, což se ovšem nemusí dít bezprostředně při svědecké výpovědi, ale i později. Evropský soud např. v rozhodnutí *Saidi versus Francie* z roku 1993, č. A – 261 – C vyslovil požadavek, že obviněnému musí být dána možnost klást svědkovi otázky přímo před soudem, přičemž jasně vyjádřil, že účelnost trestního stíhání nesmí převažovat nad řádným výkonem spravedlnosti. Evropský soud pro lidská práva se zejména ve zmiňovaných rozhodnutích *Doorson versus Holandsko* a *Van Mechelen a ostatní versus Holandsko* zabíral problematikou anonymního svědectví a konstatoval, že použití anonymních svědectví jako podkladu pro vynesení rozhodnutí není vždy v rozporu s Úmluvou, ačkoli je vždy nutno omezit jejich uplatnění na zcela výjimečné případy.

Ochranu si zaslouží totiž jak život, zdraví a jiná základná práva svědků, tak také práva obviněného na spravedlivý proces, konkrétně

na zejména právo na obhajobu, tedy jakékoli opatření, které toto právo omezuje, může být přijato pouze tehdy, je-li to absolutně nezbytné.⁷³ Je tedy velmi důležité pečlivě vyvážit, ve kterých případech lze důkazy získané výpovědí anonymních svědků použít, jelikož podle shora citovaného rozhodnutí *Doorson versus Holandsko* v bodě 86 nemůže být odsuzující rozhodnutí soudu založeno výlučně anebo v převážné míře na anonymních výpovědích. Obhajoba má v případě svědeckých výpovědí osob, jejichž totožnost je utajena, jednoznačně ztíženou pozici, proto by s ohledem na shora uvedené měly být tyto nedostatky vyváženy ve smyslu čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy obezřetným postupem soudu.⁷⁴ ...

C. Judikatura Ústavního soudu

Podobně i judikatura našeho Ústavního soudu postupuje podobným směrem jako judikatura Evropského soudu pro lidská práva. Například ve věci sp. zn. IV ÚS 37/01 Ústavní soud odvolil, že smyslem práva na veřejné projednání věci a práva vyjádřit se ke všem provedeným důkazům je poskytnutí možnosti obviněnému vyjádřit se v průběhu řízení ke všem provedeným důkazům před veřejností, čímž má být prověřena jednak pravdivost skutkových tvrzení a jednak věrohodnost svědka, přičemž při výslechu svědka osoby, jejíž totožnost se utajuje, jsou tato práva obviněného potlačena.

Jak je uvedeno v dalším nálezu Ústavního soudu⁷⁵, je potřeba otázku nutnosti ochrany svědka posuzovat rozdílně v hlavním líčení a v přípravném řízení, jelikož u hlavního líčení k ochraně svědka mnohdy postačí opatření předsedy senátu, provedené např. vykázaním obžalovaného z jednací síně z důvodu obavy, že svědek

⁷³ viz Sotolář, A., Púry, F.: K možnostem a limitům využití institutu utajených svědků, in *Trestněprávní revue* 2/2003, s. 43 – 44

⁷⁴ srovnej věc *Van Mechelen a ostatní versus Holandsko*, č. 44/1996/674/861 – 864, bod 54, podobně i *Doorson versus Holandsko*, bod 72

⁷⁵ sp. zn. II. ÚS 104/96, publikovaném pod č. 148/1997 Sbírky nálezů a rozhodnutí ústavního soudu ČR

před ním nevypráví pravdu, kdežto pro utajení již v přípravném řízení musí být zjištěny takové okolnosti, které nasvědčují tomu, že svědkovi nebo osobě jemu blízké hrozí v souvislosti s podáním svědeckví újma na zdraví nebo jiné porušení jeho základních práv. Soud pak následně za všech okolností musí dostát své povinnosti ověření věrohodnosti svědka ve smyslu § 209 odst. 2 trestního řádu. Na druhou stranu nelze s ochranou svědků vyčkávat do okamžiku zahájení trestního stíhání. Jak je uvedeno v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR,⁷⁶ *„zájmu správného zjištění skutkového stavu věci musí odpovídat i ochrana svědků, a to bez ohledu na to, zda již došlo ke sdělení obvinění či nikoliv. Je totiž proti logice věci, aby pro tyto případy svědkům nebyla poskytována dostatečná ochrana, když pachatel jedná právě v úmyslu donutit svědka ke křivé výpovědi“*.

Na druhou stranu nelze za svědka, kterému náleží právo ochrany, považovat takovou osobu již od okamžiku, kdy svými smysly vnímala událost, která by mohla být považována za trestný čin. Jak je dále zmíněno ve shora uvedeném rozhodnutí, v takovém případě by totiž *„postížena mohla být i osoba vydírající takového možného svědka, i když by ani v budoucnu nebylo sděleno obvinění pro trestný čin, případně by takový svědek ani nebyl předvolán k výslechu orgánem činným v trestním řízení.“* Praxe jde ještě dále a zabývá se otázkou, jakým způsobem a zda vůbec utajovat údaje o oznamovateli trestného činu, který nezřídka sám bývá v trestním řízení velmi důležitým svědkem. Nejjednodušším a přiměřeně efektivním řešením je, že orgán činný v trestním řízení, který zaznamenává trestní oznámení, zapíše odděleně skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, a na zvláštní list papíru pak poznamená osobní údaje osoby, která oznámení podává, přičemž by zároveň měl poznamenat důvody, které jej vedou k tomu, že takové údaje mají zůstat utajeny.⁷⁷

⁷⁶ usnesení Nejvyššího soudu 4 Tz 92/2000 ze dne 24.5.2000

⁷⁷ srovnej též Teryngel, J.: Podnikatel jako poškozený a novela trestního

D. Postup orgánů činných v trestním řízení při zabezpečování ochrany svědka

Již v obecných ustanoveních o sepisování protokolu v § 55 trestního řádu nalezneme v odstavci druhém specifický postup orgánu činného v trestním řízení v těch případech, kdy nastává nebezpečí, že svědek bude za svou výpověď nějakým způsobem penalizován.

Již samotný způsob předvolávání tzv. utajovaného svědka je specifický. Jak již bylo řečeno výše, trestní řád tuto situaci neupravuje, musíme proto nahlédnout do podrobnější úpravy, tedy do Instrukce ministerstva spravedlnosti ze dne 23. března 1998, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy (dále jen „kancelářský řád“, a to konkrétně ustanovení § 24 kancelářského řádu, které přesně a jasně vymezuje všechny úkony orgánu činného v trestním řízení, jež je nutno učinit v souvislosti s předvoláváním utajovaného svědka.⁷⁸

řádu, ASPI, PaP 94, 3:20, publikovaný názor 3027

⁷⁸ 1) V případě, že orgány činné v trestním řízení již v přípravném řízení přijaly opatření k utajení svědka podle § 55 odst. 2 tr. ř., předvolá takového svědka předseda senátu (samosoudce) k soudním úkonům prostřednictvím policejního orgánu nebo vyšetřovatele, u kterého je uložena obálka, obsahující skutečné osobní údaje svědka. Současně policejní orgán nebo vyšetřovatel vyzve, aby mu předal tuto obálku tak, aby v jeho přítomnosti před vlastním jednáním mohl ověřit totožnost svědka podle skutečných údajů uložených v obálce. Po ověření totožnosti svědka předseda senátu údaje vloží do nové obálky, kterou zalepí a zapečetí razítky soudu. Přes zalepenou část obálky se čitelně podepíše předseda senátu (samosoudce), svědek již změněným jménem a orgán, u kterého byla obálka uložena. Obálka bude poté přelepena průhlednou izolepou a vrácena policejnímu orgánu nebo vyšetřovateli. 2) Má-li být svědek, na kterého se vztahuje § 55 odst. 2 tr. ř. slyšen poprvé v řízení před soudem, předvolá jej předseda senátu (samosoudce) k soudním úkonům zpravidla ústně, v naléhavých případech i telegraficky, telefonem nebo telefaxem. K doručení předvolání může využít i soudního doručovatele nebo příslušníka justiční stráže, kteří mají příslušné oprávnění k seznamování s utajovanými skutečnostmi, nebo policejní orgán. Není-li takové předvolání možné nebo vhodné, zajistí písemné předvolání na pokyn předsedy senátu pracovník soudu, který má příslušné oprávnění k seznamování s utajovanými skutečnostmi a je k této činnosti určen

O každém úkonu, učiněném v trestním řízení, se sepisuje protokol (až na výjimky, kde zákon uvádí, že postačí záznam, popř. úřední záznam), přičemž na začátku protokolu musí být vždy uvedeno, kdo konkrétní úkon provádí, kdy a kde a zejména totožnost (jméno, příjmení, datum a místo narození, zaměstnání, rodinný poměr a další údaje) osoby, s níž je protokol sepisován. Jelikož by

předsedou soudu, aniž by se využívalo písemnosti s doručenkou. Osobní údaje takového svědka přezkoumá předseda senátu (samosoudce) před vlastním jednáním, při jednání je přezkoumá podle smyšleného jména a příjmení.³⁾ Způsob předvolání uvedený v prvním a druhém odstavci se neuplatní v případě, že svědek, na kterého se vztahuje § 55 odst. 2 tr. ř., se nachází ve výkonu vazby či výkonu trestu odnětí svobody.⁴⁾ Osobní údaje svědka uvedeného v odstavci 2 vede předseda senátu (samosoudce) odděleně od trestního spisu. Po uskutečnění soudního úkonu je předá v zapečetěné obálce pracovníkovi pověřenému ochranou utajovaných skutečností, určenému předsedou soudu, s označením příslušného stupně utajení. Zapůjčení těchto údajů pracovníkem pověřeným zabezpečování ochrany utajovaných skutečností (v zapečetěné obálce) soudům nebo ministerstvu je možné jen na žádost v souvislosti s řízením o opravných prostředcích.⁵⁾ Byl-li takový svědek poprvé slyšen až v řízení před soudem a poté soud věc vrátil státnímu zástupci k došetření, předá předseda senátu (samosoudce) osobní údaje takového svědka v zapečetěné obálce státnímu zástupci odděleně od spisu.⁶⁾ V případech, kdy je třeba i dalšími prostředky zabránit nepovolaným osobám v identifikaci takového svědka, učiní předseda senátu (samosoudce) s případným využitím příslušníků justiční stráže vhodná opatření znemožňující poznání svědka nejenom v jednacím síni, ale i v dalších prostorách soudní budovy.⁷⁾ Neobsahuje-li vyšetřovací spis údaje potřebné k ověření věrohodnosti svědka, jehož totožnost byla v přípravném řízení utajena, vyžádá si předseda senátu (samosoudce) opatření těchto údajů prostřednictvím pracovníka soudu pověřeného zabezpečováním ochrany utajovaných skutečností, určeného k této činnosti předsedou soudu. Stejně tak postupuje v případě, že takový svědek je poprvé vyslechnut až v hlavním líčení. Takto získané údaje se vedou odděleně od trestního spisu. Poté, co je přečtením jejich podstatného obsahu, bez ohrožení utajené totožnosti svědka, proveden důkaz, vloží se do zapečetěné obálky s osobními údaji takového svědka.⁸⁾ Při ověřování totožnosti svědka před vlastním jednáním zjistí předseda senátu (samosoudce), zda svědek bude žádat svědečné a zda při jeho vyplácní chce svědek vystupovat již pod svým skutečným jménem a příjmením nebo pod smyšleným jménem a příjmením. Pokud utajený svědek trvá na svém utajení i při vyplácní svědečného, bude vyzván, aby podepsal plnou moc, kterou udělí předsedovi senátu (samosoudci) a dohodne s ním způsob převzetí svědečného. Podklady pro přiznání svědečného vloží předseda senátu (samosoudce) do obálky, kde jsou již uloženy skutečné osobní údaje svědka a teprve poté obálku přelepenou průhlednou izolepou vrátí policejnímu orgánu nebo vyšetřovateli. Při určení svědečného uvede předseda senátu (samosoudce) smyšlené jméno a příjmení svědka.

takovým popisem měl svědek být co nepodrobněji charakterizován tak, aby jej nebylo možno zaměnit s jiným, v případech, kdy by mu mohla za poskytnutí výpovědi hrozit újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí, by byl takový podrobný popis svědka kontraproduktivní, jelikož by se obviněný a další osoby, které mají v průběhu řízení právo seznamovat se se spisem (a počátkem od nich i jiní jednotlivci), mohli dozvědět množství svědkových osobních údajů, byť by se se svědkem později v řízení osobně nesetkali.

Z toho důvodu trestní řád výslovně stanovuje, jak má takový protokol vypadat a konkretizuje opatření, která má vyslychající orgán činný v trestním řízení provést za tím účelem, aby svědek nemohl být jinými osobami než orgány činnými v trestním řízení identifikován. Osobní údaje svědka, jehož totožnost má být utajována, se zapisují a vedou ve zvláštním spisu (označeném příslušným stupněm utajení), k němuž mají přístup zase pouze orgány činné v trestním řízení v dané konkrétní věci. Pokud svědek následně podepisuje protokol, činí tak smyšleným jménem a příjmením, které je pak povinen používat v průběhu celého trestního řízení a jeho skutečné nacionálie jsou vedeny odděleně (to je sice nejobvyklejší situace, totéž ale může platit např. o svědkově bydlišti, povolání apod., přičemž může nastat i ta situace, že obviněný některý z těchto svědkových údajů zná, ale jiné nikoli, proto může být zaměněn jenom některý z osobních údajů svědka). Co se podoby svědka týče, zajistí orgán činný v trestním řízení, který výslech nebo jiný úkon (konfrontaci, rekonstrukci, rekognici, vyšetřovací pokus, prověrku na místě) provádí, aby se svědek nesetkal s obviněným nebo jeho obhájcem anebo dalšími osobami, od nichž by mu mohla hrozit újma. Trestní řád výslovně stanovuje, za jakých podmínek orgán činný v trestním řízení utahuje svědkovu podobu a totožnost a za důvod těchto opatření považuje pouze hrožení svědka nebo osoby jemu blízké újmou na zdraví či jiným nebezpečím porušení jeho základních práv.

Další podmínkou je to, že ochranu svědka orgán činný

v trestním řízení nemůže dostatečně spolehlivě zajistit jiným způsobem. Za zřejmé ohrožení svědkových práv je možno považovat takové nebezpečí, které by podle alespoň některých důkazů mohlo nastat, nikoli jen teoretická možnost, která z přímo zjištěných skutečností sice nehrozí, ale bylo by možno na ni usuzovat např. z povahy spáchaného trestného činu.

V tomto případě nejde o dostatečně kvalifikovanou hrozbu, tedy není zde jakási objektivně vyšší úroveň pravděpodobnosti potřebná k tomu, aby orgán činný v trestním řízení skutečně svědkova generálie utajovat. Další podmínkou ke shora uvedenému způsobu utajení je to, že ochranu svědka nelze zajistit jinak, čímž se rozumí v případech zvláště závažné organizované kriminality např. přestěhování, změna totožnosti atd., v případech méně závažných pak např. ochrana prostřednictvím policie, dočasné přestěhování na skrývané místo apod. V neposlední řadě pak orgán činný v trestním řízení, na nějž je svědkem žádost o utajení totožnosti či podoby vznesena, musí zjišťovat, zda potencionální nebezpečí, které svědkovi hrozí, dosahuje alespoň intenzity újmy na zdraví anebo závažného nebezpečí porušení základních práv.

Pojem „*újma na zdraví*“ nelze vykládat tak, že by intenzita možné újmy měla dosáhnout té úrovně, jakou předpokládá trestní zákon pro spáchání trestných činů ublížení na zdraví dle § 221 či § 222 tr. zák. či dokonce vraždy dle § 219 tr. zák., ale jelikož zákon významným způsobem chrání tělesnou integritu takových osob, postačí jakékoli poškození zdraví svědka či osoby jemu blízké, byť by v konečném důsledku ani nemělo za následek jeho pracovní neschopnost či omezení v obvyklém způsobu života. Dále jsou rovněž ochraňována „*základní práva*“ svědka a jeho blízkých, přičemž výkladem tohoto pojmu lze dospět především k právům, jež jsou jako základní a neoddělitelně náležející každému člověku vymezena v Listině základních práv a svobod, přičemž v úvahu budou zejména připadat právo vlastnické, lidská čest a důstojnost, domovní svoboda, osobní svoboda atd.

Poněvadž se však nejedná o práva tak těsně spjatá s osobní integritou jako práva na osobní nedotknutelnost, specifikovanou shora, vyžaduje zákon „vážné nebezpečí“ takového porušení, z čehož plyne, že svědek by měl orgánu činnému v trestním řízení uvést, z čeho takovou nutnost ochrany dovozuje a jakou by mu potencionálně obviněný či někdo jemu nakloněný mohl způsobit újmu na základních právech, přičemž toto své tvrzení by měl kvalifikovaným způsobem (výhružný dopis, svědectví jiné osoby apod.) doložit. V tom případě orgán činný v trestním řízení dělá vše pro to, aby svědka od takových vlivů do jeho soukromí uchránil.

Na druhou stranu pokud důvody pro utajování podoby či osobních údajů svědka pominou, orgán činný v trestním řízení svědka přestane nadále utajovat a údaje, které až dosud byly vedeny ve zvláštním spisu (srovnej kancelářský řád jako shora), k trestnímu spisu připojí. Taková situace by mohla nastat např. v případě, že bude zjištěno, že hrozící nebezpečí bylo pouze domnělé anebo orgán činný v trestním řízení zajistí ochranu svědka jinak, např. přestěhováním a změnou totožnosti.⁷⁹ Tento názor však není právníkou veřejností bezvýhradně přijímán: „*Nepovažujeme za správné tyto údaje včleňovat do trestního spisu v žádném případě, neboť si nedokážeme představit situaci, v níž by důvody odděleného vedení údajů o svědkovi plně pominuly. Pominutí hrozby nemusí být skutečné, nýbrž jen zdánlivé. Potom právě začlenění údajů o svědkovi do spisu může následnou mstu svědkovi, či osobám jemu blízkým*“⁸⁰

Podle našeho názoru je postup upravený v § 55 odst. 2 tr. ř. málo účinný, jelikož totožnost svědka mnohdy bude prozrazovat už pouze vlastní obsah výpovědi např. o skutečnostech, o nichž mohl

⁷⁹ podotkněme, že ten orgán činný v trestním řízení, který utajení nařídil, by před jeho odtajněním měl požádat orgán Ministerstva vnitra, příslušný dle § 6 odst. 2, 3 a 4 zákona č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů, o zrušení utajení

⁸⁰ in Vantuch, P.: Ochrana svědků a boj s organizovanou trestnou činností, Právní rozhledy 5/1994

vědět kromě pachatele trestného činu pouze on apod., právě proto jsou velmi důležité instituty ochrany svědka, které mohou zajistit určitě bezpečí svědkovi v průběhu i po skončení trestního řízení, o nichž bude pojednáno dále.

X. Ochrana svědka v průběhu trestního řízení

Popsali jsme postup, jakým způsobem bude svědek, jehož totožnost má být utajena, figurovat v protokolu. Pro jeho bezpečnost je však neméně důležité, aby mu orgán činný v trestním řízení, který výslech provádí, poskytl dostatečnou ochranu právě při těch příležitostech, kdy mu hrozí přímé setkání se s obviněným, popř. s jeho obhájcem či jinými osobami. Trestní řád dává svědkovi také záruku toho, že pokud nebude o jeho ochraně kladně rozhodnuto policejním orgánem, který jej má vyslechnout, je možno takové rozhodnutí ještě zvrátit.

Z ustanovení § 101a tr. ř. plyne, že orgán činný v trestním řízení, který výslech svědka (případně jiný úkon) provádí, jej musí poučit o tom, že má právo požádat o utajení své podoby a totožnosti, přičemž zároveň musí uvést takové okolnosti, z nichž by bylo patrné, že takový postup bude namístě. V ustanovení § 101a tr. ř. je specifikován postup orgánu činného v trestním řízení, který v přípravném řízení provádí výslech svědka. Jelikož se zpravidla jedná o první protokol, který je se svědkem sepsován, a s ohledem na to, že dodatečné utajení svědka v dané trestní věci již zpravidla nebude možné anebo bude postrádat smysl, zákonodárce otázku utajení svědka koncipoval tak, že policejní orgán může sám rozhodnout pouze kladně a tedy žádosti svědka o utajení vyhovět. Konečné rozhodnutí v případě, že policejní orgán nevyhoví žádosti dotčeného svědka o utajení, je pak vyhrazeno tomu státnímu zástupci, který provádí nad řízením dozor. Státní zástupce musí důkladně zvážit, zda právo svědka na ochranu života a zdraví převažuje nad zájmem obviněného a jeho právem na obhajobu. Jeho rozhodnutí formou opatření se (s přihlédnutím k uváděné totožnosti svědka v takovém rozhodnutí v případě, že státní zástupce rozhodl o tom, že svědek bude utajován) založí do spisu. Postup policejního orgánu, který věc předkládá státnímu zástupci k rozhodnutí se

odlišuje podle toho, zda může být výslech svědka na určitou dobu odložen či nikoli. Pokud do doby, než státní zástupce přijme konečné opatření, je možné výslech svědka odložit, policejní orgán tak učiní a vyčká pokynu nadřízeného státního zástupce.

V případě, že by neuskutečněním svědeckého výslechu hrozilo nebezpečí z prodlení⁸¹, policejní orgán s ohledem na výše uvedené výslechne svědka tak, aby nebyla prozrazena jeho skutečná totožnost, tedy tím způsobem, jako by se jednalo o utajeného svědka. Pokud vzápětí státní zástupce ve svém opatření neshledá důvody proto, aby byla totožnost svědka utajena, připojí se takové údaje k trestnímu spisu a dále je svědek vyslýchán běžným způsobem. Podotkněme, že na rozdíl od zákona č. 137/2001 Sb., o němž se budeme zmiňovat dále, není v § 55 odst. 2 trestního řádu zakotvena povinnost orgánu činného v trestním řízení poučit již osobu podávající vysvětlení o tom, že má právo podepsat protokol smyšleným jménem a má právo požádat o utajení své podoby.

Je zřejmé, že taková osoba, byť zákon 137/2001 Sb. její ochranu umožňuje, bude v trestním řízení náchylná k tomu, aby své vyjádření formulovala nepravdivě anebo podstatné okolnosti zamlčela, jelikož se bude obávat, že by pravdivou výpověď mohla sobě či osobám blízkým přivodit nebezpečí újmy. Ačkoliv protokol o podání vysvětlení není možné v řízení číst ani jinak použít jako důkaz, údaje v něm obsažené mohou být důležitým vodítkem pro to, jakým směrem by mohly policejní orgány zaměřit pátrání v rámci objasňování trestné činnosti. Zejména s ohledem na negativní význam časové prodlevy (s přihlédnutím k tomu, že podání vysvětlení bývá jedním z prvních a tedy spáchání činu časově nejbližších úkonů), ale také s přihlédnutím k tomu, že pokud dotyčná osoba podá vysvětlení pod svým skutečným jménem, ztěžší bude pravdivě vypovídat jako utajený svědek, by bylo vhodné také osoby podávající vysvětlení poučit o jejich právu na ochranu.

⁸¹ např. neodkladný či neopakovatelný úkon ve smyslu § 160 odst. 4

A. Účast při výslechu utajovaného svědka

Zdůrazněme, že obhájce obviněného, případně sám obviněný, mají právo se výslechu svědka (bez ohledu na to, zda je jeho totožnost a podoba utajována či nikoli) zúčastnit. Je potom na orgánu činném v trestním řízení, jakým způsobem ochranu takovému svědkovi poskytne. Jelikož obhájce má právo se výslechu zúčastnit, musí mu orgán činný v trestním řízení, který výslech provádí, sdělit, kdy a kde bude výslech svědka proveden, přičemž postup je upraven v § 165 odst. 3 věta třetí tr. ř.

Na druhou stranu má orgán činný v trestním řízení, který výslech provádí, povinnost sdělit obhájci (obviněnému) i ty údaje, pomocí nichž bude možné osobu svědka ztotožnit. V takových případech by orgán činný v trestním řízení měl postupovat tak, aby nebylo možné rozpoznat, která osoba ve skutečnosti bude svědčit, ale na druhou stranu by mělo být zřejmé, k čemu daný svědek (buť vystupující pod falešným jménem) má vypovídat. Obdobně také v případě, že jsou obhájce nebo obviněný výslechu utajovaného svědka přítomni, je na orgánu činném v trestním řízení, který výslech provádí, aby svědkovi poskytli dostatečnou ochranu, a to dokonce ve smyslu ustanovení § 165 odst. 2 věta druhá tr. ř. i proti tomu, aby svědek mohl být ztotožněn obhájcem obviněného.

Na rozdíl od předvolání, v němž je uvedeno pouze jméno a příjmení svědka, případně skutečnosti, jichž se má výpověď týkat, může být při výslechu sám svědek identifikován nejen podle svých osobních údajů, ale též podle podoby a dokonce i podle hlasu. Z toho důvodu by jednak měl orgán činný v trestním řízení, který výslech provádí, ověřovat skutečnou totožnost svědka již před tím, než bude do výslechové místnosti přizván obhájce či obviněný, a poté by měl zamezit vhodnými prostředky tomu, aby byl svědek ztotožněn podle podoby (oddělení zástěnou, případně výslech svědka sedícího v jiné místnosti či dokonce využití videotechniky) anebo podle

hlasu.⁸²

Je otázkou, nakolik bude taková ochrana totožnosti svědka účinná v případě, že z okolností případu bude vyplývat, že o určitých skutečnostech může mít povědomí jen jedna konkrétní osoba či velmi omezený okruh lidí. I v tomto případě však máme za to, že je vhodné z důvodu minimalizace možného negativního dopadu msty obžalovaného či jemu spřízněných osob svědka alespoň formálně utajit, zejména nezakládat do spisu nacionálně takového svědka, a využít případně i další instituty, které zákon nabízí, jako jsou např. ochrana orgány Policie ČR apod.

C. Ochrana svědka u soudu

U soudu je na předsedovi senátu, případně samosoudci, jak utajení totožnosti svědka zajistí a kterých opatření za tímto účelem využije.⁸³ Je však nutno podotknout, že zákon svědkovi nedává žádnou možnost ovlivňovat způsob utajení, který předseda senátu zvolí. Předseda senátu však musí svými opatřeními zabránit, aby svědka mohl rozpoznat nejen obžalovaný a jeho obhájce, ale také jiné osoby, které jsou přítomny v jednací síni jako veřejnost, na druhou stranu však musí orgánům činným v trestním řízení ponechat možnost, aby svědka mohly při jeho výpovědi sledovat.

Nejprve musí zákonným způsobem (§ 24 kancelářského řádu) svědka k hlavnímu líčení předvolat tak, aby jeho totožnost neprozradil a zároveň měl jistotu, že mu předvolání bylo doručeno, a dále musí zabránit tomu, aby se ostatní osoby se svědkem potkaly nejen v jednací síni, ale také na chodbě před ní nebo jinde v prostorách soudu anebo bezprostředně před soudní budovou (zde je často v souladu se shora uvedeným zákonným ustanovením

⁸² modulátor hlasu – je ovšem otázkou, jak utajit hlas svědka, který má výraznou řečovou vadu nebo silný cizojazyčný přízvuk

⁸³ § 209 odst. 1 věta čtvrtá trestního řádu – „Jde-li o svědka, jehož totožnost má zůstat utajena (§ 55 odst. 2), učiní předseda senátu opatření, která znemožňují zjistit skutečnou totožnost svědka“.

vhodné využít součinnosti justiční stráže). K tomuto účelu je vhodné využít jednak institut vyloučení veřejnosti a jednak výslech provádět, je-li to možné, ve zvláštní místnosti, odkud by výpověď po patřičné obrazové úpravě a případné hlasové modulaci byla přenášena do jednací síně. Je tedy zřejmé, že k takovým účelům by bylo vhodné, aby každý soud disponoval alespoň jednou jednací síní vybavenou podobnou audio a videotechnikou.

Pochopitelně je vyloučené, aby předseda senátu prováděl konfrontaci utajeného svědka s obžalovaným a většinou ani s jiným svědkem (a u ostatních úkonů, jako jsou rekognice, vyšetřovací pokus či případně rekonstrukce, je nutné využít technických prostředků - např. tzv. jednostranně průhledné zrcadlo) tak, aby podoba a totožnost svědka zůstaly utajeny. Podobně s ohledem na shora uvedené skutečnosti bude v takových případech oslaben prvek kontradiktornosti řízení, a to v tehdy, kdy některá ze stran projeví zájem vyslyšet toho kterého svědka, jelikož v rámci utajení podoby bude moci takového svědka vyslyšet pouze předseda senátu. V průběhu dokazování a posléze i při rozhodování jsou orgány činné v trestním řízení povinny zjišťovat věrohodnost provedených důkazů, přičemž v těch případech, kdy je svědek utajován, je jejich pozice (jakož i procesní možnosti stran) významnou měrou ztížena.

Dle § 209 odst. 2 tr. ř., byl-li v hlavním líčení vyslechnut svědek, jehož totožnost byla utajena, učiní soud i bez návrhu všechny potřebné úkony k ověření jeho věrohodnosti.

Je zřejmé, že ačkoliv těžiště tohoto ověřování spočívá na předsedovi senátu, mohou i strany dávat vlastní návrhy a k jednotlivým důkazům se vyjádřit. Je tedy na předsedovi senátu, aby obžalovanému umožnil klást svědkovi otázky (vyjma takových, z nichž by mohl dovodit totožnost svědka) za tím účelem, aby byla zjištěna jeho hodnověrnost, avšak nikoli to, o jakou osobu se konkrétně jedná. Protože klasický postup při výslechu svědka je v takovém případě zásadně omezen, je nutné zejména řádně vyvážit kolidující právo svědka na ochranu a právo obžalovaného na řádný

proces, včetně zásady ústnosti. Z toho důvodu musí soud všechny skutečnosti, které svědek vypovídá, zvážit i ze strany jejich věrohodnosti, byť o tom dosud nevznikly žádné pochyby. Pokud tedy soud bude vyžadovat některé další důkazy za účelem prověření osoby svědka (zprávy z místa bydliště, opis z evidence Rejstříku trestů apod.), měl by vždy dbát na to, aby se obviněný nebo jeho obhájce nesetkali se skutečným jménem svědka a jeho osobními údaji, které se na nich uvádějí a takové dokumenty by měl vést ve zvláštním spisu.

D. Odkaz na ochranu svědka dle zvláštního zákona

Další speciální ustanovení o ochraně svědka je zakotveno v § 183a odst. 4 tr. ř. Zákonem, který je v tomto ustanovení zmiňován, je zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Jelikož se tímto zákonem budeme zabývat v další kapitole, věnujme se krátce alespoň ochraně svědka v průběhu provádění důkazu mimo hlavní líčení. V podstatě je koncipována stejně jako v průběhu hlavního líčení, jelikož vzhledem k důkazní síle svědecké výpovědi učiněné mimo hlavní líčení, která je za splnění zákonných podmínek stejná jako výpověď z hlavního líčení, je nutno zvážit, zda jsou tu důvody pro utajení totožnosti svědka, kterému pro splnění své svědecké výpovědi hrozí ze strany obviněného nebo jemu spřízněných osob nebezpečí újmy na zdraví anebo jiných základních právech.

Soud zde vychází nejen z objektivní reálnosti pohrůžek, ale musí přihlížet i k subjektivnímu postoji svědka k daným hrozbám. Jak je uvedeno v komentáři k trestnímu řádu: *„Z uvedených důvodů, protože výsledek trestního řízení v konkrétní věci, vedeného proti určitému obžalovanému, nemůže a ani nesmí být současně odvetou vůči těm, kteří případně i křivě obvinili obžalovaného z trestného činu, soud musí velmi obezřetně vážit, zda lze upustit od utajení totožnosti (podoby) toho svědka, o němž se domnívá, že jeho*

výpověď je pro věc zcela irelevantní, nebo je dokonce nepravdivá, zavádějící nebo přímo „křivá“. Zákon takové kritérium pro možnost odtajnění podoby či totožnosti svědka totiž nezná a váže povinnost soudu (podobně jako u orgánů přípravného řízení v případě uvedeném v § 55 odst. 2) na hrozící možný následek.“

Na druhé straně však podotkněme, že by bylo proti duchu trestního řádu ochraňovat takové svědky a jejich blízké, pokud by svým svědectvím vědomě způsobili trestní stíhání nevinnému. Zákon však s žádným poučením svědků, kteří žádají o ochranu a utajení své totožnosti, v takovém smyslu nepočítá. Na druhou stranu ochrana vyslýchaných osob nekončí jejich svědeckou výpovědí, ale pokračuje případně podle potřeby i poté, přičemž předsedovi senátu je k dispozici za účelem realizace takových opatření policie.

XI. Ochrana svědka dle zákona č. 137/2001 Sb.

Jak jsme již naznačili shora, ochrana svědků v trestním řízení je jedním z institutů, které mají nejen přispět k tomu, aby svědkům pro jejich výpověď před orgány činnými v trestním řízení nehrozilo ze strany obviněných anebo jim spřízněných osob žádné nebezpečí, a zároveň má posílit důvěru svědka za tím účelem, aby byl ochoten vypovídat a aby vypovídal pravdivě a nezamlčoval ze strachu před pomstou některé skutečnosti důležité pro trestní řízení.

Nezřídka se totiž stává, že svědci i přes poučení o tom, že svou nepravdivou výpověď mohou naplnit znaky skutkové podstaty trestného činu křivé výpovědi dle § 175 trestního zákona, případně přes uložené sankce, a to ve většině případů pravděpodobně proto, že má obavu sdělit orgánu činnému v trestním řízení pravdu anebo úplně vylíčit všechny skutečnosti, a to z obavy před obviněným. Citujme ze staršího článku Jana Musila, který však nic neztratil na aktuálnosti: *„Je známo mnoho případů zastrašování a odstraňování svědků, včetně jejich zavraždění. Zde se justiční praxe pokoušela nalézt určité kompromisní cesty mezi tím, jak na jedné straně zachovat bezprostřednost dokazování a na druhé straně neprozradit identitu svědka. Např. v SRN byly činěny pokusy nesdělovat soudu jméno svědka, vyslýchat svědka zamaskovaného, vyslýchat ho v oddělené místnosti prostřednictvím průmyslové televize nebo prostřednictvím dožádaného soudce mimo hlavní líčení. Všechny tyto postupy se ukázaly jako neschůdné, soudy většinou odmítaly tyto důkazy akceptovat a posléze je Nejvyšší spolkový soud SRN prohlásil za nepoužitelné“.*⁸⁴

Za tím účelem, aby bylo možno organizovat zvláštní ochranu a pomoc svědkům, jimž pro jejich účast na trestním řízení hrozí újma na

⁸⁴ viz Musil, J.: Je ČSFR ohrožena organizovanou kriminalitou? Sborník materiálů „Kriminalita – aktuální problém současnej společnosti“, Institut FMV pre výchovu a vzdelávanie, Bratislava, 1991, s. 33

zdraví nebo jiné vážné nebezpečí (pokud nelze jejich ochranu zajistit jiným způsobem), byl vydán v návaznosti na novelu trestního řádu (v § 55 odst. 2 a § 209 trestního řádu) zákon č. 137/2001 Sb. o zvláštní ochraně svědků a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákona“) v němž je shora uvedená problematika upravena. Nová právní úprava je v souladu s Rezolucí Rady Evropské unie č. 395Z1207(04) o ochraně svědků v boji proti mezinárodní organizované kriminalitě ze dne 23. 11. 1995, přičemž dále navazuje i na doporučení výboru expertů Rady Evropy pro otázky trestního práva a souvisejících aspektů organizovaného zločinu ze dne 24. 3. 1999. Podotkněme, že tímto zákonem je chráněna nejen ta osoba, která „*podala nebo má podat vysvětlení, svědeckou výpověď nebo vypovídala či má vypovídat jako obviněný anebo jinak pomáhala nebo má pomoci podle ustanovení trestního řádu k dosažení účelu trestního řízení*“⁸⁵, ale také znalcům, tlumočnickům nebo obhájcům, případně také osobám blízkým všem shora vyjmenovaným osobám.

Zajímavé je to, že zákon zvlášť uvádí „*osoby, jež vypovídaly či mají vypovídat jako obviněný*“. Tento pojem je blíže vykládán tak, že: *pod pojem obviněný tudíž zákonodárce podřídil i tzv. korunní svědky organizovaného zločinu, tedy osoby, jež jsou spolupachateli závažných trestných činů páchaných organizovanými skupinami a bez jejichž výpovědi mnohdy nelze dospět k objasnění trestné činnosti zločinného spolčení. Tito obvinění spolupachatelé – neboli tzv. korunní svědkové, i před přijetím zákona č. 137/2001 Sb. byli ochotni spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení zcela ojedinele, zpravidla jen pod splněním dvou podmínek. Především chtěli mít garantovanou ochranu před zločinným spolčením a navíc žádali po orgánech činných v trestním řízení příslib beztrestnosti, nebo alespoň mírnějšího postihu. Zákon 137/2001 Sb. vytvořil*

⁸⁵ § 2 odst. 1 písm. a) zákona

předpoklady pro splnění první podmínky... Zákonodárce se však rozhodl nenarušit rovnost před zákonem a neprolomil některé základní zásady trestního řízení, zejména zásady legality a oficiality a nenahradil je principem oportunitý (účelnosti). Bez toho však orgány činné v trestním řízení nemají možnost nestíhat, či upustit od potrestání obviněného spolupachatele, který přispěje k odsouzení členů zločinného spolčení. " ⁸⁶

Nadále je tedy možné zvýhodnit tyto tzv. korunní svědky, kteří jsou zároveň pachateli trestných činů, pouze v těch mezích, jak je stanovuje ustanovení § 33 písm. k) trestního zákona a při výměře trestu k jejich napomáhání při objasňování trestného činu přihlídnout jako k polehčující okolnosti, dále lze ve smyslu § 40 odst. 3 trestního zákona snížit dolní hranici trestní sazby za spáchaný trestný čin., případně lze ve vymezených případech aplikovat ustanovení o účinné lítosti ve smyslu § 163b trestního zákona. Zákonodárce se však nepřichýlil ke stanovisku Rezoluce Rady EU č. 497Y0111(01) o jednotlivcích, kteří spolupracují při soudním řízení v boji proti mezinárodně organizovanému zločinu z 20. 12. 1996, která doporučuje, aby byla přijata opatření vhodná k tomu, aby osoby, které se podíleli na zločinných organizacích (sic!), spolupracovaly na trestním řízení, přičemž za účinné napomáhání objasňování takovéto rozsáhlé trestné činnosti mají být poskytnuta vhodná ochranná opatření, a to včetně beztrestnosti takovým korunním svědkům.

Je velmi podnětné, že do skupiny chráněných osob byly zařazeny i ty, které podaly či teprve mají podat vysvětlení, jelikož trestní řád takovým osobám žádnou ochranu neposkytuje a byť záznam, která je s nimi sepsán, nemůže být v řízení proveden jako důkaz, může posloužit pro rozhodnutí, zda má být svědek vůbec v trestním řízení slyšen, případně které další skutečnosti mají být došetřeny, tedy nepochybně může celý průběh trestního řízení

⁸⁶ viz in Vantuch, P.: Nový zákon o ochraně svědka a dalších osob a boj

výrazně ovlivnit⁸⁷. Jak ze smyslu celého zákona vyplývá, tento nadstandardní způsob ochrany by se měl vztahovat na úzký okruh případů, a to zejména tehdy, kdy se policii nepodaří potencionálního útočníka odhalit a nebezpečí útoku na zájmy svědka chráněné tímto zákonem přetrvává. V § 3 zákona jsou pak upraveny ty instituty, které mají sloužit k zabezpečení zvláštní ochrany a pomoci.⁸⁸

Ze shora zmiňovaného je patrné, že ochrana se poskytuje nejen svědkům (a dalším osobám, jimž s ohledem na zaměření práce nebudeme věnovat pozornost), ale též ve smyslu § 116 občanského zákoníku jejich příbuzným v řadě přímé (rodiče, prarodiče, děti...), sourozencům a manželovi, ale též jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, pokud by tyto újmu, kterou by utrpěla jedna z nich důvodně pociťovaly jako újmu vlastní (druh, družka...).

Co se týče způsobů ochrany, zákon uvádí 3 druhy. Jednak osobní ochrana, již se rozumí přítomnost policie nebo příslušníků vězeňské služby v blízkosti buď přímo chráněné osoby, anebo alespoň jejího obydí, případně ve sledování těch prostor, v nichž se tato osoba zdržuje. Byť se podle našeho názoru jedná o neúčinnější ze shora uvedených prostředků, jeho nevýhodou je jeho značná finanční nákladnost s ohledem na to, že lze jen stěží určit, kdy již

s organizovaným zločinem, in Právní rozhledy, 8/2001, s. 362

⁸⁷ srovnej Vantuch, P.: Nový zákon o ochraně svědka a dalších osob a boj s organizovaným zločinem, in Právní rozhledy, 8/2001, s. 361

⁸⁸ 1) Zvláštní ochrana a pomoc je soubor opatření, která zahrnují: a) osobní ochranu b) přestěhování chráněné osoby včetně příslušníků její domácnosti a pomoc chráněné osobě za účelem jejího sociálního začlenění v novém prostředí c) zastírání skutečné totožnosti chráněné osoby. 2) Zvláštní ochranu a pomoc poskytuje Policie České republiky (dále jen „policie“) a Vězeňská služba České republiky (dále jen „vězeňská služba“) výkonem opatření uvedených v odstavci 1. Vězeňská služba může vykonávat jen opatření uvedená v odstavci 1 písm. a) a c). Policie a vězeňská služba jsou povinny při plnění úkolů podle tohoto zákona si navzájem pomáhat. 3) Orgány veřejné správy jsou povinny v rozsahu nezbytném k dosažení účelu tohoto zákona s policií a vězeňskou službou při výkonu opatření uvedených v odstavci 1 spolupracovat. Při zastírání skutečné totožnosti chráněné osoby lze vytvořit legendu o jiné osobní existenci a zavést osobní údaje vyplývající z této legendy do informačních systémů provozovaných podle zvláštních zákonů. Tyto údaje se zvlášť neoznačují a ni se nevedou odděleně od ostatních osobních údajů.

nebezpečí pominulo a sledování chráněné osoby může být ukončeno. Na druhou stranu podotkněme, že pokud skutečně svědek bude mít důvodné obavy o bezpečí své s svých blízkých, pravděpodobně by se jednalo o nejúčinnější ze způsobů jeho ochrany. Přestěhování chráněné osoby spolu s její domácností je výrazným zlomem v životě takových lidí, z toho důvodu zákon velmi vhodně k tomuto způsobu ochrany přidává také poskytnutí pomoci při začleňování se do nového prostředí. Tento způsob by mohl být účinný tehdy, když osoby, které nátlak provádějí, mohou na chráněnou osobu působit zejména v místě jejího bydliště, případně dosavadního zaměstnání, školy apod., Pochopitelně v tomto případě ochranu nemůže poskytovat vězeňská služba. Zastíráním skutečné totožnosti osoby se rozumí změna její identity a vykonstruování určité legendy o její existenci, a to včetně zanesení těchto údajů do všech informačních systémů (s označením, že se jedná o nepravdivé údaje, přičemž původní osobní údaje o této osobě nebudou vymazány a zničeny, ale povedou se odděleně a budou utajovány).

Je zřejmé, že zvláště v posledních dvou uvedených případech se práce příslušníků policie a vězeňské služby neobejde bez součinnosti orgánů územní správy a samosprávy. Zvláštní ochranu lze poskytovat jen se souhlasem dotčené osoby (u nezletilců a nezpůsobilých osob se souhlasem jejího zákonného zástupce) a po schválení ministrem vnitra, v případech bezprostředního ohrožení dané osoby pak může ministr dát souhlas i dodatečně. O tom, že je třeba postupovat podle ustanovení tohoto zákona, učiní závěr policie, která zároveň s ohroženou osobou projedná podmínky použití tohoto zákona. Souhlas dává ohrožená osoba také s tím, aby byly za účelem poskytování zvláštní ochrany mohlo být pracováno s jejími osobními údaji⁸⁹. Konkrétní způsob, kterým bude daná osoba chráněna, s ní policie konzultuje, přičemž teprve poté je podán návrh ministrovi vnitra, aby schválil poskytnutí zvláštní ochrany a pomoci.

⁸⁹ srovnej § 5 odst. 2 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a

V případě, že chráněné osobě hrozí bezprostřední nebezpečí, a daná osoba se např. vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebude moci vyjádřit, zda svůj souhlas uděluje či nikoli, zákon volí paternalistický přístup a uvádí, že ochranu a pomoc lze takové osobě poskytnout i bez jejího výslovného souhlasu, a to po celou dobu, než se chráněná osoba bude k tomu moci vyjádřit. (ovšem na druhou stranu lze dovést, že pokud by zdravotní stav chráněné osoby byl natolik závažný a trvalý, že by jí úplně bránil se vůbec kdy vyjádřit, nemohla by být takové osobě ochrana a pomoc podle zákona 137/2001 Sb. poskytnuta vůbec, a to z toho důvodu, že výkon opatření ve smyslu § 3 odst. 1 tohoto zákona předpokládá součinnost takové osoby. Chráněná osoba se musí řídit pokyny policie (vězeňské služby) a informovat je o všech nových podstatných skutečnostech a dále dodržovat všechny ty podmínky, za nichž jí byla pomoc poskytnuta. Při nesplnění svých povinností, jakož i po pomnutí nebezpečí nebo zpětvzetí souhlasu chráněnou osobou se ochrana přestane poskytovat. Souhlas chráněné osoby je nutný zejména vzhledem k tomu, že každé z opatření, které zákon za účelem ochrany a pomoci nabízí, je spojeno s větším či menším omezením na základních právech chráněné osoby, a tudíž je nelze aplikovat tam, kde s tím chráněná osoba nesouhlasí. Po doručení zpětvzetí souhlasu policii není nutný souhlas ministra vnitra k ukončení ochrany.

Rovněž ty orgány, které ochranu poskytují, mají za tímto účelem možnost využívat speciálních opatření, např. vstupovat do objektů, provádět prohlídky určitých prostor, provádět prohlídky dopravních prostředků, zastírat příslušnost k policii, používat krycí doklady, konspirativní prostředky, zabezpečovací techniku, poskytovat chráněné osobě finanční prostředky apod. (viz část třetí, §§ 8 - 17 zákona). Náklady na poskytování ochrany a pomoci chráněným osobám poskytuje stát, který zároveň nese i odpovědnost

za škodu způsobenou policií v souvislosti s poskytováním pomoci.

De lege ferenda je diskutováno o dalších způsobech účinné ochrany svědků - v některých zemích jsou užívány i instituty tzv. ochranné vazby pro svědky (byť tento pojem v našem právním systému spojujeme výlučně s osobou obviněného, nelze opomenout, že by ochrana svědka byla v případě jeho umístění v příslušném zařízení (pochopitelně s jeho souhlasem), kde bude strážěn, např. v kombinaci se změnou jeho totožnosti a následným přesídlením po skončení trestního řízení, opravdu účinná.⁹⁰ Závěrem k dané problematice však nesmíme opomenout podotknout ještě něco málo k ekonomické stránce věci. Jak ze zákona vyplývá, tento nadstandardní způsob ochrany svědků je nepochybně značně finančně nákladný. V důvodové zprávě k zákonu 137/2001 Sb. bylo uvedeno, že předpokládané náklady, využití na jednu osobu, by měly činit asi 3.000.000,- Kč, přičemž se dále odhadovalo využití zákonem upravených institutů asi v deseti případech ročně, tedy rozpočet byl zhruba 30.000.000,- Kč. Podotkněme, že v případě, že by bylo nutno chránit nejen osobu svědka, ale též jeho rodinu (což jistě nebude až tak ojedinělé), mohl by být počet 10-ti osob vyčerpán i v 1 – 2 případech.⁹¹

Pokud jde o zákon č.349/2005 Sb., úpravou ochrany svědka se zabývá pouze marginálně, upravuje dodatečně pouze to, že ochranu

⁹⁰ srovnej Vantuch, P.: Ochrana svědků a boj s organizovanou trestnou činností, in Právní rozhledy 5/1994, s. 160

⁹¹ z jakých fondů by se pak hradila ochrana dalších osob, není dosud přesně vymezeno, byť je zřejmé, že neposkytnutí ochrana svědkům jen proto, že už nejsou další finance, by pouze prohloubilo nezájem svědků o spolupráci s orgány činnými v trestním řízení. Pro srovnání uveďme, že United States Marshals Service zabezpečoval za období od roku 1970 do roku 2002 ochranu celkem 7.400 vlastních svědků a celkově přes 17.000 osob, přičemž obvykle měsíčně financuje přes 506 rodin. V našich poměrech tedy bude pravděpodobně hlavní limitující překážkou při využívání institutu utajeného svědka v trestním řízení zejména technická stránka věci (vybavení výslechových místností a jednacích sálů potřebnou technikou) a rovněž také nemalé náklady, které bude potřeba vynaložit na úkony s ochranou svědka spojené. zdroj: materiály společnosti United States Marshals Service, seminář Ministerstva spravedlnosti „Ochrana svědka“ ze dne 27. – 29. 1. 2003

lze poskytnout i na žádost orgánu cizího státu, a dále je zde také upraveno oprávnění policie prověřovat, zda chráněná osoba plní povinnosti stanovené v § 6 zák. č. 137/2001 Sb., a to i utajovaným způsobem za pomoci technických a jiných prostředků při předchozím souhlasu senátu vrchního soudu.

XII. Srovnání

A. USA

V právní úpravě Spojených států amerických je ochrana svědků (a také osob podmíněně propuštěných či podmíněně odsouzených anebo stranám v občanskoprávním řízení) zakotvena v hlavě 18 kapitole 224, v §§ 3521 – 3528 federálního trestního zákoníku a pravidel (dále jen „zákoník“). Institut ochrana svědků je v americkém trestním právu důkladně propracován, a to včetně podrobného vymezení všech způsobů a prostředků, které umožňují ochrana svědků zajistit. Osobou, v jejíž kompetenci je zajišťovat ochrana svědků, potencionálních svědků a osob jim blízkých a jejich případné přemístění, je ministr spravedlnosti (anebo jím pověřené osoby). Podmínkou poskytnutí ochrana svědkům je ta skutečnost, že mají vypovídat v trestní věci týkající se organizovaného zločinu nebo závažných trestných činů.

Ochranou svědků se rozumí to, že: *„ministr spravedlnosti přijme takové kroky, které jsou podle něho nutné k ochraně dané osoby proti újmě na zdraví či k zajištění jejího zdraví, bezpečí a dobrého stavu, včetně psychologického stavu a sociální adaptace po celou dobu, po níž dle názoru ministra spravedlnosti přetrvává ohrožení této osoby“*⁹² Instituty, jak ochrana svědků zajistit, jsou zejména dokumenty umožňující získání nové totožnosti, zajištění bydlení, přestěhování a zařízení domácnosti, finanční zaopatření daných osob, pomoci při získání zaměstnání a samostatnosti atd. Zároveň ministr spravedlnosti vytvoří evidenční systém trestní minulosti chráněných osob, zjistit vhodnost zařazení do podobného programu, psychologický posudek takové osoby a určí, zda převažuje potřeba svědeckví dané osoby nad nebezpečím ohrožení.

Dále je zde pamatováno i na ty osoby, které by bez souhlasu

⁹² srovnej § 3521 odst. b 1 zákoníku

ministra vyzradily některé informace, které jsou v souvislosti s chráněnými svědky utajované – mohou být potrestáni pokutou ve výši 5.000,- USD nebo pětiletým vězením či oběma tresty⁹³. Se svědkem, jemuž se zajišťuje ochrana, uzavře ministr spravedlnosti dohodu, v níž potencionální svědek přislíbí, že nespáchá trestný čin, bude ve věci svědčit, sám bude fakta ohledně ochrana svědků tajit a bude dodržovat zákonné povinnosti a respektovat občanskoprávní povinnosti a s úřady, zajišťujícími mu ochranu, bude spolupracovat. Svědek má povinnost určit si zástupce pro doručování soudních písemností a učinit přisežné prohlášení ohledně svých stávajících trestních i občanskoprávních závazků a povinností a dále pravidelně příslušné činitele informovat o všech důležitých skutečnostech. Takovou dohodu může ministr spravedlnosti ukončit v případě, že osoba, již je poskytována ochrana, poruší tuto závaznou dohodu, anebo pochopitelně v případě, že ochrany již není s ohledem na ostatní okolnosti potřeba. Dále federální trestní zákoník v § 3524 upravuje možnost odškodnění chráněných osob, popřípadě jejich pozůstalých, kterým byla v době, kdy byly osobami chráněnými, způsobeno poranění, ohrožení na životě nebo dokonce smrt, přičemž v případě úmrtí může být vyplaceno pozůstalým až 50.000,- USD.

Ve Spojených státech amerických je navíc od roku 1789 založen úřad United States Marshals Service, který od roku 1970 vykonává mimo jiné i program bezpečnosti svědků, a to zejména na základě Zákoníku USA 18, § 3521, dále zákona o boji proti organizovanému zločinu z roku 1970 a dále zákona o boji proti všeobecnému zločinu z roku 1984. Cílem této instituce je ochrana svědků a jejich nejbližších rodinných příslušníků, kteří jsou ohroženi v důsledku spolupráce s orgány činnými v trestním řízení ve věcech organizovaného zločinu, politické korupce, překupnictví drog, terorismu a dalších závažných trestných činů. Na základě žádosti kanceláře ministra spravedlnosti USA po zhodnocení nebezpečí a

⁹³ viz § 3521 odst. b 3 zákoníku

rizik příslušným orgánem je s potencionálním chráněným svědkem proveden úřadem United States Marshals Service, předběžný pohovor se svědkem, při kterém jsou mu vysvětleny služby takového programu ochrany, je vyšetřena jeho situace (a to včetně zvážení jeho případného imigračního statutu, anebo též příslibu jeho možného podmíněného propuštění či odsouzení, jedná-li se o svědka, který v jiné věci vystupoval či vystupuje jako obviněný) a následně je či není mu uděleno doporučení o vhodnosti začlenění do programu ochrany. Poté Ministerstvo spravedlnosti, konkrétně úřad výkonných operací (*Office of Enforcement Operations, OEO*) rozhodne o vhodnosti začlenění svědka do programu po zvážení významu konkrétního svědectví dané osoby vůči možnosti získat podobné svědectví z jiného zdroje, a dále také rizik, jež může daná osoba znamenat pro obyvatele místa, kam má být přemístěna. Pokud schválení bude uděleno, uzavře se se svědkem tzv. dohoda (*Safe Site and Orientation Center*), jejímž obsahem je jednak svědkův souhlas s poskytnutím informací úředníkům orgánů činných v trestním řízení, jednak jeho závazek, že nespáchá žádný trestný čin a dále přísežné prohlášení o všech stávajících zákonných povinnostech. Teprve po uzavření takové dohody mohou být svědkovy poskytnuty takové instituty ochrany, jako jsou přemístění (včetně zajištění nové totožnosti, úhrady základních nákladů, obstarání práce, psychologické poradenství apod.) a dále též non-stop ochrana v ohrožených místech (zejména při výsleších a jednáních před soudem).⁹⁴

V programu je pamatováno i na ty svědky, kteří jsou v době podávání svědectví vězněni. Postup při schvalování žádosti o ochranu je stejný, rodině svědka jsou zajištěny všechny služby programu a svědkovi je speciální ochrana poskytována jak v době věznění, tak i po propuštění (program Centrálního monitoringu vězňů, *Central Ohmate Monitoring, CIM*). O důležitosti takového

⁹⁴ zdroj: materiály společnosti United States Marshals Service, seminář

programu svědčí i ta skutečnost, že v roce 2000 tvořili vězni 82% osob přijatých do programu na ochranu svědků – *Witness Security Program, WSP*.⁹⁵

B. Polsko

V polském trestním právu byla ochrana svědků zajišťována původně pouze ustanovením článku 245 polského trestního zákona: *„kdo použije násilí nebo neoprávněné hrozby s cílem ovlivnit svědky, znalce tlumočnicka žalobce nebo obžalovaného nebo v souvislosti s tím, že narušuje jejich tělesnou nedotknutelnost, bude potrestán trestem odnětí svobody od 3 měsíců do 5 let“*. Účinnější ochrana svědků byla zakotvena až zákonem z 6. 7. 1995 (Dz. U. Nr. 89, poz. 444), jímž byl novelizován trestní řád a začleněn do něj institut *„anonymního svědka“*. Polské principy ochrana svědků jsou z velké části ovlivněny americkým právním systémem. V polském trestním řádu v článku 184 § 1 je uvedeno, že: *„utajení osobních údajů svědka je možné pouze tehdy, existuje-li odůvodněná obava z nebezpečí pro život, zdraví, svobodu nebo nebezpečí škody velkého rozsahu pro majetek, hrozící svědkovi nebo jeho blízké osobě.“*

Usnesení (bez možnosti opravného prostředku ze strany svědka vůči němu) o utajení údajů o totožnosti svědka v přípravném řízení vydává prokurátor, v řízení před soudem pak soud, přičemž návrh na utajení svědka může být podán jak přímo v oznámení o spáchání trestného činu, tak také v protokole o výslechu svědka⁹⁶, přičemž tento návrh podává sám svědek, a pokud si ohrožení sám není vědom, mají orgány činné v trestním řízení povinnost jej informovat a poučit o možnosti podání návrhu.

Specifické je to, že obviněný může proti usnesení o vyhovění

Ministerstva spravedlnosti „Ochrana svědka“ ze dne 27. – 29. 1. 2003

⁹⁵ zdroj – internetové stránky Bureau of Prisons, [www. BOP.gov](http://www.BOP.gov) ze dne 10. 8. 2003

⁹⁶ srovnej § 1 bod 1 vyhlášky ministra spravedlnosti Dz.. U. Nr. 130 poz. 634 ze dne 21. 11. 1995

takovému návrhu podat stížnost, v čemž se podle našeho názoru odráží snaha polského práva o zachování rovnosti stran. Poté, co je s konečnou platností rozhodnuto o utajení totožnosti svědka, jsou jeho osobní údaje vyjmuty ze spisu a vedeny odděleně v deníku tajných dokumentů, přístupné jsou pouze soudu, prokurátorovi a v nezbytných případech policistovi, podílejícímu se na řízení. Výslech svědka provádí prokurátor nebo soud na takovém místě, kde je možné dodržet podmínky vhodné pro utajení, přičemž se přihlíží k přání svědka. Zpravidla se svědek vyslýchá mimo budovu soudu, ale lze jej za dodržení určitých technických podmínek (dva vchody v jednacích síních, paraván, případně modulátor hlasu) vyslýchat i u soudu. Ačkoliv obžalovaný a obhájce mohou, podobně jako v našem právu, klást svědkovi otázky, je na soudu, aby zvážil, zda některé z nich nesměřují k odtajnění totožnosti svědka, takové má pak právo zamítnout. V polském právním řádu lze institut svědka využít v jakékoli trestní věci. *„Polský zákonodárce nestanovil jako podmínku pro jeho aplikaci ani druh věci ani právní kvalifikaci činu nebo jiné okolnosti. Jedinou podmínkou je obava o bezpečnost svědka. Utajení mohou podléhat výpovědi v kterékoli etapě řízení, včetně počáteční fáze, kdy řízení ještě není zaměřeno proti konkrétní osobě, v tzv. řízení in rem. Utajení se může týkat již prvních úkonů za účasti svědka, který o to požádá. Je přípustné i ve všech dalších etapách, avšak je třeba zvážit, zda utajení je ještě možné a účelné, zvláště tehdy, když podezřelý již měl přístup ke spisu.“*⁹⁷

Výjimkou oproti našemu trestnímu řízení je to, že v polském procesu je status anonymního svědka definitivním, tedy jeho osobní údaje nemohou být nikdy zveřejněny, a to ani po ukončení trestního řízení. Na druhou stranu, důkaz svědeckou výpovědí anonymního svědka může soud zamítnout jakožto irelevantní nebo nepřípustný, přičemž z logiky věci vyplývá, že nadále již svědek nezůstává vázán svou povinností vypovídat, aby nebylo vyzraženo, jakou roli hrál v

⁹⁷ viz Gruza, E.: Utajení totožnosti svědka v polském trestním procesu,

původním řízení. Další specialitou polského trestního řádu je tzv. „malé utajení“ ve smyslu článku 191 § 3 polského trestního řádu, podle nějž je možné utajit pouze adresu bydliště svědka, korespondence se svědkovi doručuje do zaměstnání nebo na jinou jím zvolenou adresu. Výhodou tohoto institutu je možnost obviněného a jeho obhájce klást svědkovi otázky (dodržení zásad spravedlivého procesu, zejména pak zásady bezprostřednosti) a rovněž i možnost použití v širším okruhu případů.

C. Slovensko

Ochrana svědka je ve Slovenské republice do jisté míry podobná naší a je upravena jednak zákonem Národnej Rady Slovenskej republiky č. 173/2000 Z. z., ktorým sa mení a doplňa zákon č. 141/161 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov /dále jen zákon č. 173/2000 Z. z.) zákonem Národnej Rady Slovenskej republiky č. 249/1994 Z. z., o boji proti legalizácii príjmov z nezávažnějších najmä organizovaných foriem trestnej činnosti, a zmenách niektorých ďalších zákoníc, v znení neskorších predpisov (dále jen zákon č. 249/1994 Z. z.) a dále zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 256/1998 Z. z., o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov (dále jen zákon č. 256/1998 Z. z.). Věnujme se nejprve zákonu č. 173/2000 Z. z. Samotné trestní řízení tedy rozlišuje tři kategorie svědků: ohroženého svědka (§ 101 odst. 3 Trestného poriadku, § 2 odst. 2 zákona č. 256/1998 Z. z.), svědka, jehož totožnost je utajená (§ 101 odst. 4 a 5 Trestného poriadku) a chráněného svědka (§ 2 odst. 3 zákona č. 256/1998 Z. z.), jejichž postavení přímo v řízení je však upravováno v zásadě shodnými ustanoveními.⁹⁸

Ochranu svědka můžeme podle něj rozdělit do dvou stupňů:

Kriminalistika 4/1998, s. 3350

⁹⁸ srovnej Čopko, P., Madliak, A.: Ochrana svedka v slovenskom trestnom práve, in Bulletin advokacie 9/2000, s. 94

jednak v případě důvodné obavy, že svědkovi či jemu blízké osobě hrozí nebezpečí porušení jeho práv či jiných zájmů a hodnot, zejména života, zdraví, majetku apod. (§ 101 odst. 3 Trestného poriadku), je možné, aby svědek neuvedl svoji adresu bydliště, ale jinou adresu, na niž mu má být doručováno, a dále druhý vyšší stupeň ochrany spočívá v tom, že svědek neuvede žádné údaje o své osobě, např. svoji totožnost, bydliště, zaměstnání, rodinné poměry atp. Podmínkou použití takového postupu je to, aby existovala důvodná obava založená na konkrétních skutečnostech, že zveřejněním takových údajů o svědkovi je ohrožen jeho život, zdraví a tělesná integrita, případně totéž hrozí osobě jemu blízké. Tyto údaje o svědkovi se pak vedou odděleně na prokuratuře a nepřipojují se ke spisu, ale jsou přímo doručovány předsedovi senátu, který ve věci jedná. Souhlas s takovým postupem při ochraně svědka dává v přípravném řízení prokurátor a v řízení před soudem předseda senátu, a to na žádost svědka. Zároveň má předseda senátu právo použít za účelem jeho ochrany jiná opatření v průběhu jednání, např. vyloučit veřejnost, vyslýchat svědka odděleně od obžalovaného, použít u něj modulátor hlasu apod. Svědek může být dle § 209 Trestného poriadku vyslýchán tak, že předseda senátu vyloučí obžalovaného, jeho důvěrníky a veřejnost z jednací síně po dobu výslechu takového svědka, přičemž obhájce obžalovaného nemůže být vyloučen a je oprávněn klást svědkovi otázky, obžalovaný je pak s výpovědí svědka seznámen a otázky může rovněž položit, ale bez toho, aby se se svědkem přímo setkal. Specialitou ve slovenském právu je ochrana takového svědka, který se skutečnosti důležité pro trestní řízení dozvěděl v souvislosti s výkonem svého zaměstnání, povolání, postavení anebo funkce – takový svědek může i bez souhlasu prokurátora či předsedy senátu uvádět adresu svého pracoviště namísto bydliště, a to i bez předpokladu, že by byl ze strany obžalovaného nějakým způsobem ohrožen. Podobně jako v našem trestním zákoně pokud vyšetřovatelem neakceptuje žádost svědka o to, aby mu byla poskytnuta ochrana, předloží věc

k přezkoumání svého rozhodnutí prokurátorovi, výsledk v tom případě buď odloží anebo s osobními údaji svědka zachází tak, jako by se jednalo o utajované údaje.⁹⁹

Co se týče zákona č. 256/1998 Z. z., jeho koncepce je obdobná jako v našem zákoně č. 137/2001 Sb. Slovenská právní úprava chrání tzv. ohroženého svědka (a osoby blízké), tedy svědka, který svojí výpovědí anebo dalšími skutečnostmi poskytne důkaz o pachateli nebo okolnostech nejzávažnější, zejména organizované trestné činnosti a v souvislosti s jeho svědeckou výpovědí je zde důvodná obava, že bude ohrožen jeho život nebo zdraví, a to v případě, že byl policejnímu sboru podán návrh na jeho zařazení do programu ochrany (čímž se rozumí úkony a opatření vykonávaná útvarem policejního sboru za pomoci státních orgánů, obcí a právnických a fyzických osob), případně též písemný návrh na výkon neodkladných a neopakovatelných úkonů.¹⁰⁰ Písemný návrh vypracuje a doručí vyšetřovatel nebo prokurátor a v řízení před soudem soudce a rozhoduje o něm čtyřčlenná komise jmenovaná ministrem vnitra, ministrem spravedlnosti a generálním prokurátorem Slovenské republiky. Dle § 7 zákona č. 256/1998 Z. z. je ochrana svědkovi poskytována na základě tzv. ochranné dohody, jejíž rozsah je určen na základě osobních poměrů svědka, charakteru trestné činnosti, o níž má vypovídat a na hrozící nebezpečí, přičemž jejím obsahem jsou práva a povinnosti zúčastněných stran na vykonávaném programu, přičemž ve srovnání s naší právní úpravou zákon č. 256/1998 Z. z. velmi přesně vymezuje jednotlivé podmínky fungování takové dohody.

Ochranu v průběhu výkonu vazby nebo trestu vykonává vězeňská a justiční stráž Slovenské republiky. Od ochranné dohody může odstoupit jak svědek, tak také útvar, který jeho ochranu vykonává, a to z důvodu že chráněný svědek poruší některé

⁹⁹ více viz Čentěš, J.: Právna úprava ochrany svedka v Slovenskej republike, in Trestní právo 12/99, s. 17

¹⁰⁰ viz § 2 zákona č. 256/1998 Z. z

z ustanovení dohody anebo spáchá úmyslný trestný čin (§ 16 odst. 5 zákona č. 256/1998 Z. z.). Zajímavé, byť s ohledem na specifika ochrany svědka v některých případech podle mého názoru neaplikovatelné, je ustanovení § 17 zákona č. 256/1998 Z. z., v němž je uvedeno, že pokud je chráněný svědek nezvěstný a uplynulo 6 měsíců od vyhlášení pátrání po jeho osobě anebo trpí duševní poruchou, v jejímž důsledku porušil ochrannou dohodu a není možné zabezpečit její řádné plnění anebo pokud se vyskytnou jiné obdobné důvody, lze program ochrany dočasně přerušit, případně dle § 18 zákona č. 256/1998 Z. z. po pominutí shora uvedených důvodů znovu ochranu svědka obnovit. Program ochrany zaniká, pokud pominuly důvody jeho výkonu (zejména smrt svědka, jeho trvalé duševní porucha, která mu neumožňuje se na programu účastnit), zánikem programu pak zaniká i ochranná dohoda.

D. Itálie

Italské zákony na ochranu svědků z roku 2001 jsou silným způsobem ovlivněny bojem proti mafii. Zvláštní opatření pro jejich ochranu mohou být přijata pro oběti trestných činů, svědky anebo specialitu italského práva – osoby informované o skutečnostech (souhrnně o nich budeme hovořit jako o svědcích). Opatření ve prospěch svědků lze rozdělit do 3 kategorií – jednak tzv. provozní opatření (přijímaná a uplatňovaná policií a rozšířená i na blízké příbuzné a zahrnují osobní ochranu, změnu totožnosti, přemístění na tajné místo apod.), dále podpůrná opatření (zejména finanční podpora, která může trvat i po skončení platnosti ochranných opatření a jejímž cílem je umožnit svědkům udržet si životní úroveň po dobu, během níž si nemohou vytvářet vlastní příjmy) a konečně opatření po pominutí nebezpečí (např. zvláštní půjčky svědkům pro účely snadnějšího začátku vlastního zaměstnání poté, co již nebezpečí nehrozí).

Zvláštní způsob ochrany je upraven pro ty osoby, které spolupracují při soudním řízení, a to v případě, pokud by běžná

opatření byla nepřiměřená a takové osoby by byly ve vážném nebezpečí. K přijetí zvláštních opatření je nutno splnit určité podmínky, namátkou vyjmenujeme, že jednak vlastní spolupráce musí být spolehlivá a úplná, přičemž musí obsahovat důležité prvky pro průběh vyšetřování, a jednak se musí týkat některého z vyjmenovaných závažných trestných činů, jako jsou např. terorismus, obchod s drogami nebo vyděračský únos, a dále se osoby, které požadují ochranu, musí zavázat k dobrému chování a čestnému jednání a poskytnout úřadům všechny relevantní informace (ohledně svého osobního stavu, zaměstnání atd.). Návrh na přijetí ochranných opatření podává *Procuratore della Repubblica* a rozhoduje o něm a ochranná opatření zavádí tzv. Ústřední výbor pro ochranu (*Servizio Centrale di Protezione*). Kromě toho italské právo předpokládá zvláštní zacházení s odsouzenými osobami, které se rozhodnou spolupracovat – např. mohou dostat zvláštní propustky z vězení, zkrácení doby odnětí svobody apod.

K aplikaci těchto výhod však musí spolupracující osoby respektovat určité povinnosti – jednak informace musí být poskytnuty do 180dnů od okamžiku, kdy taková osoba prohlásí, že chce spolupracovat, informace musí být úplné a pravdivé. V případě, že se zjistí, že taková osoby lhala anebo porušila jinou ze svých povinností, lze proti ní zpětně uplatňovat i tresty.¹⁰¹

¹⁰¹ zdroj – Bordoni, A.: Italské předpisy týkající se programů pro ochranu svědků a zločinců spolupracujících s orgány trestního stíhání, seminář Ministerstva spravedlnosti „Ochrana svědka“ ze dne 27. – 29. 1. 2003

XIII. Závěr

V naší práci jsme se celkově zabývali postavením osoby svědka v trestním řízení se zvláštním důrazem na otázku ochrany svědků. S ohledem na výše uvedené uzavíráme, že institut svědka v trestním řízení je v našem trestním řádu poměrně komplexně upravený, přičemž je podrobně rozpracovaná problematika postavení svědka před soudem, a to včetně specifikace jeho procesních práv a povinností.

Ve druhé kapitole jsme se zabývali postavením svědka v trestním řízení, zejména jsme vymezili institut svědka jako takový, dále jsme se zabývali tím, kdo se může stát svědkem.

Třetí kapitola pojednávala o tom, jaké trestní řád přiznává svědkovi práva a povinnosti. Zmínku si zasloužily i ty okolnosti, za kterých je svědek oprávněn odmítnout vypovídat, kde jsme mimo jiné poukázali na drobné nedostatky v právní úpravě. Máme za to, že *de lege ferenda* by bylo vhodné v trestním řádu explicitně stanovit rozsah svědkova oprávnění odmítnout vypovídat a způsob, jakým tak lze učinit.

Čtvrtá kapitola se zabývala procesním postupem při výslechu svědka, zakotveným v úpravě trestního řádu. Obšírněji jsme se věnovali pojmům, obsaženým v ust. § 101 - 103 tr. řádu, zejména tomu, jakým způsobem má být svědek poučen před tím, než započne vypovídat, dále způsobem vedení jeho výslechu a osobám, které u výslechu mohou být přítomny, popř. na něm mohou participovat. Samostatným způsobem jsme zpracovali specifičnosti svědeckého výslechu u osoby mladší 15-ti let. Krátce jsme se věnovali i problematice svědečného.

Pokud jde o pátou kapitolu, pojednávala o výslechu svědka v průběhu hlavního líčení, tedy ve fázi trestního řízení, kam bylo novelou trestního řádu přeneseno těžiště dokazování. Považovali jsme za vhodné zahrnout zde i některé postřehy z praxe.

Šestá kapitola rozpracovávala otázku výslechu svědka mimo hlavní líčení ve smyslu právní úpravy dle ust. § 211 tr. řádu, zabývali jsme se i tzv. předestřením výpovědi, u něhož bychom rádi podotkli, že se nám tento institut jeví v praxi jako poněkud konfliktní, vzhledem k absenci přesného zákonného vymezení, do jaké míry lze svědka s jeho předchozí výpovědí, která nemá náležitosti dle ust. § 211 tr. řádu, konfrontovat, což by, připusťme, bylo velmi obtížné, bychom se *de lege ferenda* přikláněli spíše k jeho vypuštění z trestního řádu. V neposlední řadě jsme se zabývali i podáním vysvětlení a rovněž osobami, které se výslechu svědka mohou účastnit.

Krátce jsme v sedmé kapitole též probrali zvláštní druhy dokazování, jichž se svědek účastní, jelikož jsme chtěli poukázat na to, jakými dalšími důkazními prostředky lze jednak zjišťovat hodnotu a věrohodnost svědecké výpovědi, popř. dále napomáhat k objasnění věci.

Osmá kapitola se zabývala prolínáním institutu svědka i do trestního zákona, zejména ustanoveními, která slouží k jeho vyšší ochraně coby osoby *sui generis*, a dále také postihem těch osob, které svého postavení jako svědek zneužijí, popř. maří účel tr. řízení.

Devátou kapitolou se dostáváme do pomyslné druhé části této práce, zabývající se ochranou svědka. Jednak je zde zpracován krátký historický exkurz, týkající se vývoje ochrany svědka, konkrétní postup při jejím zabezpečování ze strany orgánů činných v trestním řízení, a následně také úpravu přímo v trestním řádu, a náhled na dané téma jednak z pohledu Ústavního soudu, jakož i Evropského soudu pro lidská práva.

Desátá kapitola se zabývá konkrétním praktickým postupem při ochraně svědka v trestním řízení, se zvláštním důrazem na jeho ochranu před soudem. Rovněž jsme se dotkli sporného postupu u „odtajnění“ u svědků, jejichž svědectví zavádějí. Máme za to, že *de lege ferenda* by bylo vhodné upravit u svědků, podléhajících zvláštní ochraně, kteří by úmyslně způsobili trestní stíhání nevinnému, i případné ukončení utajování, přirozeně s přihlédnutím k tomu, že to

nesmí být jakousi „pomstou“, ale zcela racionálním a spravedlivým důsledkem, který umožní jejich případné další trestní stíhání.

V jedenácté kapitole jsme se zabírali ochranou svědka z pohledu zákona 137/2001 Sb. o zvláštní ochraně svědků a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů poskytl jsem krátké nahlédnutí do jeho podstaty, přičemž jsme také zhodnotili, kde v tomto zákoně našeho názoru spočívají slabiny.

Nedílnou součástí naší práce je i stručné pojednání o úpravě institutu ochrany svědka v cizozemských právních systémech – v USA, Polsku, Slovensku a Itálii ve dvanácté kapitole.

Cílem tohoto díla bylo uceleným způsobem rozpracovat různé pohledy na institut svědka tak, jak je upraven jak v trestním zákoně a řádu, a též z hlediska rozhodovací praxe různých soudů a nálezů Nejvyššího soudu, Ústavního soudu a odborné právnícké literatury. V neposlední řadě jsme také využili materiály z přednášek o ochraně svědka. V současnosti nám není známa žádná monografie, která by se uceleným způsobem zabývala právě postavením svědka v trestním řízení. Můžeme konstatovat, že byť se jedná o téma vcelku obvyklé a zmiňované ve většině prací zabývajících se trestním procesem, zaslouží si vzhledem ke své rozmanitosti samostatné obsáhlejší zpracování.

Neměli jsme v úmyslu problematiku vyčerpat z hlediska všech aspektů, které by přicházely v úvahu, ale měli jsme snahu zabírat se alespoň ve stručnosti různými pohledy na osobu svědka v trestním řízení tak, jak je zobrazuje náš právní řád. Poukázali jsme na drobné nesrovnalosti, které se v praxi ohledně institutu svědka a jeho ochrany vyskytly a v některých případech jsme nastínili, kam by se měl ubírat další vývoj v oblasti projednávaného tématu.

Literatura

- Baxa, J.: Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle, in *Bulletin advokacie* 2001, č. 11 – 12
- Bordoni, A.: Italské předpisy týkající se programů pro ochranu svědků a zločinců spolupracujících s orgány trestního stíhání, seminář Ministerstva spravedlnosti „Ochrana svědka“ ze dne 27. – 29. 1. 2003
- Čentěš, J.: Právna úprava ochrany svedka v Slovenskej republike, in *Trestní právo* 1999, č. 12, s. 16 - 19
- Čopko, P., Madliak, A.: Ochrana svedka v slovenskom trestnom práve, in *Bulletin advokacie* 2000, č. 9, s. 94 - 102
- Delcourt z roku 1970, A – 11
- Delta z roku 1990, A – 1991
- Doorson versus Holandsko z roku 1996, č. 54/1994/501/50
- Draštík, A.: K výslechu svědka „mimo hlavní líčení“, in *Soudní rozhledy* 2000, č. 1, s. 1 - 4
- Evropská Úmluva o vzájemné pomoci ve věcech trestních 550/1992 Sb.
- Gruza, E.: Utajení totožnosti svědka v polském trestním procesu, *Kriminalistika* 1998, č. 4, s. 330 - 334
- Hanuš, L.: Glosa k eralizací zásady zákazu donucování k sebeobvinění/z pohledu nálezu Ústavního soudu ve věci sp. zn. III. ÚS 26/03/, *Trestní právo* 2004, č. 4, s. 19 - 23
- Holub, M. a kol.: *Občanský zákoník, poznámkové vydání s judikaturou, 7. doplněné vydání*, Linde Praha a. s., 2000
- Hrachovec, P.: Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod jako pramen českého trestního práva procesního, *ASPI PrRo. 98*, publikovaný názor 23544
- Chmelík, J.: Úvahy k agentu provokatérovi a korunnímu svědkovi, *Kriminalistika* 2005, č. 1, s. 69 - 75
- Instrukce ministerstva spravedlnosti ze dne 23. března 1998, kterou

- se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy
- internetové stránky Bureau of Prisons, [www. BOP.gov](http://www.BOP.gov) ze dne 10. 8. 2003
- Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád, 16. aktualizované vydání novelizovaných kodexů s poznámkami a judikaturou, Linde Praha, a. s., 2001
- Jelínek, J., a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia Praha, 2003
- Jelínek, J.: Poškozený po novele trestního řádu 2001, Bulletin advokacie 2001, č. 11 – 12, s. 61 - 68
- Jelínek, J., a kol.: Trestní právo hmotné, Obecná část, Zvláštní část, 1.vydání, Linde Praha, a.s., 2005
- Jelínek, J., a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., 2007
- Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád, 24. vydání, Linde Praha, a.s., 2005
- Jurčík, R.: K některým oprávněním obhájce v trestním řízení, in Bulletin advokacie 1999, č. 5, s. 46 - 49
- Konrád, Z.: Vysvětlení - zvláštní druh výslechu?, in Kriminalistika 1999, č. 4, s. 295 - 299
- Kostovski z roku 1989, A - 166, materiály společnosti United States Marshals Service, seminář Ministerstva spravedlnosti „Ochrana svědka“ ze dne 27. – 29. 1. 2003
- Musil, J.: Je ČSFR ohrožena organizovanou kriminalitou? Sborník materiálů „Kriminalita – aktuální problém súčasnej spoločnosti“, Institut FMV pre výchovu a vzdelávanie, Bratislava, 1991
- nařízení vlády č. 246/1998 Sb., kterým se stanoví seznamy utajovaných skutečností
- Pavlíček, V. a kol. : Ústava a ústavní řád České republiky, II. díl, Práva a svobody, Linde Praha a. s., 1999
- Perhács, z.: Vykonávanie programu ochrany svedka v Slovenskej republike, Kriminalistika 2004, č. 4, s. 303-320

- Pipek, J.: Rozsah práva svědka odmítnout výpověď podle § 100 odstavec 1 trestního řádu, in *Bulletin advokacie* 2001, č. 4, s. 51 - 63
- Protivinský, M., Jelínek, J.: Možnosti péče o svědky – oběti nejsou ještě vyčerpány, in *Kriminalistika* 2000, č. 3, s. 227-232
- Rezoluce Rady EU č. 497Y0111(01) o jednotlivcích, kteří spolupracují při soudním řízení v boji proti mezinárodně organizovanému zločinu z 20. 12. 1996
- Rezoluce rady Evropské unie č. 395Y1207(04) o ochraně svědků v boji proti mezinárodní organizované kriminalitě ze dne 23. listopadu 1995
- Rezoluce rady Evropské unie č. 497Y0111(01), o jednotlivcích, kteří spolupracují při soudním řízení v boji proti mezinárodně organizovanému zločinu, z 20. prosince 1996
- Rod, J.: Poškozený v trestním řízení a jeho možnosti k úhradě škody, *Právo a podnikání* 2008, č. 3, s. 19-26
- Saidi versus Francie z roku 1993, č. A – 261 – C
- Sotolář, A., Púry, F.: K možnostem a limitům využití institutu utajených svědků, in *Trestněprávní revue* 2003, č. 2, s. 37 - 47
- Sovák, Z.: K vývoji legislativní ochrany svědka v trestním řízení, seminář Ministerstva spravedlnosti „Ochrana svědka“ ze dne 27. – 29. 1. 2003
- Šámal, P. a kol.: *Trestní řád, komentář, díl I.*, C. H. Beck, 2002
- Šámal, P. a kol.: *Trestní řád, komentář, díl II.*, C. H. Beck, 2002
- Teryngel, J.: Podnikatel jako poškozený a novela trestního řádu, *ASPI, PaP* 94, 3:20, publikovaný názor 3027
- Trestní zákon, Komentář, 5. přepracované vydání* 2003, C. H. Beck, Praha 2003
- Van Mechelen a ost. versus Holandsko, č. 44/1996/674/861 – 864
- Vantuch, P.: Institut korunního svědka, *Právní rádce* 2005, č. 6, s. 46-54
- Vantuch, P.: K možnosti účasti právního zástupce poškozeného a svědka při jejich výslechu v přípravném řízení, in *Bulletin advokacie* 1999, č. 6 – 7, s.42-51

Vantuch, P.: K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném /obviněném/, Trestněprávní revue 2005, č. 1, s. 14-18

Vantuch, P.: K právu svědka na přítomnost advokáta při své výslechu ve světle nálezu Ústavního soudu II ÚS 386/04, Bulletin advokacie 2005, č. 5, s. 19-25

Vantuch, P.: Nový zákon o ochraně svědka a dalších osob a boj s organizovaným zločinem, Právní rozhledy 2001, č. 8, s. 359-366
vyhláška č. 37/1992 Sb. o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy
vyhláška č. 445/2001 Sb., kterou se pro účely poskytování cestovních náhrad stanoví výše sazeb stravného, výše sazeb základních náhrad za používání silničních motorových vozidel a výše průměrných cen pohonných hmot

vyhláška ministra spravedlnosti Dz.. U. Nr. 130 poz. 634 ze dne 21. 11. 1995

vyhláška ministra spravedlnosti Dz.. U. Nr. 130 poz. 634 ze dne 21. 11. 1995

zákon 21/1992 Sb. o bankách

zákon č. 1/1992 Sb. o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a průměrném výdělku

zákon č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a změně některých zákonů

zákon č. 119/1992 Sb., o cestovních náhradách

zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědků a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 349/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 141/161 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov

zákon č. 2/1993 - Listina základních práv a svobod

zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 29/2000 o poštovních službách a o změně některých zákonů

zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů

zákon Národní rady Slovenskej republiky č. 256/1998 Z. z., o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov

zákon o správě daní a poplatků č. 337/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů

zákon Národnej Rady Slovenskej republiky č. 249/1994 Z. z., o boji proti legalizácii príjmov z nejzávažnejších najmä organizovaných foriem trestnej činnosti, a zmenách niektorých ďalších zákonov, v znení neskorších predpisov

Zpráva o ochraně svědků Výboru expertů Rady Evropy pro otázky trestního práva a souvisejících aspektů organizovaného zločinu ze dne 24. března 1999

č. 4/1999 – I. Sb. rozh. tr.

č. 35/1980 – I. Sb. rozh. tr.

č. III/1997 Sb. rozh. tr.

č. 54/2001 Sb. rozh. tr.

č. III/1966 Sb. rozh. tr.

č. 45/1978 Sb. rozh. tr.

č. 54/1994 Sb. rozh. tr.

č. 91/1998 Sb. rozh. tr.

č. 19/1997 Sb. rozh. tr.

č. 29/1997 Sb. rozh. tr.

č. 4/1986 Sb. rozh. tr.

č. 47/1977 Sb. rozh. tr.

č. 4/1999 – I. Sb. rozh. tr.

č. 13/1995 Sb. rozh. tr.

č. 8/1993 Sb. rozh. tr.

- č. 47/1999 Sb. rozh. tr.
- č. 31/1997 Sb. rozh. tr.
- č. 52/1992 Sb. rozh. tr.
- č. 9/1985 Sb. rozh. tr.
- č. 21/1996 – I. Sb. rozh. tr.
- č. 20/1984 – II. Sb. rozh. tr.
- č. 23/1997 Sb. rozh. tr.
- č. 11/1965 Sb. rozh. tr.
- č. 13/1966 Sb. rozh. tr.
- č. 47/1999 Sb. rozh. tr.
- č. 26/2000 Sb. rozh. tr.
- č. 18/1999 – II. Sb. rozh. tr.
- č. 11/1994 Sb. rozh. tr.
- č. 51/1977 Sb. rozh. tr.

usnesení Nejvyššího soudu 4 Tz 92/2000 ze dne 24.5.2000

nález Ústavního soudu II ÚS 386/04

nález Ústavního soudu PL ÚS 4/1994

nález Ústavního soudu III. ÚS 26/03

nález Ústavního soudu IV. ÚS 37/2001